

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

1912 ŞARKÖY-MÜREFTE DEPREMİ
VE ETKİLEDİĞİ ALANLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BÜLENT TEREKLİ

İSTANBUL, 2011

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

1912 ŞARKÖY-MÜREFTE DEPREMİ
VE ETKİLEDİĞİ ALANLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BÜLENT TEREKLİ

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. UFUK GÜLSOY

İSTANBUL, 2011

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Bülent Terekli'nin "1912 Şarköy-Mürefte Depremi ve Etkilediği Alanlar" konulu tez çalışması jürimiz Türk Tarihi Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Ufuk Gülsoy
Üniversitesi Marmara

Üye : Prof.Dr. Vahdettin Engin
Üniversitesi Marmara

Üye : Prof.Dr. Acar Sevim
Üniversitesi Marmara

İmza

.....

.....

.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun / / 2011 tarih ve 2011/2-5 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Emel KEFELİ
Müdür

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	III
ÖZET	V
ABSTRACT.....	VI
KISALTMALAR.....	VII
TABLolar	VIII
GİRİŞ	1
1. Deprem Olgusu ve 1912 Depremine Genel Bir Bakış.....	1
2. Depremın Büyüklük ve Şiddeti.....	4
3. Balkan Savaşları ve Deprem Bölgesi.....	5
BİRİNCİ BÖLÜM	7
DEPREMİN ZAMANI VE HÜKÜMETİN ÇALIŞMALARI	7
1. 1. Depremın Oluş Zamanı ve Etkileri	7
1. 2. İane (Yardım) Komisyonlarının Kurulması.....	10
1. 3. Deprem Bölgesine Gönderilen Memurlar.....	13
İKİNCİ BÖLÜM.....	16
DEPREMİN ETKİLEDİĞİ ALANLAR	16
2. 1. Depremın Mürefte’deki Etkileri	16
2. 1. 1. Mürefte’deki İskân Sorunu	27
2. 2. Depremın Şarköy’deki Etkileri	31
2. 2. 1. Deprem ve Balkan Felaketinden Sonra Şarköy	37
2. 3. Depremın Gelibolu’daki Etkisi	38
2. 4. Depremın Çanakkale’deki Etkisi	48
2. 5. Depremın Limni Adası’ndaki Etkileri	51
2. 6. Depremın Erdek’teki Etkileri.....	53
2. 7. Depremın Tekfurdağı’ndaki Etkileri	55
2. 8. Depremın Çorlu’daki Etkileri	56
2. 9. Depremın İstanbul’daki Etkileri	57
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	61
YARDIMLAR	61
3. 1. Deprem Bölgesine Yapılan Sıhhi Yardımlar	61
3. 2. Diğer Yardımlar	68
3. 3. Yapılan Maddi Yardımlar	74

3. 3. 1. Yapılan Başışlar	74
3. 3. 2. Yardım Amacıyla Düzenlenen Sosyal Faaliyetler	76
3. 3. 2. Dış Yardımlar	79
3. 4. Patrikhanenin Tutumu.....	83
3. 5. Vergi Düzenlemesi	87
3. 6. Güvenlik Endişesi	90
DEĞERLENDİRME VE ÖZET	93
EKLER.....	98
KAYNAKÇA.....	116

ÖNSÖZ

Deprem olgusu, insanın doğa olayları karşısında çaresizliğini gözler önüne seren en önemli hadiselerdendir. Dünyanın sayılı deprem kuşaklarından biri olan Alp-Himalaya deprem kuşağı ülkemizden geçmektedir. Bu deprem kuşağının uzantısı olan Kuzey Anadolu Deprem kuşağında tarih boyunca birçok deprem hadisesi yaşanmıştır. Araştırmamıza konu olan 9 Ağustos 1912 Şarköy- Mürefte depremi de, bu deprem kuşağında meydana gelmiş ve sonuçları itibari ile önemli gelişmelere neden olmuştur.

Türkiye önemli bir deprem kuşağında yer almasına ve tarih boyunca birçok deprem yaşamasına rağmen, bu depremlerin araştırılarak ortaya konulduğu pek söylenemez. Şüphesiz bu durumun oluşmasında tarihçilerin bu konuya pek ilgi duymamaları önemli rol oynamıştır. Depremler genelde sismolojik bir hasise olarak algılanmış ve bundan dolayı da bu konulardaki az sayıda çalışmayı da genelde Jeofizikçiler yapmıştır. Bu çalışmalarda haliyle depremin şiddeti, büyüklüğü ve yapıların dayanıklılığı noktalarına yoğunlaşmıştır. Hâlbuki bir tarihi depremin şiddeti ve büyüklüğünün bilinmesi yanında, etkilediği bölgedeki insanların durumunun, yaşanan sıkıntılarda Devletin yaptıklarının veya yapamadıklarının da bilinmesi gerekir.

Kısaca depremin matematiğinin yanında etkilediği kitlelerin deprem öncesi, sonrası ve sonrasındaki durumlarının ortaya konulması gerekir. Eğer bu yön ihmal edilirse deprem olgusu tam olarak açıklanmış olamaz. Konu ile ilgili olarak daha önce ciddi bir çalışma yapılmadığından birinci el kaynaklara ağırlık verilmesine neden oldu. Bundan dolayı bu çalışmada, arşiv belgeleri, literatür ve dönemin basını kullanıldı. İşte elinizdeki bu çalışma Şarköy-Mürefte depreminin oluşu ve etkilerine ilişkin ayrıntılı bir çalışmayı hedeflemekte olup, esas itibariyle Osmanlı arşiv kaynaklarına dayanmaktadır.

Bu çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, deprem olgusu ve sismolojideki gelişmelerin yanında 9 Ağustos 1912 depreminin şiddet ve büyüklüğü ile etki alanları ele alındı. Birinci bölümde, depremin oluş zamanı ve süresi, yardım cemiyetlerinin kurulma çalışmaları ele alındı. Ayrıca depreme hükümetin yaklaşımı ve ilk günden itibaren almaya çalıştığı tedbirlere vurgu yapıldı. İkinci bölümde, depremin etkilediği yerler ve bu yerlerdeki hasarın boyutu ele alındı. Üçüncü bölümde ise, deprem bölgesindeki afetzedelere yapılan yardımlar, Patrikhanenin tutumu ile yapılan vergi düzenlemeleri ele alındı.

Yüksek Lisans tezi olarak ele alınan bu çalışmanın meydana gelmesinde birçok kişinin katkıları ve yardımları oldu. Öncelikle yarım bıraktığım Yüksek Lisans eğitimine geri döndükten sonra beni sıcak bir şekilde karşılayan bütün hocalarıma teşekkür ediyorum. Sıcak yaklaşımını bu konunun belirlenmesindeki teşviki ve önerisi ile taçlandıran hocam Prof. Dr. Ali Akyıldız’a özellikle teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca bu tezin danışmanlığını üstlenen Prof. Dr. Ufuk Gülsoy’a uygun bir çalışma ortamı yarattığı ve tezin oluşumuna önerileriyle katkı sağladığı için çok teşekkür ederim. Tezin son tahlilde tashihine büyük katkı sağlayan, önemli görüş ve önerilerini paylaşmaktan geri durmayan değerli arkadaşım araştırma görevlisi Kadir Kon’a da teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak sabırlarını zorladığım kıymetli eşim Serpil Terekli ile yavrularım Ahmet Eren ve Mehmet Fatih’e de şükranlarımı sunuyorum.

Bülent Terekli

Bayrampaşa, Nisan 2011

ÖZET

9 Ağustos 1912 Şarköy-Mürefte depremi, Perşembeyi Cumaya bağlayan gece saat 01. 29'da gerçekleşmiştir. Deprem 7,3 büyüklüğünde olup yaklaşık 50 saniye kadar sürmüştür. Kuzey Anadolu Fay hattının Marmara Denizi içerisinden geçen uzantısının Ganos kısmında meydana gelen 9 Ağustos depremi, başta Mürefte, Şarköy, Tekirdağ, Gelibolu, Çanakkale, İstanbul, Çorlu, Çatalca, Limni Adası olmak üzere, Balıkesir, İzmir, İzmit, Romanya, Yunanistan ve Fransa'ya kadar çok geniş bir alanda etkili olmuştur.

Bu deprem özellikle Şarköy ve Mürefte'yi etkilemiş bu yerleşim yerlerinde bulunan binaların hemen hepsi kullanılamaz bir hale gelmiştir. Mürefte'de 707 Şarköy'de 183 olmak üzere deprem bölgesinde yaklaşık 1115 kişi hayatını kaybetmiştir. Evlerin alt katları kargir üst katlarının ise ahşaptan yapılmıştı. Depremi etkisi ile aydınlatma lambalarının sebebiyet verdiği yangınlar çıkmış, ahşap bölümlerin altında kalan onlarca kişi bu yangınlarda hayatını kaybetmiştir. Hükümet deprem sabahı başlamak üzere bölgeye yiyecek malzemesi, sağlık ekipleri ve çadır sevk etmeye başlamıştır. İlk iki konuda ciddi bir başarı gösterilmişse de barınma konusunda sorunlar tam olarak giderilememiştir. Balkan Savaşlarının çıkması ve deprem bölgesinin de içinde bulunduğu Doğu Trakya'nın Bulgar işgaline uğraması depremzedelerin acılarını daha da artırmıştır. Bölge halkının önemli bir bölümü gayrimüslimdi. Bu yüzden dış ülkeler ve onların Osmanlıdaki temsilcileri başta olmak üzere afetzedelere yardımlarda bulunulmuştur. Gerek yurt içinden gerekse yurt dışından gelen bu yardımlarla afetzedelerin yaraları sarılmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

August 9, 1912 Şarköy-Mürefte earthquake, on the night of Thursday to Friday at 1,29 am, occurred. 7,3 magnitude earthquake was about 50 seconds took up. North Anatolian fault line passing through the sea of Marmara Ganoz extension is part of the earthquake occurred on August 9, especially Mürefte, Şarköy, Tekirdağ, Gelibolu, Çanakkale, İstanbul, Çorlu, Çatalca, Limni Island, including Balıkesir, İzmir, İzmit, Turkey, Romania and France was effective in a wide area.

The earthquake affected especially Şarköy and Mürefte, Almost all of the buildings on the residential areas became unavailable. 707 people in Mürefte, 183 people in Şarköy, nearly 1115 people have died in the earthquake region. The lower floors of the houses was made of masonry and The upper floors of the houses was made of wood. During the earthquake lighting lamps caused a fire, under the wooden parts, dozens of people died in the fire.

On the morning of the earthquake, Government began to dispatch food supplies, medical teams and tents to the earthquake region. There was a significant achievement of the first two subjects but there was a serious housing problems. The start of the Balkan wars and Bulgarian occupation of Eastern Thrace in the earthquake zone increased the pain of the earthquake victims even more. An important part of people in the region was non-muslim. So foreign countries and their representatives in the Ottoman Empire helped to the victims. Domestic and Foreign aids has recovered the wounds of the victims.

KISALTMALAR

a. g. e. : Adı geçen eser

a. g. m: Adı geçen makale

A. g. b: Adı geçen belge

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

DH: Dâhiliye

DH. MTV: Dâhiliye Mütenevvia

MV: Meclis-i Vükela

DH H: Dâhiliye Hukuk

ŞFR: Şifre

DH İD: Dâhiliye İdare

DH MB HPS: Hapishaneler Müdüriyeti

DH MB HPS M: Dâhiliye Hapishaneler Müdüriyeti Mütferrik

MF MKT: Maarif Nezareti Mektubi Kalemi

DH UMVM: Dâhiliye Umur-ı Mahalliyye ve Vilayet

DH İ UM EK: Dâhiliye İdare-i Umumiye Ekleri

s: Sayfa

Bkz: Bakınız

nr: Numara

TABLÖLAR

Tablo 2. 1. Mürefte Kaymakamının Verdiği bilgiler.....	17
Tablo 2. 2. Doktor Sadi'nin Mürefte ile İlgili Verdiği Bilgiler	17
Tablo 2. 3. Doktor Sadi'nin Şarköy ile İlgili Verdiği Bilgiler	34
Tablo 2. 4. Doktor Sadi'nin Gelibolu ile İlgili Verdiği Bilgiler.....	46

GİRİŞ

1. Deprem Olgusu ve 1912 Depremine Genel Bir Bakış

Kuzey Anadolu Fay Hattının üzerinden geçtiği Marmara Bölgesi'nde, tarih boyunca sık sık depremler meydana gelmiştir. Marmara Denizi ve yakın çevresinde 32'si tarihsel, 2'si güncel olmak üzere toplam 34 yıkıcı deprem olmuştur.

Osmanlı döneminde meydana gelen ilk büyük deprem 16 Ocak 1489 tarihli olup, bu depremde bazı bina ve camilerde hasarlar oluşmuştur.¹ 22 Ağustos 1509'da meydana gelen ve kaynaklarda 'kıyamet-i suğra' (küçük kıyamet) olarak belirtilen deprem ise, İstanbul ve civarında aralıklarla kırk gün devam etmiş, halk korku içerisinde bağ, bahçe ve sokaklarda konaklamıştır. Depremde yaklaşık 109 cami ve 1.070 ev tamamen yıkılmıştır.² Bundan başka 1557, 1597, 1648 yıllarında da depremler olmuş özellikle bu son depremde deniz üzerinde bulunan gemiler birbirleriyle çarpışmışlardır.³ 1719 yılında vukubulan deprem, İzmit Körfezi ve İstanbul'da 1752 yılında gerçekleşen deprem ise, İstanbul ve Trakya'da büyük hasarlara sebebiyet vermiştir.⁴ Sarsıntıların beş- altı gün sürdüğü 1754 depremi ile sarsıntıların aralıklarla üç ay sürdüğü 1766 depremi de hasarlara neden olmuştur. 22 Mayıs tarihli bu son deprem iki dakika kadar devam etmiş ve depremle birlikte kargir ve ahşap birçok bina yıkıldığından onlarca insan hayatını kaybetmiştir.⁵ Ayrıca, 1790, 1806, 1837, 1841 ve 1894 yıllarında da depremler meydana gelmiştir.

10 Temmuz 1894 depremi İstanbul başta olmak üzere, İzmit, Çorlu, Tekirdağ, Kırklareli, Bursa, Bilecik Konya, Yunanistan, Bükreş hatta Avrupa, Afrika ve Asya'nın bazı yerlerinde de hafif surette olsa da hissedilmiştir.⁶ Özellikle İstanbul'da çok büyük oranda hasara sebebiyet vermiştir.

Deprem, doğayla mücadelede girdiği günden beri insanoğlunun baş edemediği, varoluşunu ve sonucunu kestiremediği bir muammadır. Her ne kadar, 1800'lü yılların ortalarından itibaren kullanılan aletlerle Sismoloji Bilimi, depremin büyüklük ve şiddeti konularında birtakım sayısal değerlere ulaşabilmişse de, depremin öncesi hala kocaman bir bilinmezdi. Hatta gelişmiş çağımız teknolojisinin bile çare üretemediği bu muamma,

¹ Fatma Ürekli, " İstanbul'da 1894 Depremi" İstanbul 1999, s. 9.

² Ürekli, a. g. e. , s. 10.

³ Ürekli, a. g. e. , s. 10.

⁴ Ürekli, a. g. e. , s. 11.

⁵ Ürekli, a. g. e. , s. 13.

⁶ Ürekli, a. g. e. , s. 18-19.

günümüzde de, birçok araştırmacıya ilham kaynağı olmuş, kimisi hayvanların davranışlarındaki farklılıklarla, kimisi sıcak su kaynaklarının ortaya çıkmasıyla, kimisi de farklı doğa olaylarıyla depremin öncesi ile ilgili fikirler üretmişlerse de bunlar, çoğu kere insanların yüzünde tatlı bir gülümseme bırakmaktan öteye gidememiştir.

Bu çalışmama konu olan 1912 Şarköy-Mürefte depremi de, öncesindeki muammalıkla değil, sonuçları itibari ile ortaya konulmaya çalışılacaktır. Yukarıda belirttiğimiz gibi Marmara Havzası tarih boyunca birçok depreme sahne olmuştur. Tarihi depremlerin en önemli sorunu araştırmalarda kullanılacak gerekli belgelerin varlığı sorunudur. Şarköy-Mürefte depremini, gerek günümüze yakın bir tarihte olması gerekse o döneme ait arşiv, basın ve yabancı bilim adamlarının araştırmalarının varlığı bu sorundan biraz olsun kurtarmıştır.

Fakat burada da başka birtakım problem karşımıza çıkıyor. Bunlardan birincisi, 1912 depremi ile ilgili araştırma yapmak için bölgeye gelerek⁷, 1912-1917 tarihleri arası araştırma yapan ve 1927 yılında “Marmara Denizi Deprem Felaketleri” adlı eserini yazan Prof. Yelonko Mihayloviç’in Sırp’ça kaleme aldığı eserin⁸ Türkçe’ye çevrilmemesi ile konu üzerinde çalışma yapanların genelde deprem bilimci olmaları ve bunların da kendi alanları ile ilgili olarak sadece depremin sismolojisine ağırlık vermeleridir. İkincisi ise, tarihçi hassasiyeti olabileceklerin kısa makaleler şeklinde konuyu ele almaları ve çalışmalarını da bölgeye giderek gözlemlerini küçük ama önemli bir kitapçıkta toplayan Dr. Sadi’nin ‘Marmara Havzası’nın 26-27 Temmuz 1328 Hareket-i Arzı’⁹ adlı çalışmasına dayandırmaları dolayısıyla, konunun derli toplu ve ciddi olarak bunca yıl geçmesine rağmen detaylı bir çalışmaya tabi tutulmamasıdır.

Bir depremin en önemli özelliği büyüklük veya etki alanından çok, meydana geldiği bölgede canlılara zarar verip vermediğidir. İnsan ve yapılara zarar vermemiş ise, doğal olarak pek kayda değer bir tarafı yoktur.

Bundan dolayı denilebilir ki, tarihte olan depremler; bir yerleşim birimine, orada oturan insanlara, o insanların inşa ettiği her türlü yapılara verdikleri zararlar ölçüsünde

⁷ BOA. DH. İD, 28-2/6

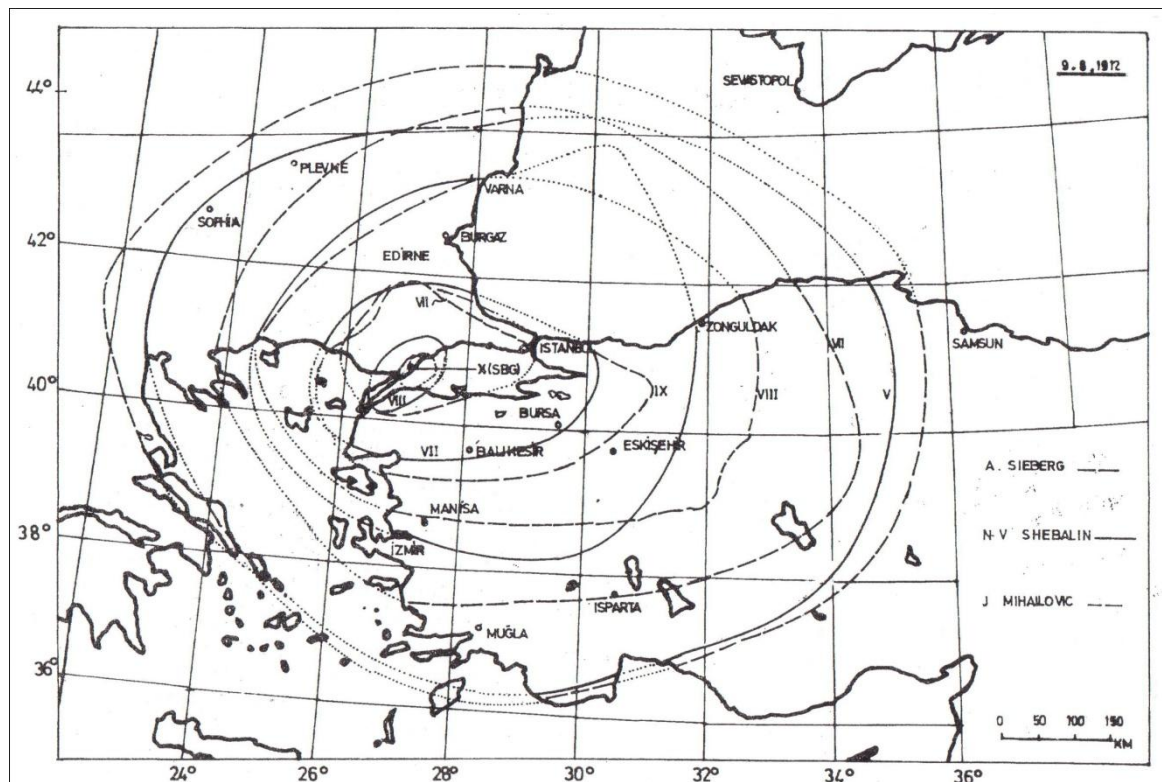
⁸ Nusret Sancaklı, “Marmara Bölgesi Depremleri” İstanbul 2004, s. 19.

⁹ ‘İstanbul’un 1310 senesindeki (1894) o müthiş hareket-i arzından kütüphane-i millimizde, vesayık namına ararsınız, ararsınız da hatta rasathanenin muhtasar bir kaydına bile tesadüf edemezsiniz’ diyen Dr. Sadi 9 Ağustos depremini kayıt altına almak amacıyla bölgeye gittiğini belirtmiştir. (Bölgeye gidişi ile ilgili bkz. BOA. DH. İD, 28-2/5.) Buradaki mütalaalarını 10 Eylül 1912 tarihinde kitapçık halinde yayınlamıştır. Bu çalışmanın günümüz harflerine çevirisi için bkz. Kemal Gurulkan, “7. 2’lik Marmara Depremi” Tarih ve Düşünce. Sayı:5, Mart 2000.

insan hafızasına kazılıyor, kaydediliyor, belgeler tutuluyor ve gelecek nesillere bu bilgiler aktarılıyor.¹⁰

Şarköy-Mürefte depremi de sonuçları itibariyle ciddi yıkımlara neden olduğu ve binlerce insanı olumsuz etkilediği için yukarıda ifade ettiğimiz gibi gerek yurt içinden gerekse yurt dışından gelen araştırmacılar tarafından önemli çalışmalara konu olmuştur. Özellikle 1850’li yıllardan itibaren sismoloji biliminin aletsel döneme geçmesinden sonra, meydana gelen 1894 İstanbul depremi ile 1912 Şarköy-Mürefte depremleri sismologlar tarafından doğal laboratuvar olarak görülmüştür.¹¹

Araştırmamıza konu olan 9 Ağustos 1912 depreminde, “*Ana şoku üreten kırık; Saroz Körfezi ile Marmara denizindeki Tekirdağ çukurluğu arasında Şarköy-Mürefte’den geçen Gaziköy kırığıdır.*”¹² Bundan dolayı Şarköy–Mürefte depremi olarak nitelendirilen bu deprem, tarihi istatistiklere yeni bir veri olarak katkı sağlamış ve özellikle Edirne Vilayeti’ne bağlı Gelibolu, Tekfurdağı ile Mürefte ve Şarköy’ü içine alan geniş bir alanda yıkıcı bir etkiye sebep olmuştur. Hatta Yunanistan, Güney Macaristan, Hırvatistan’ın Adriyatik kıyıları ve Marsilya’da da hissedilmiştir.¹³

Şekil 1. Şarköy-Mürefte depreminin izozeismik haritası.

¹⁰ Sancaklı, a. g. e. , s. 17.

¹¹ Sancaklı, a. g. e. , s. 18.

¹² Sancaklı, a. g. e., s. 124.

¹³ Sancaklı, a. g. e., s. 124.

Dr. Sadi ise, depremin merkezinin belli bir yer olmadığını aksine geniş bir alan olduğunu kabul etmektedir. Bu mıntıka Tekfurdağı'ndan başlayarak Hora, Ganos, Mürefte, Şarköy, Gelibolu ve Çanakkale ile bunlara bağlı birçok köyü içine alan yerlerdir. Sadi, Mürefte, Şarköy ve Ganos'un merkez olarak algılanmasında bu yerlerdeki hasarın etkili olmasından kaynaklandığını ileri sürmüş ayrıca buralardaki hasarın depremden çok yangınlardan ileri geldiğini belirtmiştir.¹⁴ İstanbul'da da etkisini gösteren deprem, başkentte kısmi hasara sebep olduğundan İstanbul'u etkileyen büyük depremler zümresi içerisinde mütalaa edilmemektedir. Ama buna rağmen ilerleyen bölümlerde ele alacağımız gibi, Şarköy-Mürefte depremi, İstanbul'da da özellikle devlet daireleri ile vakıf kuruluşlarında hafif ve orta dereceli hasarlara sebebiyet vermiştir.

2. Depremin Büyüklük ve Şiddeti

Depremler incelenirken aletlerle ölçme tekniğinin gelişmediği dönemlerde depremlerin canlılar, yapılar ve arazi üzerindeki etkilerine bakarak bir sınıflandırmada bulunulmaktaydı. Bu tür ölçme sistemine 'şiddet parametresi'denir. Depremin ortaya çıkardığı enerjinin logaritmik olarak aletsel değerlendirmeye tabi tutulmasına ise, 'büyüklük parametresi'denir.¹⁵ Büyüklük(Manyitüd), Rihter Ölçeği olarak 1-9 arasında derecelendirilirken, şiddet değeri ise I-XII arasında derecelendirilmiştir.

1912 depreminde, merkez üssü diyebileceğimiz yer Şarköy-Mürefte kıyı şeridi olup, 7. 3 büyüklüğündedir.¹⁶ Şiddet değeri ise, 9 ile 12 arasında olup¹⁷ hafif sarsıntılar ile afet boyutundaki sarsıntıları içermektedir. Dolayısıyla 1912 depremi, oldukça hasar veren, deprem sonrası çıkan yangınlarla da afet boyutu ziyadeleşen bir büyük deprem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bundan dolayı Şarköy-Mürefte depremi, gerek şiddet ve büyüklüğü gerekse deprem sonrası etkileri ile yere düşen lambalar veya kibritlerin tutuşması ile çıkan yangınlarla, bölgede tam bir felakete sebebiyet vermiştir. Edirne, Tekfurdağı, Şarköy, Mürefte, Çorlu, Çanakkale, Erdek, Dedeoğlu, Gelibolu ve İstanbul gibi çok geniş bir

¹⁴ Gurulkan, a. g. m. s. 45.

¹⁵ Sancaklı, a. g. e. , s. 21-22.

¹⁶ Muammer Dizer, "Deprem" Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi, İstanbul, 1991, s. 52.

Aykut Berka/Alı Er, 'Depremi Bekleyen Şehir İstanbul' adlı çalışmada depremin büyüklüğü 7. 4 olarak belirtilmiştir. Ayrıca, Nafiz Çamlıbel'in 'İstanbul'un tarihi yapılarının Depreme karşı Dayanıklılığının araştırılmasına ilişkin bir sistem araştırması' adlı çalışmasında da 7. 3 olarak belirtilmiştir.

¹⁷ Sancaklı, a. g. e. , s. 32.

Nafiz Çamlıbel'in 'İstanbul'un tarihi yapılarının Depreme karşı Dayanıklılığının araştırılmasına ilişkin bir sistem araştırması' adlı çalışması ile Muammer Dizer, 'Deprem' adlı çalışmasında 10(X) olarak belirtilmiştir.

bölgede görülmüş olmasıyla milyonlarca insanın korku ve dehşete kapılmasına sebebiyet vermiştir.

Depremi bu şekilde binalara büyük oranda zarar vermesi, iskân sorununu ortaya çıkarmıştı. İlk bölümde ifade edeceğimiz gibi, açıkta kalanların barınması için başlangıçta çadır kurarak çözüm bulunmaya çalışılmış fakat yeteri miktar çadır tedarik edilememişti. Mevsimin yaz olması dolayısıyla halk genelde bağ ve bahçelerde ikamet etmekteydi. Ancak yine de insanların barınma sorunu kısa sürede çözüme kavuşturulmalıydı.

3. Balkan Savaşları ve Deprem Bölgesi

1904 tarihinde Edirne vilayeti, Merkez, Gümülcine, Kıraklareli, Dedeoğlu, Tekfurdağı, Gelibolu sancakları ile birlikte 6 sancak, 27 kaza, 115 nahiye ve 1950 köyden ibaret büyük bir yerleşim yeri idi.¹⁸ 1911 yılında Edirne Vilayeti'nde 760. 000 müslüman, 396. 000 Rum, 171. 000 Bulgar olmak üzere toplam 1. 427. 000 kişi yaşamaktaydı.¹⁹ 9 Ağustos 1912 yılında meydana gelen depremden kısa bir süre sonra 8 Ekim 1912 tarihinde Balkan Savaşları başladı.²⁰ Özellikle Bulgarların kısa bir süre içerisinde Çatalca önlerine kadar gelmesiyle yaraları henüz sarılamayan depremzedelerin bulundukları yerleşim yerleri büyük oranda Bulgar işgali altına girmiş oldu. Bulgar komitacıların faaliyetleriyle bölgede büyük bir katliam başlamıştı. Trakya'da 200. 000'in üzerinde Müslüman katledilmiştir.²¹ Doğu Trakya'daki kıyımlar da yerli azınlıkların da yer aldığını belirtmek gerekir. Osmanlı Komutanı İzzet Paşa'nın belirttiğine göre bugün Çatalca, Silivri ve Tekirdağ'a bağlı onlarca köy yıkılmış ve ahalisi buraları terk etmek zorunda kalmıştır.²²

Özellikle Balkanlardan binlerce müslümanın kaçarak başta Edirne olmak üzere Doğu Trakya'ya yerleşmişti. Daha sonra Bulgar işgalinin bu bölgeyi içine alacak şekilde büyümesinden dolayı zulmün boyutu katlanmıştır. Edirne'de Bulgar kuşatması başlamadan buraya 20. 000 müslüman gelmiştir. Bulgarlar özellikle yerleşim yerlerini topa tutarak insanların barınma imkânlarını ortadan kaldırmış ayrıca kenti de açlık tehlikesi ile karşı karşıya bırakmıştır. 26 Mart 1913'te şehrin düşmesi ile de yerli

¹⁸ Mehmet Yavuz Erler "1912 Marmara Havzası Depremi" Toplumsal Tarih, Kasım 1996, sayı 35, s. 30.

¹⁹ Justin McCarthy, "Ölüm ve Sürgün" İstanbul 1998, s. 144.

²⁰ Rifat Uçarol, "Siyasi Tarih" Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, s. 436.

²¹ McCarthy, a. g. e. , s. 151.

²² McCarthy, a. g. e. , s. 156. (Burada ismi geçen köyler şunlardır: İzzettin, Subaşı, Papazburgaz, Kestanelik, Çanakça, Oklalı, İncegiz, Gökçe, Kabaklı, Mezal Pınar, Veli Köy, Veli Meşe, Göçerler, Beyaz Köy, Akman Köy, Mestanlı, Sofular, Demirler, Çerkes Köy, Türbe Dere, Hacılar, Yeniler, Pınar Başı...)

Rumların katkıları ile büyük bir talan ve kıyım faaliyeti başlamıştır.²³ 1912 ile 1920 arasında Edirne Vilayeti'ne 132. 500 sığınmacı gelmiştir. Toplamda ise, 413. 922 müslüman gelmiş ve bunlar Doğu Trakya başta olmak üzere Anadolu'nun bazı bölgelerine yerleştirilmiştir.²⁴

Burada kısaca Balkan Savaşlarının etkilediği alanlar ve insanların durumlarına temas edildi. Görüleceği üzere, deprem bölgesi diyebileceğimiz Doğu Trakya, hem işgale hem de Balkanlardan gelen yüzbinlerce Müslüman sığınmacının akınına uğramıştır. Bu durum da başta iskân olmak üzere birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla depremin yaralarının sarılamadığı bir dönemde meydana gelen bu gelişme bölge halkının acılarını ziyadeleştirmiştir.

²³ McCarthy, a. g. e. , s. 157.

²⁴ McCarthy, a. g. e. , s. 184.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEPREMİN ZAMANI VE HÜKÜMETİN ÇALIŞMALARI

1. 1. Depremi Oluş Zamanı ve Etkileri

1912 yılında meydana gelen, Şarköy ve Mürefte başta olmak üzere Kuzey Anadolu Fay kırığının geçtiği geniş bir coğrafyada hissedilen depremde, Marmara'nın Tekirdağ ile Gelibolu arasında kalan kuzey sahillerinde oldukça hasar oluşmuştur. Deprem sebebiyle pek çok yerin telgraf hattı bağlantısı kesilmiş olduğundan deprem bölgesiyle ilk etapta sağlıklı bilgi akışı sağlanamamıştır. Bu sorun sağlam kalan hatlar üzerinden kurulan haberleşme ağı ile çözülmeye çalışılmıştır.

Ayrıca deprem bölgesi içerisinde de kaza merkezleri ile iç bölge diyebileceğimiz köyler arasında da irtibat kurulamamıştır. Bu yüzden özellikle depremden sonraki ilk bir iki gün içerisinde merkeze ulaşan telgraflarda genelde kaza merkezlerinin hasarı verilebilirken köylerin durumu ile ilgili bilgilere ulaşamadığından bilahare verileceği kayıtları düşülmüştür. Fakat bölgeden gelen ilk bilgiler dahi afetin boyutunu gözler önüne sermekteydi. Özellikle Mürefte ve Şarköy'ün gerek merkezi gerekse bu kazalara bağlı olan yerlerde neredeyse taş üstünde taş kalmamıştı.

Depremi meydana geliş saati ve süresiyle ilgili olarak kaynaklarda birbirine yakın olmakla beraber farklı bilgiler yer almaktadır. Verilen bu ilk bilgilerde farklılıkların görülmesinde, yaşanan şokun etkisini aramak gerekir. Bunlara kısaca bakacak olursak;

Edirne Valisi, depremin ezani saat²⁵ 8'e 5 kala meydana gelen depremin 1 dakika kadar sürdüğünü bahsederken,²⁶ Şarköy Kaymakamı ise, depremin vasati saat²⁷ 03. 30 sıralarında meydana geldiğini ve yaklaşık 40-50 saniye sürdüğünü²⁸ belirtmiştir. Çatalca mutasarrıfı ise depremin vasati saat 03. 40'da olduğunu ve 50-60 saniye sürdüğünü belirtmiştir.²⁹ Hüdavendigar Livası'ndan gönderilen telgrafta da depremin,

²⁵ Ezani saat, güneşin battığı anı yeni günün başlangıcı kabul eden saattir. Yani güneşin battığı saat tam 12. 00'dir ve aynı anda yeni gün sıfırdan başlar. Aynı boylam dairesi üzerinde olmayan noktalar arasında saat farklılıkları olduğundan ezani saatte yerel bir durum ortaya çıkmaktadır. Öte yandan, gün süresi yıl boyunca mevsimden mevsime uzayıp kısaldığından güneşin batışı belli bir yer için dahi günden güne değişir. Bu durum da, saatin her gün ayar edilmesini zaruri kılıyordu.

²⁶ BOA, DH. MTV, 16-2/41

²⁷ Vasati(alafraŋga) saat ise, günümüzde kullanılan saattir. Ezani saatin her gün ayarlanma zarureti ve uluslararası ilişkilerde karışıklıklardan dolayı, 1912 Mayısından itibaren, orduda, devlet dairelerinde ve resmi işlerde kullanılmaya başlamıştır.

²⁸ BOA, DH. MTV, 16-2/18(Tanin Gazetesi'nde de deprem saati ve süresi Şarköy kaymakamının verdiği bilgilerle aynıdır. 10 Ağustos 1912(27 Şaban 1330) , Tanin, nr. 1417)

²⁹ BOA, DH. MTV, 16-2/41

saat 8 raddelerinde ve 1 dakikadan fazla sürdüğü ifade edilmiştir.³⁰ Karesi Mutasarrıfı³¹ ile Kala-i Sultani Mutasarrıfı³² da depremin 03. 15'te vukubulduğunu belirtmişlerdir.

Gazete sayfalarında ise depremin oluş saati ve süresi şu şekilde ifade edilmiştir:

İstanbul'da gece yarısı 03. 30 ve 40-50 saniye,³³ Çatalca: vasati saat 03. 40 ve 50-60 saniye, Karesi:03. 15 ve 50 saniye, İzmir:03. 15, Tekfurdağı: 8 raddelerinde, Edirne:03. 30 ve 60 saniye, Çanakkale:03. 30 ve 10 saniye³⁴ Gelibolu: alaturka saat 08 raddelerinde, Dedeoğlu:03. 24 ve 84 saniye, Bükreş:03. 40, Bulgaristan:03. 30, Tırnova:8 raddelerinde³⁵ olmuştur.

Dr. Sadi ise, depremin ilki hafif, ikincisi şiddetli ve üçüncüsü en şiddetli olmak üzere üç sallantı şeklinde olduğunu belirtmiştir. Bundan dolayı halkın bu üçünü de birleştirip, süresini 50-60 saniyeye kadar çıkardığını hâlbuki depremin bütün süresinin 25-30 saniyeyi geçmediğini söylemiştir.³⁶

Günümüzün gelişmiş teknolojisini kullanan Boğaziçi Üniversitesi'nden bir gurup bilim adamı tarafından yapılan çalışmada,³⁷ 1912 depreminin, 9 Ağustos 1912 tarihinde gece saat 01. 29 da ve 7. 3 büyüklüğünde gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Özellikle bu son verdiğimiz bilimsel çalışma depremin saati ve büyüklüğü konusunda bize sağlam veriler sunduğu için, Şarköy-Mürefte depreminin oluş saati olarak kabul etmek gerekmektedir. Bu bilgiler ışığında 1912 depremi, 8-9 Ağustos (26-27 Temmuz 1328) tarihinde, perşembeyi cumaya bağlayan gece saat 01. 29'da gerçekleşmiş ve yaklaşık 50 saniye kadar sürmüştür.

Öte yandan Şarköy-Mürefte depremi öncesinde çok sayıda öncü şok meydana gelmiştir. Buna göre, 25 Temmuz 1912 ile ana şokun yaşandığı 9 Ağustos 1912 tarihleri arasında şiddeti (II ile III) arasında değişen 17 öncü şok tesbit edilmiştir.³⁸

9 Ağustos'taki ana şoktan sonra ise, artçı şoklar meydana gelmiştir. İlk yirmi dört saatte 27, ikinci gün ise 23 artçı deprem olmuştur. 10 Ağustosta'ki bu 23 artçı depremden, saat 10. 25'te gerçekleşen ve ana şokla aynı şiddette olan depremde, ana

³⁰ BOA, DH, MTV. 16-2/41

³¹ BOA, DH, MTV. 16-2/51

³² BOA, DH, MTV. 16-2/3

³³ Tanin, 10 Ağustos 1912 (27 Şaban 1330), nr. 1417

³⁴ İkdâm, 11 Ağustos 1912 (27 Şaban 1330), nr. 5558

³⁵ İkdâm, 12 Ağustos 1912 (28 Şaban 1330), nr. 5559

³⁶ Gurulkan, a. g. m. s. 46

³⁷ E. Ayhan, E. Alsan, N. Sancaklı, S. B. Üçer, ' Türkiye ve Dolayları Deprem Kataloğu(1881-1980)' Boğaziçi Üniversitesi.

³⁸ Sancaklı, a. g. e. , s. 121.

şokta yıkılmaya yüz tutmuş birçok yapı yerle bir olmuştur.³⁹ İkinci büyük artçı şok da, 14 Eylül 1912 gece 00. 33'te (X) şiddetinde gerçekleşmiş ve bunda da yine büyük hasarlar meydana gelmiştir.⁴⁰ Buna ilaveten aynı gün saat 06. 55'te (IX) şiddetinde üçüncü büyük bir artçı sarsıntı daha meydana gelmiştir.⁴¹

Sonuçta, ana şokun yaşandığı 9 Ağustos'tan 4 Kasım'a kadar 288 artçı deprem gerçekleşmiştir.⁴² Bu rakamlar bize bölgenin depremden önce ve sonra beşik gibi sallandığını göstermektedir. Özellikle ana şoktan sonra meydana gelen sayısız artçı deprem, bölgedeki felaketi ziyadeleştirdiği gibi, halkın psikolojisini de oldukça olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Bundan dolayı halk, az hasarlı -ki bunun sayısı çok azdır- hanelerine dahi korkudan girememiş, mevsimin yaz olmasından dolayı bahçe ve tarlalarda ikamet etmek durumunda kalmıştır.

Yine her depremde olduğu gibi bu depremin de öncesinde ve sonrasında bir takım fevkaladeliklerden bahsedilegelmiştir. İkdâm Gazetesi'nin verdiği ilk bilgilere bakacak olursak,⁴³ depremden sonra Ganos sahili çökmüş ve Piristas Karyesi yakınındaki deniz, sahile pek çok ölü balık atmıştır. Avumisi Karyesi'nde sıcak su kaynağı ortaya çıkmış, denizden kükürt kokusu hissedilmiştir. Beykoz'da çeşmelerden kırmızı matrak sular akmaya başlamıştır. Boğaziçi'nde Bolons Köyü'nde depremden on dakika evvel beygir ve öküzler mandıralardan çıkarak delirmiş gibi sahalara koşmuşlardır. Paşabahçe Karyesi'nde Mısır Hidivi'ne ait bulunan bota, deprem esnasında büyük bir dalga vurarak, botu büyük bir hasara uğratmıştır.

Söz konusu etkilerden özellikle büyük bir dalganın varlığı oldukça ilginçtir. Zira bu durum büyük depremlerin meydana getirdiği tsunami felaketine işaret etmektedir. Yine İkdâm Gazetesi'nin 11 Ağustos tarihli bu nüshasında, depremin denizde de hissedildiği belirtilerek, gemilerin şiddetlice sarsıldığı ifade edilmiştir. Öyleyse, bu büyük deprem felaketi, tsunami belirtileri göstermiş ve bunun oluşmaması da, bölgeyi büyük bir felaketten kurtarmıştır. Dr. Sadi de, Stamboul Gazetesi'ndeki "*depremden önce Kadıköy'de dev dalgaların oluştuğu*" yönündeki haberin asılsız olduğunu belirterek, 1912 depreminin tsunami meydana getirmedini belirtmiştir.⁴⁴

³⁹ Sancaklı, a. g. e. , s. 125.

⁴⁰ Sancaklı, a. g. e. , s. 133.

⁴¹ Sancaklı, a. g. e. , s. 135.

⁴² Sancaklı, a. g. e. , s. 124-138.

⁴³ İkdâm, 11 Ağustos 1912 (27 Şaban 1330), nr. 5558.

⁴⁴ Gurulkan, a. g. m. s. 47.

Yukarıda ifade edildiği gibi deprem, oldukça büyük bir bölgede etkili olmuştur. Gerek deprem ve gerekse depremin akabinde genelde aydınlatma lambalarının devrilmesi ve kibritlerin alev alması sonucunda çıkan yangınlar neticesinde felaketin etkisi oldukça büyük olmuştur. Bölgeden merkeze ulaşan yardım çığlıkları karşısında hükümet özellikle Dâhiliye Nezareti uhdesinde olmak üzere afetzedelerin imdadına koşmuştur. Bu noktada atılan en önemli adımlardan biri de yardım (iane) komisyonlarının teşkil edilmesidir.

1. 2. İane (Yardım) Komisyonlarının Kurulması

Osmanlı Devleti'nin bu dönemde bütçesi oldukça kötü durumdaydı. Dolayısıyla 1912 depreminde, depremin etkilediği Marmara havzasının büyük çoğunluğundan yardım çığlıkları yükselmeye başlayınca, olağanüstü durumlar için belirlenen ihtiyat bütçesi diyebileceğimiz '*masarif-i gayr-i melhuze*' bütçesinin derde deva olamayacağı anlaşıldı.

Deprem ve ardından zuhur eden yangınlar, bölgedeki binaların büyük bir kısmını yok etmişti. Kış mevsiminin yaklaşması ve gerekli barakaların inşaatının hem pahalı hem de uzun zaman alacak olması dolayısıyla çadıra olan ihtiyaç hat safhada idi. Hatta kısa vadede çadır temini sağlansa bile depremzedelerin uzun müddet çadır altında kalmaları da mümkün değildi. Bundan dolayı kalıcı haneler biran evvel yapılmalıydı.

Yukarıda ifade edildiği gibi, eldeki olanaklar buna müsaade etmiyordu. Osmanlı Devleti'nde daha önce kurulmuş olan Hilal-i Ahmer Cemiyeti vardı. Fakat bu cemiyetin de yapabilecekleri sınırlıydı. Bundan dolayı maliyenin zor durumda olduğu bu gibi dönemlerde halkın gönüllü olarak yardımına başvurmak tabii bir hal almıştı. Gerçi bu durumda başvurulacak başka bir yolda görünmüyordu.⁴⁵ Bunun üzerine, 13 Ağustos 1912 (31 Temmuz 1328) tarihi bir tezkere ile Dâhiliye Nezareti, İstanbul'da iane komisyonları kurulmasının gerekliliğini Sadaret'e bildirmiştir.⁴⁶ Yapılan çalışmalar neticesinde, 17 Ağustos 1912(4 Ağustos 1328) tarihinde Meclis-i Vükala'da, depremin meydana getirdiği hasarın genişliği ile afetzedelerin çokluğu düşünülerek yardımsever insanların himmetlerine başvurma düşüncesi ağırlık kazanmıştır. Bunun neticesinde İstanbul ve Edirne'de iane komisyonlarının kurulması kararlaştırılmıştır.⁴⁷

⁴⁵ Bir başka yol da istikraz yani dış borçlanma idi ki, bu konuda da çalışmalar yapılmıştır. Araştırmamızın sonunda yer alan vergi düzenlemesi başlığı altında bu konu anlatılmıştır.

⁴⁶ BOA. DH. MTV, 16-2/21

⁴⁷ BOA. DH. MV, 168-6

Ayrıca, yardımlarda suistimalleri engellemek maksadıyla belediye dairelerince hazırlanacak matbu koçanlı biletler mukabilinde ianenin toplanarak, belediye daireleri makbuz ilmuhaberiyile mal sandıklarına tevdi edilerek Maliye hazinesine gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Vakit kaybetmeden harekete geçilmiş ve ‘*Osmanlı hanedanının şeref ve ehemmiyetinden yararlanılması durumunda halkın yardımlarının artacağı düşüncesi*’ ile Şehzade Abdülmecit Efendi’ye iane komisyonunun fahri başkanlığı, Sadrazam tarafından 21 Ağustos’ta teklif edilmiştir.⁴⁸ Komisyon başkanı ise İstanbul valisi olup, Rum Patrikhanesi, Ermeni Patrikliği ile Hahambaşılıktan da birer kişinin seçilerek komisyona gönderilmesi kararlaştırıldı.⁴⁹ Daha sonraki günlerde komisyona, Ticaret Odası Başkanı Abud Efendi, Donanma Cemiyeti Başkanı Şefik, Rum Patrikhanesinden memur Patrici Bey, Meclis-i İdare-i Vilayet azasından Kostaki Doyani ve Reşad Efendi de dâhil edilmiştir.⁵⁰

Komisyonun kurulması tamamlandıktan sonra komisyonun çalışmalarını yapacağı yer konusu araştırılmaya başlanmıştır. Bunun için, 21 Ağustos’ta Harbiye Nezareti’nden, komisyon için Nezaretin bahçesindeki köşklere birinin tanzim edilmesi istenmiştir. Harbiye Nezareti ise, yapmış olduğu araştırma neticesinde, bahse konu köşklere birinde Yıldız Sarayı’ndan çıkan evrak-ı mahfuza diğesinde ise, birinci ordu müfettişliği ve memurları bulunduğundan, bu iki köşkün tahliyesinin mümkün olamayacağını ancak, Beyazıd da bulunan Harbiye içindeki bir büyük salonun komisyona verilebileceğini bildirmiştir.⁵¹

Komisyonun belirlenen bu yerde toplanması kararlaştırılmıştır. Böylece depremzedeler için çalışacak ‘Hareket-i Arz İane Komisyonu’ oluşturulmuş ve ilk toplantısını 26 Ağustos 1912(13 Ağustos 1328) tarihinde İstanbul’da yapmıştır.⁵² Komisyon kâtipliğine ise, Dâhiliye Nezareti’nin uygun gördüğü iki kâtip atanmıştır. Belirtilen üyelerin dışında üye seçiminde ise yetki komisyona bırakılmıştır.⁵³

Böylece yardımları organize etmek ve toplanılacak yardımları düzenli bir şekilde dağıtmak üzere İstanbul’da iane komisyonu kurulmuş oldu. Kurulan bu komisyondan başka gerek mahallinde yardımlara başvurmak gerekse İstanbul’daki iane komisyonu

⁴⁸ BOA. DH. MTV, 16-2/69

⁴⁹ BOA. DH. MTV, 16-2/59

⁵⁰ Tanin, 29 Ağustos 1912 (16 Ramazan 1330), nr. 1426

⁵¹ BOA. DH. MTV, 16-2/69

⁵² İkdâm, 26 Ağustos 1912 (13 Ramazan 1330), nr. 5573

⁵³ BOA. DH. MTV, 16-2/49

tarafından veya değişik yollarla deprem bölgesine gönderilen yardımları organize ederek afetzedelere dağıtmak üzere mahalli iane komisyonları da kurulmuştur. ⁵⁴

Gerçi, İstanbul'da kurulan bu komisyondan evvel, deprem sabahında yani 9 Ağustos'ta Edirne Valisi Halil Bey, hayırsever ve güvenilir insanlardan oluşan bir iane komisyonu kurmuş, ayrıca Edirne'ye bağlı sancak ve kazalarda da iane komisyonları kurulma isteğini mutasarrıflıklar ve kaymakamlıklara tebliğ etmiştir. ⁵⁵

Vali beyin bu çağrısı hemen karşılık bulmuş ve Tekfurdağı'nda da, depremin hemen ardından bir iane heyeti oluşturulmuştur. Oluşturulan bu heyet, kısa sürede oldukça önemli sayılabilecek bir meblağ toplamıştır. ⁵⁶

Dâhiliye Nezareti ise, İstanbul'daki komisyonun kurulup çalışmalarına başlamasından sonra, Edirne Vilayeti'ne çektiği telgrafta, İstanbul'daki komisyonca gönderilen eşya ve levazım-ı saireyi alıp ihtiyaç sahiplerine teslim etmek üzere şayan-ı emniyet ve itimat olan insanlardan oluşan mahalli komisyonlar kurulmasını istemiştir. ⁵⁷

Edirne Valisi Halil Bey, yukarıda belirttiğimiz gibi bir iane komisyonu kurmuş ayrıca Edirne'ye bağlı sancak ve kazalarda da kurulması emrini mutasarrıf ve kaymakamlıklara vermişti. Durumdan da Dâhiliye Nezareti'ni haberdar etmişti. Ayrıca Tekfurdağı'nda kurulan komisyon da en azından gazetelere yansımıştı. Anlaşılan o ki, aradan geçen 15 günlük süre sonucunda Dâhiliye Nezareti'nin böyle bir istekte bulunması, resmi ve kurumsal çalışacak iane komisyonlarının oluşturulmasını istemekten ibaret olmalıdır.

Bunun akabinde de, Edirne başta olmak üzere Gelibolu, Şarköy ve Mürefte'de içinde gayrimüslim temsilcilerinin de olduğu iane komisyonları kurulmuştur. Bölge ahalisinin çoğunluğunun gayrimüslim oluşu, başta Avrupa olmak üzere Hristiyan dünyasının dikkatlerinin bölgeye kaymasına neden olacaktır. Bundan dolayı yardımların dağıtımında Müslüman-gayrimüslim ayırımının yapıldığı fikri özellikle Patrikhane tarafından sık sık dile getirilecektir. Komisyonların bu şekilde karma yapılması bile haksız sayılabilecek eleştirilerin ardını almaya yetmeyecektir.

⁵⁴ BOA. DH. H, 4/14

⁵⁵ BOA. DH. MTV, 16-2/41

⁵⁶ İkdâm, 11 Ağustos 1912 (27 Şaban 1330), nr. 5558

⁵⁷ BOA. DH. MTV, 16-2/60

1. 3. Deprem Bölgesine Gönderilen Memurlar

Bölgeden başta Edirne Valisi olmak üzere mahalli memurlar tarafından İstanbul'a gönderilen telgraflarla afet hakkında ilk bilgilerini alan Dâhiliye Nezareti, depremde bir gün sonra, Mülkiye Müfettişi Ali Seydi Bey ile Müfettiş Muavini Haraçyan Efendi'yi, Basra Torpidosu ile bölgeye gönderdi.⁵⁸ Müfettişlerin gönderiliş sebebi, hasarın ulaştığı boyut hakkında Dâhiliye Nezareti'ni bilgilendirmektir. Burada bulundukları müddetçe önemli vazifeler gören müfettişlerden Ali Seydi Bey, 20 Ağustos 1912 tarihinde çalışmalarını tamamlayarak İstanbul'a dönmüştür.⁵⁹ Yukarıda kuruluşu ile ilgili bilgi verdiğimiz iane komisyonu kurulmadan önce, depremin ilk günlerinde, afetzedeler için gerek duyulan malzemeleri satın almak ve bölgeye gönderilmesini sağlamak üzere, Dâhiliye Nezareti Muhasebecisi Saim ve Şehremaneti Ser müfettişi İbrahim Kadri Bey görevlendirilmişti.⁶⁰ Başlangıçta belki de ihtiyaçların boyutu bilinemediğinden böyle bir yola başvurulmuştu. Edirne Valisi Halil Bey, depremin hemen akabinde bölgeye gitmiş, felaketi bizzat yerinde görmüş ve mahallinde yapılması gerekenlere yerinde nezaret etmiştir. Ayrıca bölgedeki felaketin boyutu ve ihtiyaçların miktarı ile ilgili bilgileri de birinci elden merkeze ulaştırmıştır. Bölgeye gelen Evkaf Nazırına da refakat etmiştir. Ayrıca 8 Eylül 1912 tarihindeki iane komisyonu toplantısına katılmak üzere İstanbul'a gelmiştir. Böylece Bölgenin durumunu birinci ağızdan anlatma imkânına sahip olmuştur.⁶¹ Edirne Valisi Halil Bey, Eylül ayı başında da, Keşan, Malkara ve Tekfurdağı taraflarına gitmiştir. Bir hafta kadar buralarda kalan Halil Bey, Balkan Harbi hazırlıklarında bulunmak üzere gezisini sonlandırmış ve 20 Eylül'de Edirne'ye geri dönmüştür.⁶²

Bölgeye gönderilen en yetkili kişi ise, Evkaf-ı Hümayun Nazırı Mehmet Fevzi Paşa'dır. Mehmet Fevzi Paşa, *'Gelibolu ve civarındaki afetzedelerin ahvalini bizzat müşahade etmek ve her neye ihtiyaçları var ise çaresine tevessül eylemek üzere bölgeye gönderilmiştir.'*⁶³ Paşa, maiyetinde inzibat görevi görecekle küçük bir jandarma kuvveti ve gerekli memurlar olduğu halde, 13 Ağustos 1912 tarihinde, içerisinde yiyecek malzemesi, yüz çadır, kazma, kürek vesair malzeme ile bir santral, dört telgraf

⁵⁸ BOA. DH. MTV, 16-2/1 (İkdâm gazetesi ise, müfettişlerin Giresun Vapuru ile bölgeye hareket ettiğini bildirmiştir. İkdâm, 11 Ağustos 1912 (27 Şaban 1330), nr. 5558)

⁵⁹ İkdâm, 20 Ağustos 1912 (7 Ramazan 1330), nr. 5567

⁶⁰ İkdâm, 12 Ağustos 1912 (28 Şaban 1330), nr. 5559

⁶¹ BOA. DH. MTV, 16-2/76

⁶² BOA, DH, ŞFR, 419-39

⁶³ İkdâm, 14 Ağustos 1912 (1 Ramazan 1330), nr. 5561

makinesi, yeteri miktar tel ve üç adet lüks lambası bulunan Bezmialem Vapuru ile yola koyulmuştur.

Ayrıca Evkaf Nazırı Mehmet Fevzi Paşa'nın emrine, yapılacak işleri organize etmekte kullanılmak üzere, 13 Ağustos tarihli Meclis-i Vükela kararıyla da 150 bin kuruşluk bir meblağ, masarîf-ı gayr-i melhuze bütçesinden tahsis edilmiştir.⁶⁴

15 Ağustos'ta Şarköy'e gelen Mehmet Fevzi Paşa, o sırada Mürefte'de bulunan Edirne Valisi Halil Bey'in de Şarköy'e gelmesiyle kendisiyle görüşmüş ve yapılanları bizzat yerinde tetkik etme imkânına kavuşmuştur. Valinin daha önce tespit ettiği ve istediği 1500 çadır ile sahile yapılması planlanan 1000 adet baraka için gerekli kereste ve çivi ile Mürefte ve Şarköy'ün yeniden inşası için proje ve harita hazırlamak üzere Meriç Nehri mecrasının haritası için Edirne'de bulunan 12 kişiden oluşan heyet-i fenniye'nin bu işle vazifelendirilmesini tekiden kendisi de istemiştir.⁶⁵

Şarköy'deki bu ilk çalışmalarını tamamlayan Mehmet Fevzi Paşa, 16 Ağustos'ta Mürefte'ye gitmiştir. Burada da başta Halil Bey olmak üzere, İstanbul'dan gönderilen Asım Paşa başkanlığındaki sıhhiye heyeti ile Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin göndermiş olduğu Nafiz Bey başkanlığındaki sağlık ekiplerinin çalışmalarını ve fedakârlıklarını yakından görme fırsatı bulmuştur. Fakat bütün bu güzel çalışmaların yanında kalacak yer sorunun büyüklüğünü bir kez daha anlayan Mehmet Fevzi Paşa, Edirne Valisi'nin daha önce istediği çadırların bir an evvel gönderilmesi gerektiğini Dâhiliye Nezareti'ne bir kez de kendisi bildirmiştir. Ayrıca bölgede yapılacak barakaların inşasında çalışacak usta da talep etmiştir. Dâhiliye Nezareti de 17 Ağustos'ta Şehremaneti'nden, Maydos'lu usta ve mimarların Mehmet Fevzi Paşa'nın isteği doğrultusunda bölgeye gönderilmesini istemiştir.⁶⁶ Mehmet Fevzi Paşa, uhdesine verilen 150 bin kuruşu iki gün içerisinde harcayacak acil bir yer bulamayınca, bu meblağı geri göndermeyi veya baraka yapımı için Edirne Valisi'ne vermeyi düşünmüştür.

Devlet bütün gayreti ile afetzedelerin yardımına koşmaya çalışsa da afetin verdiği hasarın büyüklüğü nedeniyle yapılanlar tam anlamıyla kifayet etmiyordu. Ama yine de bütün kurumlarıyla hükümet ve yardımsever halk bölge insanının yardımına koşuyordu. Böyle önemli bir dönemde hükümetteki İttihat ve Terakki Partisi'nin en büyük rakiplerinden olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Şarköy Şubesi'nin bölge ile ilgili

⁶⁴ BOA. MV, 167/71

⁶⁵ BOA. DH. MTV, 16-2/63

⁶⁶ BOA. DH. MTV, 16-2/38

raporunu Dâhiliye Nezareti'ne iletirken; *afetzedelerin tehvin ihtiyaçları için teşebbüsâtı lazimedede bulunulduğuna gerçi şüphe yoksa da*' diyerek oldukça olumlu bir dil kullanıp bir nevi çalışmalarla ilgili takdirini belirtmiş ve sonra da ahalinin durumunun ağırlığından bahsedip yetkililere daha dikkatli olmaları için emir verilmesi ricasında bulunmuştur.⁶⁷

Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın, hükümeti yermek için eline geçen böyle bir fırsata tevessül etmeyerek olumlu bir üslup geliştirmesi gerçekten çok önemsenecek bir davranıştır. Zira ilerleyen bölümlerde belirteceğimiz gibi Rum Patrikhanesi'nin niyet okuyuculuğuna sığınarak ilgili ilgisiz ihtarlarla siyasi birtakım oyunlar içerisinde girmesi yanında Hürriyet ve İtilaf Fırkasının bu tavrı şayan-ı dikkattir.

Depremi şiddeti karşısında hasar alan yapılardan biri de camilerdir. Deprem bölgesinde hemen hasar almadık cami, özellikle yıkılmadık minare yok gibidir. Edirne ve civarındaki cami, medrese gibi müessesat-ı hayriyenin düçar olduğu hasarı tespit etmek amacıyla Evkaf Nezareti tarafından, Nezaretin İnşaat ve Tamirat Genel Müdürü Kemal Bey ile Mimar Vasil Efendi ve Mühendis Hasan Efendi, elli bin kuruş tahsisatla 14 Ağustos 1912 tarihinde Amerikan Sefareti tarafından tahsis edilen Maiyyet Vapuru ile bölgeye gönderilmiştir.⁶⁸ Mehmet Fevzi Paşa'nın bölgeye hareketinden sonra, nezaret tarafından hayır müesseseleri için depremin ilk günlerinde böyle bir heyetin gönderilmesi, bu yapıların tarihi özelliklerinden dolayı, afetten etkilenme olasılıklarının yüksekliğinden ileri gelmiş olmalıdır. Deprem dolayısıyla yıkılan, Kala-i Sultani, Gelibolu, Mürefte, Ganoz, Hora ve Tekfurdağı Rusumat İdarelerinin binalarındaki hasarı tespit etmek üzere, Haydarpaşa Rusumat Başmüdürü Nizamettin Bey ile mimar Leon Efendi bölgeye gitmiştir. Bunların gönderdikleri rapor doğrultusunda alınacak tedbirleri yerinde bizzat müşahade etmek üzere bu kez de, Rusumat idareleri genel müdürü Sırrı Bey ile muhafaza müdürü Rıza Bey 21 Ağustos 1912 tarihinde bölgeye gitmiştir.⁶⁹

⁶⁷ BOA. DH. MTV, 16-2/47

⁶⁸ İkdâm, 15 Ağustos 1912 (2 Ramazan 1330), nr. 5562

⁶⁹ İkdâm, 22 Ağustos 1912 (9 Ramazan 1330), nr. 5569

İKİNCİ BÖLÜM

DEPREMİN ETKİLEDİĞİ ALANLAR

2. 1. Depremın Mürefte’deki Etkileri

Mürefte’nin merkez nüfusu depremden önce 6000 civarındaydı. Halkın çoğunluğunu Rumlar oluşturmaktaydı. Ayrıca Müslüman ve az da olsa Ermeni, Musevi ve Kıpti de bulunmaktaydı. Halkın en önemli geçim kaynağı ise bağcılık ve kozacılıktı. Senelik 500. 000 kilodan fazla şarap ve 50. 000 kilodan fazla rakı ihraç ediliyordu. Senelik gelirin de 2. 500 lira civarında olduğu tahmin edilmekteydi.⁷⁰

Önemli bir ziraat merkezi olan Mürefte, depremin en fazla etkilediği yerlerin başında geliyordu. Mürefte Kaymakamı 11 Ağustos’ta Dâhiliye Nezareti’ne çektiği telgrafta Mürefte’deki durumu şu şekilde ifade ediyordu:⁷¹ *“Emsaline az bir şekilde rastlanacak bir deprem ve sonrasında meydana gelen yangınla kazadaki mevcut 950 haneden ancak 50’si kısmen diğerleri ise tamamiyle yanmıştır. 200’ün üzerinde ölü ve yaralı vardır. Yaklaşık 22 bin nüfusluk kasabada insanların tamamı depremden zarar görüp evsiz kalmış ve aç bi-ilaç kalmışlardır. ”* Görüldüğü üzere olay daha sıcaklığını korurken mahallinden birinci ağızdan yapılan bu değerlendirmeler depremin vahametini ortaya koymaktadır. Aynı belgede, Kaymakamın Mürefte’ye bağlı 14 köyün durumu hakkında verdiği bilgiler tablo şeklinde aşağıya çıkarılmıştır:

⁷⁰ Gurulkan, a. g. m. s. 48.

⁷¹ BOA. DH. MTV, 16-2/20

Tablo 2. 1. Mürefte Kaymakamının Verdiği bilgiler

Köyler	Hane Sayısı	Kısmen Yıkılan Hane Sayısı	Tamamen Yıkılan Hane	Ölü Ve Yaralı Sayısı
Hora	600	-	600	200
Ganoz	500	-	500	300
Uçmakdere	250	100	150	20
Milan	250	-	250	50
Kirasye	200	-	200	120
Platanoz	350	-	350	40
Kalamiç	130	-	130	30
Mürseli	55	-	55	40
Yaya	20	-	20	4
Yorgaç	50	-	50	15
Kestanbolu	250	50	200	20
Yenice	300	150	150	15
Tatarlı	20	-	20	5
Beyoğlu	60	-	60	2
Toplam	3035	300	2735	861

Bölgeye giderek araştırma yapan ve gözlemlerini daha sonra Marmara Havzası'nın 26-27 Temmuz 1328 Hareket-i Arzı adlı eserinde toplayan Dr. Yzb. M. Sadi'nin Mürefte ile ilgili verdiği bilgiler ise şu şekildedir:

Tablo 2. 2 Doktor Sadi'nin Mürefte ile İlgili Verdiği Bilgiler

İsimler	Hane Mikdarı	Genel Nüfus	Ölenler	Ağır Yaralılar	Yıkılan Haneler
Mürefte	850	5250	68	40	800
Platanoz	250	1400	49	30	250
Kirasye	160	982	75	35	160
Kalamiç	150	750	30	20	150
Mürseli	40	255	29	30	40
Yaya	20	120	4	3	20
Yorgaç	26	180	7	7	26
Hora	592	4098	192	45	592
Ganos	550	3480	130	40	550
Meylan	280	1470	111	30	280
Uçmakdere	360	1840	6	34	210
Kestanbolu	163	1070	5	20	119
Yenice	240	1450	1	8	150
Beyoğlu	35	235	-	1	30
Tatarlı	20	125	-	0	5
Toplam	3736	22705	707	343	3382

Dr Sadi'nin yazmış olduğu eserindeki bilgiler ile yukarıda Mürefte Kaymakamının verdiği bilgiler karşılaştırıldığında birtakım farklılıkların olduğu görülmektedir. Mevcut hane sayısını bölge kaymakamı daha iyi biliyor olmalı. Bu maddedeki farklılıkları bir tarafa bırakacak olursak, kaymakamın, depremin 2. günü yani olayın şoku yaşanırken ve henüz tam olarak Mürefte'nin tamamından sağlıklı bilgiler ulaşmamışken verdiği bilgilerin sıhhati tartışılabilir. Zira ilerleyen günlerde afetin verdiği zararın boyutu daha net olarak ortaya çıkmıştır. Dr. Sadi depremden 20-25 gün sonra bölgeye gitmiştir. Dolayısıyla, ölenler, ağır yaralananlar ve yıkılan haneler ile ilgili verdiği bilgilerin sıhhati daha yüksektir.

Depremin hemen akabinde genelde lambaların devrilmesi veya kibritlerin tutuşması ile çıkan yangınlar, depremin verdiği zararı daha da artırmıştır. Evlerin genelde ahşap olması yıkılan hatta büyük hasar görmesine rağmen ayakta kalmayı başarmış birçok bina da, çıkan bu yangınlarla tamamen yok olmuştur. Hatta ölenlerin büyük çoğunluğu depremle değil, enkaz altında kalanların diri diri yanması sonucunda meydana gelmiştir.⁷²

Evlerin ahşap olması yanında rüzgârın varlığı yangının genişlemesine neden olmuştur. Hatta bu sırada Mürefte'ye giden Ekspres Vapuru, kıyıya yanaştığı halde, yangının her tarafı sarmasından dolayı insanlar vapura ulaşmakta zorlanmışlardır. Bu hengâmeden çıkarak vapura gelmeyi başaran bir kişi, ekmeğe duyulan ihtiyacı ve yangının devam etmekte olduğunu bildirmiştir.⁷³

Resmi dairelerde de hasarlar oluşmuştur. Bu anlamda Mürefte Orman İdaresi'nde 1000 kuruşluk hasar meydana gelmişken, Hora Orman İdaresi, resmi evrakları ve sair müstemilatıyla birlikte yanmıştır.⁷⁴

Mürefte'li bir kadının gazetelere yansıyan aşağıdaki ifadeleri deprem ve akabindeki yangın felaketinin boyutunu bir kez daha en acı bir şekilde gözler önüne sermektedir.⁷⁵ *“Alt katta oturuyordum. Müddet-i ömrümde mislini işitemediğim bir inilti beni uyandırdı. Kalkmak istedim fakat kalkmağa fırsat kalmadı. Hane beşik gibi sallanmaya başladı. Tekrar yatağa düştüm. Gözlerimi kapamış, kalmış idim. Kızım gelerek beni kaldırdı. Güvümün başına bir taş düştüğünü işittim. Deli gibi olmuştum. Etraftaki haneler birer birer bayrak gibi yere dökülüyordu. Kalkan tozdan etrafımız*

⁷² BOA, DH, MTV, 16-2/20

⁷³ İkdâm, 11 Ağustos 1912 (27 Şaban 1330), nr. 5558

⁷⁴ İkdâm, 18 Ağustos 1912 (5 Ramazan 1330), nr. 5565

⁷⁵ İkdâm, 12 Ağustos 1912 (28 Şaban 1330), nr. 5559

görünmez olmuştu. İmdad-ı feryatlarından başka bir şey işitilmiyordu. Bir girdabın da, bizi yuttuğunu zannetmiştim. Zira etrafımızı kesif bir zulmet kaplamıştı. Çok geçmedi 15-20 cihetten alev parladı. Biraz sonra kasabamız büsbütün alevler içinde kalmıştı. ” Muhabirin ‘nasıl olup da o kadar lamiyelerin bir anda yanmış bulunduğu ve ateşin her taraftan böyle zuhur ettiği sualine ise kadın şu cevabı vermiştir: ‘ateş lamiyelerden değil, yerden topraktan çıktı. Ulvi gözlerimle gördüm. Bu Allah’ın bir gazabı idi. ’

Görüleceği üzere, depremin meydana getirdiği dehşet ve korku, bu depremzede kadının ruhunda o kadar olumsuz tesir icra etmiştir ki, alevlerin varlığını yerden fışkırdığını gördüğünü iddaa ettiği ateşle açıklamaya çalışmıştır.⁷⁶

Bu bilgilerden olmak üzere, hanelerin tamamına yakını kullanılamaz hale geldiği için, bölge halkının öncelikli ihtiyaçlarının başında iskân sorunu gelmekteydi. Mevsimin yaz olması bu sorunu az da olsa hafifletiyordu. Fakat maddi imkânsızlıklar ve belki de yardımların koordinesindeki sorunlardan dolayı ileri de iskân sorunu içinden çıkılmaz bir hal alacaktır. İskân sorunu aşağıda ayrı bir başlık altında ele alacağından burada değinilmeyecektir.

Mürefte Kaymakamı, deprem felaketinden sonra kaşılaşılan bu kötü manzarada acıları hafifletmek için ilk andan itibaren üstün bir gayret göstermiştir. İtaki Vapuru, Mürefte’den geçerken yangını görerek, ekserisi Mürefte’li olan tayfanın talebi üzerine Mürefte’ye uğramıştır. Tayfanın çoğunluğu hısımlar ve akrabalarına yardım etmek üzere Mürefte’de kalmıştır. Geride kalan birkaç tayfa ile Mürefte Kaymakamı 23 yaralı ile birlikte gemiye binmiştir. İlk önce Hora’ya uğrayan vapur, tamamına yakını yerle bir olan Hora’dan 5 yaralı almış, oradan da Ganos’a gitmiştir. Ganos’tan da bir yaralıya bakmakta olan iki tabipten biri alınmış ve Tekfurdağı’na ulaştırılmıştır. Kaymakam Bey ile yaralıların yarısı buraya indirildikten sonra Vapur, 10 Ağustos 1912 tarihinde İstanbul’a gelmiştir.⁷⁷ Bu şekilde, deprem sabahı hem bilgi vermek hem de gerekli yardımlara ulaşabilmek için Tekfurdağı’na giden Mürefte Kaymakamı, buradan 1500 ekmek, birçok ilaç, zeytin ve sardalye olarak kazaya dönmüştür.

Felaketten hafif hasar alarak kurtulan çevre yerleşim yerlerinden de yardım malzemeleri Mürefte’ye akmaya başlamıştır. Tekfurdağı, Karabiga, Ekinlik, Afşa ve İstanbul’dan öncelikli olarak ekmek ve zahire gönderilmiştir. Kala-i Sultani

⁷⁶ Son Marmara depreminde de, Gölçük’te denizin içinden alev toplarının çıktığını gördüğünü söyleyenler olmuştur.

⁷⁷ İkdâm, 11 Ağustos 1912 (27 Şaban 1330), nr. 5558

Mutasarrıflığı da 197 çuval un göndermiştir.⁷⁸ Aynı zamanda İstanbul'dan gönderilen 1000 çuval undan 400 çuvalı⁷⁹ Mürefte'ye indirilmiştir. Bu yardımların getirilmesi sırasında ilginç, bir o kadar da ibretlik bir olay gerçekleşmiştir. Depremi ilk günü Tekfurdağı'ndan gönderilen ekmek ve zahireyi Destuni Kumpanyası'nın yukarıda belirttiğimiz İtaki Vapuru, gerek mutasarrıflığın gerekse Tekfurdağı ahalisinin ısrar ve istirhamına rağmen getirmemiştir. Bunun üzerine Ser-Sefaret İdaresi'nin Bandırma Vapuru Süvarisi Hüseyin Efendi, bizzat müracaat ederek o gün malzemeleri Mürefte'ye getirmiştir.⁸⁰

Depremi zarar verdiği binalar arasında özellikle un fabrikalarının bulunması ekmek sıkıntısının yaşanmasına neden olmuştur. Halkın ekmek ihtiyacını gidermek için ilk günden itibaren bölgeye genelde ekmek veya un gönderilmiştir. Bu duruma ilk dikkati çekenlerin başında Edirne Valisi Halil Bey geliyordu. Halil Bey, deprem sabahı bölgeye hareket ederek felaketin meydana getirdiği acı tabloyu bizzat görmek istemiştir. Halil Bey Mürefte'ye 13 Ağustos 1912 (31 Temmuz 1328) tarihinde gelmiştir. Fakat buraya gelmeden önce mahalli makamlardan kendine ulaşan bilgileri ve bunlara ilave olarak kendi müşahadelerini Dâhiliye Nezareti vasıtasıyla merkeze bildirmiş ve acil olarak bölgeye özellikle un ve ekmek gönderilmesini istemiştir. Deprem gündüzünde yani 9 Ağustos (27 Temmuz) Salı günü gerçekleşen bu ilk istek üzerine Dâhiliye Nezareti, Şehremanetine derhal 20 bin kıyye ekmek ve 1000 çuval unun hazırlanarak çarşamba sabahı gönderilmesi emrini vermiştir. Ayrıca malzemeleri götürecek vapurun bulunmaması durumunda ise, Bahriye Nezareti veya Liman Dairesi ile irtibata geçilerek oralardan temin edilecek bir vapur-ı mahsusla yardımın acilen bölgeye ulaştırılmasını istemiştir. Bu son gelişmelerle ilgili olarak Sadaret de bilgilendirilmiştir. Buraya kadar her şey istenildiği gibi cerayan ederken yiyecek maddelerini hazırlama görevi verilen Şehremaneti, 20 bin kıyye ekmeğin hemen piyasadan toplanmasının İstanbul'un ihtiyacını karşılamayı imkânsız hale getireceğinden gönderilebileceği ekmeğin 3000 kıyyeyi geçemeyeceğini belirtmiştir. Eğer fazlasına şiddetli ihtiyaç duyuluyorsa bunun piyasadaki fırınlardan değil, fabrikada imal edilmesi gerektiğini ve bu noktada da Askeri Fırınlık İdaresi'yle şimdiden irtibata geçilmesi gerektiğini bildirmiştir.⁸¹

⁷⁸ BOA, DH. MTV, 16-2/20

⁷⁹ BOA. DH. MTV, 16-2/5

⁸⁰ BOA. DH. MTV, 16-2/20

⁸¹ BOA. DH. MTV, 16-2/41(İkdam Gazetesi, 6. Daire dâhiliindeki fırınlardan 6 bin, 3. Daire dâhiliindeki fırınlardan 2 bin, diğer dairelerden 12 bin olmak üzere toplam 20 bin kıyye ekmeğin Bahriye Nezareti'nce tedarik olunan Basra Torpidosu'yla gönderildiğini yazmıştır. İkdam, 11 Ağustos 1912 (27 Şaban 1330), nr. 5558)

Emanetin dikkati çektiği konu gerçekten çok önemliydi. Zira İstanbul'da oluşabilecek ekmek darlığı piyasada ekmeğin fiyatını çok tehlikeli bir şekilde dalgalandırabilirdi ki, bu hükümetin gerçekten isteyebileceği bir şey değildi. Bütün bu sonuçları değerlendiren Şehremaneti, afetzedelerin durumunu da dikkate alarak hazırlayabildiği yedi bin kıyyeden fazla ekmeği, Tabip Nazım Ömer Efendi ile yeteri kadar ilaç, pamuk ve 100 çadır ile birlikte 10 Ağustos (28 Temmuz)'da Basra Torpidosu ile göndermiş, ayrıca 1000 çuval unu da bölgeye yeni hareket edecek Giresun Vapuru'na yükletmiştir.⁸²

Görüldüğü üzere depremin şoku devam ederken ve herkes belki de haklı olarak yönünü Dersaadete dönmüşken İstanbul'daki durum ihtiyaçlara tam anlamı ile çare olunamayacağını gösteriyordu. Durum bu minval üzere iken, Dâhiliye Nezareti 9 Ağustos (27 Temmuz)'da Edirne Vilayeti'ne çektiği bir telgrafta gönderilen ekmeğin düzgün dağıtılmasını, ayrıca civardan ekmeğin karşılanıp karşılanamayacağını, hasarın boyutu ile afetzedelerin ve yaralıların adedinin bildirilmesini istemiştir. Ayrıca acil ihtiyaçların karşılanması için Çanakkale Mutasarrıflığı'na emir verildiği dolayısıyla orayla haberleşmeye geçilmesini de istemiştir.⁸³ Burada açıkça İstanbul'un ihtiyaçları karşılamada zorlandığı görülmüş, mümkün olduğunca bölgeye yakın yerlerden ihtiyaçların karşılanması yolları aranmıştır.

Gelibolu Mutasarrıfı Cemil Bey de, 9 Ağustos (27 Temmuz)'da Dâhiliye Nezareti'ne çektiği bir telgrafta⁸⁴ *"bu sabah telgrafla arz olunan deprem, Mürefte ve Şarköy'de daha şiddetli hissedilmiştir. Şarköy Kaymakamı vapurla şimdi Gelibolu'ya geldi. İfade-i şifahisinde deprem ve ardından çıkan yangında 150-200 evin mahvolduğu, 60-70 kişinin telefata olduğu, 150 kişinin yaralı olduğunu ve hemen hemen zarar görmemiş hiçbir hanenin bulunmadığını belirtti. Mürefte'nin de aynı durumda olduğunu söyledi. Gelibolu'da mevcut iki un fabrikasının büyük iki bacası yıkıldığından Mürefte, Şarköy ve Gelibolu depremzedeleri için acilen ekmek ve dakika ihtiyaç vardır"*diyerek, afetin boyutunu bir kez daha gözler önüne sermiş ve dikkatleri temel ihtiyaçlardan olan ekmek ihtiyacına çekmiştir.

Bölgedeki en büyük sorunlardan biri de deprem ve akabinde çıkan yangınlar dolayısıyla telgraf tellerinin zarar görmesiydi. Edirne Valisi Halil Bey bu sorunu hattın çalıştığı yakın yerlerle haberleşme sağlamak gibi değişik yollarla aşmaya çalışmıştır.

⁸² BOA. DH. MTV, 16-2/41

⁸³ BOA. A. g. b.

⁸⁴ BOA. A. g. b.

Mesela, deprem sabahı Gelibolu Mutasarrıflığı'yla haberleşme sağlanamayınca, Keşan Telgrafhanesi vasıtasıyla Gelibolu telgraf merkezi buldurularak mutasarrıfla makine başında görüşmüş, Şarköy ile Mürefte arasında telgraf bağlantısı yandığından haberleşmenin sağlanamadığını ve dolayısıyla da özellikle Mürefte'den sağlıklı haber alınamadığını öğrenince, kendisi bölgeye gelinceye kadar Mutasarrıftan, Mürefte'ye yardıma gitmesini istemiştir. Ayrıca iskân ve iaşe ihtiyacı için Tekfurdağı ile irtibat kurulmuşsa da afetzedelerin çokluğundan dolayı yeterli yiyecek oradan karşılanamadığından Dersadetten yeteri miktar unun gönderilmesi Dâhiliye Nezareti vasıtasıyla istemiştir.⁸⁵

Yiyecek ve haberleşme sıkıntısından başka önemli bir meseleyi de, yaralıların tedavisi oluşturmaktaydı. Bu maksatla ilk etapta, Mürefte ve çevresindeki afetzedelere muavenette bulunmak üzere, Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından Doktor Nafiz Bey başkanlığında bir operatör, bir eczacı, bir kâtip ve üç stajyer ve hademedden oluşan 13 kişilik bir heyet-i sıhhiye-i seyyare, Bahriye Nezareti'nden tahsis edilen Giresun Vapuru ile 12 Ağustos (30 Temmuz)'da gönderilmiştir.⁸⁶

Mürefte'ye giden bu sıhhiye heyetinin çalışmalarında Giresun Vapuru çok önemli işlevler görmüştür. Zira vapur bir hastane gibi hazırlanmış ve 11 gün boyunca afetzedelere hizmet sunmuştur. Bu süre zarfında müracaat eden 200'ü aşkın yaralıdan 160'ı ayakta tedavi edilmiştir. Ayrıca köyler dolaşarak 40 kadar ağır yaralı kimse aileleriyle birlikte vapurda yatırılmış, tedavi, ameliyat ve bakımları yapılan 27 kişi şifa bularak hanelerine gönderilmiştir. 15 kadar ağır yaralı da İstanbul'a getirilmek üzere gemide bırakılmıştır.⁸⁷ 15 günlük bu titiz çalışmanın sonunda, yaraları ağır olan 13 kişi İstanbul'a getirilerek, Tıp Fakültesi Serpiyat dairesine yatırılmıştır.⁸⁸

Mürefte Kazası Kaymakamı Kıleaniti Efendi, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderdiği 25 Ağustos 1912 (12 Ağustos 1328) tarihli telgrafında, sıhhiye heyetinin çalışmaları ile ilgili bütün ahalinin minnettarlığını ifade etmiştir.⁸⁹

Burada bir nevi hastane gemisine dönüştürülerek kullanılan vapurdan başka afetzedelerin yardımına hazırlanmış gemiler de olmuştur. Edirne Valisi Halil Bey, 12 Ağustos (30 Temmuz) tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne çektiği bir telgrafta kendi emrine

⁸⁵ BOA. DH. MTV, 16-2/41

⁸⁶ Tanin, 2 Eylül 1912 (20 Ramazan 1330), nr. 1430

⁸⁷ Tanin, 4 Eylül 1912 (22 Ramazan 1330), nr. 1432

⁸⁸ Tanin, 2 Eylül 1912 (20 Ramazan 1330), nr. 1430

⁸⁹ Tanin, 2 Eylül 1912 (20 Ramazan 1330), nr. 1430

bağlı olacak şekilde, Mürefte-Şarköy ahalisinin deprem ve yardımdan etkilenen afetzedelerin iskân ve iaşeleri, yaralıların tedavileri için doktor, erzak ve ilaçları nakletmek için Mürefte sahilinde bir romörkörün bulundurulmasının Bahriye Nezareti'nden telep edilmesini istemiştir. Durum bir gün sonra Bahriye Nezareti'ne bildirilmiştir.⁹⁰ Bahriye Nezareti'nin verdiği cevaptan haberdar olamamıza rağmen bununla ilgili olduğunu düşündüğüm bir gelişmeyi belirtmek istiyorum. Buna göre, 14 Ağustos (1 Ağustos) tarihli bir belgede⁹¹ İttihad-i Osmanî Romörkör Şirketi'nden Despina isimindeki bir istimbót 4, 5 lira yevmiye ile kiralanarak Tekfurdağı'na sevk edilmiştir. Ayrıca, bu botun depremzedelerin ihtiyacı için mütemadiyen kullanılması notu da düşülmüştür. Anlaşılan o ki, Bahriye Nezareti'nden müsait bir vasıta temin edilememiş ve bu şekilde kiralama yoluyla temin edilen istimbót ile bölge halkının imdadına koşulmuştur.

Bölgeye giden Evkaf Nazırı Mehmet Fevzi Paşa, ilk önce Şarköy'e, burada gerekli incelemeleri yaptıktan sonra 16 Ağustos (3 Ağustos)'ta Mürefte'ye geçmiştir. Buradaki ilk incelemelerinin sonunda Sadarete çektiği telgrafta kısaca şu tespitlere yer vermiştir: *“Sıhhiyeden Asım Paşa'nın ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından gönderilen Nafiz Bey'in riyasetinde gönderilen heyet-i sıhhiyenin gayet mükemmel bir şekilde çalıştığı anlaşılmıştır. Bizzat hasta çadırları dolaşarak iraz olunan müessir-i intizam ve şefkat ruyulayn müşahade edilmiştir. Ayrıca bu heyetlerin halkın iskân ve iaşeleri hususunda da her türlü tedbiri almaya çalıştıkları görülmüştür. ”* Mehmet Fevzi Paşa, Edirne valisinin de gayretlerinden takdirle bahsettikten sonra, aşağıda ayrıntısını vereceğimiz Şarköy'den 2 Ağustos'ta çektiği telgrafta belirttiği, kereste ve çadırların bir an evvel gönderilmesini istemiştir.⁹²

Mehmet Fevzi Paşa, Şarköy'ün aksine Mürefte'de afetin detayı hakkında bilgi vermemiştir. Yapılan yardımlardan şitayişle bahsetmiş hatta *“Hükümetin sıhhiye-i sahihece izhar eylediği müessir-i şefkat ve iltifat ahali-i mahalliye ile birlikte bir averde-i şükran-ı Muhammedi kalınarak sarf u şadi ile mehruç gözyaşları dökülmüştür. ”* diyerek gönderilen sıhhiye ekiplerinin gayretlerini nazarlara vermiştir. Bu acı tablo içerisinde halkın psikolojik yapısının ciddi manada sarsıldığı bu *‘küçük cehennemde’* fedakârca çalışan bu memurlar bir nevi, manevi çöküntüyü de tedavi etmişlerdir. Öyleki, Evkaf Nazırı ile Edirne Valisi'nin Mürefte'ye gelerek yaraları sarma gayreti

⁹⁰ BOA. DH. MTV, 16-2/23

⁹¹ BOA. DH. MTV, 16-2/30

⁹² BOA. DH. MTV, 16-2/63

içerisinde olmaları, Belediye Başkanı ve ahalinin ileri gelenlerin teşekkürlerini Sadarete sunmalarına sebebiyet vermiştir.⁹³

Depremle birlikte mevcut su kaynaklarının büyük kısmı kurumuştur. Aynı zamanda çeşmeler de yıkılmıştı. Bundan dolayı bölge halkının acilen su ihtiyacının karşılanması gerekiyordu. İstanbul'dan oraya su sevki hem zor hem de uzun zaman alacağından başlangıçta çevre yerleşim yerlerinden karşılanması konusu gündeme getirilmişti. Burada ilk akla gelen yer ise Kala-i Sultani (Çanakkale) olmuştur. Buradan istenilen talebe mutasarrıf Raşit Bey, bölgeye su taşıyacak herhangi bir aracın olmadığını belirterek olumsuz karşılık vermiştir. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti, 11 Ağustos 1912 tarihinde Bahriye Nezareti'ne durumun vahametini anlattıktan sonra, “ *bölgeye ilk olarak gönderilen Basra Torpidosu ile Müfettişleri götüren Edremit Vapuru'nun Çanakkale'den su yetiştirebilmesinin kestirilemediğini belirterek, Liman Dairesi'nce hazırlanacak su döyeleri ile bölgeye temiz suyun gönderilmesi*” isteğini bildirmiştir.⁹⁴

Bir başka telgrafta da, “ *Şarköy ahalisinin her türlü ihtiyacının karşılanmaya çalışıldığı fakat suları kesik olduğundan susuzluk çekmeleri uygun olmadığından suların hemen yetiştirilmesi için bir römorkör veya istimbot nevinden bir şeylerin hazırlanması*” istenmiştir.⁹⁵ Suya duyulan ihtiyaç ve Bahriye Nezareti'nden istenilen bu yardım talebi ayrıca Sadarete de bildirilmiştir.⁹⁶

Bütün bu gelişmelerden sonra harekete geçen Bahriye Nezareti, Çanakkale'deki Donanma-yı hümayun Kumandanlığı'na su tedariki için teşebbüste bulunması için emir verilmiştir.⁹⁷ Kumandanlık vasıtasıyla 12 Ağustos'ta Mecidiye kuravazörü arkasına takılan 30 tonluk su döyesi ile Şarköy ve Mürefte afetzedelerine temiz su götürülmüştür.⁹⁸ Aynı zamanda bu gemide deniz suyunu içilebilecek hale getiren inbik bulunduğundan bölge halkının su ihtiyacının bu şekilde büyük oranda çözüme kavuşturulacağı düşünülmüştür. Yine İstanbul'dan aynı gün hareket eden Bezmialem Vapuru ile de, bir su dubası gönderilmiştir.⁹⁹ Bahriye Nezareti, 17 Ağustos 1912 tarihinde ise, Mürefte

⁹³ BOA. DH. MTV, 16-2/41

⁹⁴ BOA. DH. MTV, 16-2/22

⁹⁵ BOA. DH. MTV, 16-2/34

⁹⁶ BOA. DH. MTV, 16-2/18

⁹⁷ BOA. DH. MTV, 16-2/19

⁹⁸ BOA. DH. MTV, 16-2/40

⁹⁹ BOA. DH. MTV, 16-2/58

halkının su ihtiyacını gidermek için 100 tonluk başka bir dubayı bir römorkör ile yollamıştır. ¹⁰⁰

Bütün bu çalışmaların bölgedeki su ihtiyacını gidermediği anlaşıyor. Soruna başka bir çözüm yolu arayan Edirne Valisi Halil Bey, artezyen kuyuları açmaya karar vermiş ve bu maksatla Şehremanetinden usta, amele ile gerekli aletlerin gönderilmesini talep etmiştir. ¹⁰¹ İstenilen bu talep Şehremaneti tarafından yerine getirilmiştir. ¹⁰²

Bölgedeki su kaynaklarının depremden sonraki durumunu gösteren bir başka gelişme de Dedeâğaç'ta yaşanmıştır. Öyleki burada bulunan üç kaplıcadan ikisinin suyu kurumuş birinin ise kurumak üzere olduğu, buraya araştırma yapmak üzere, maden başmühendisi Kenan'ın görevlendirilmesinden anlaşılmaktadır. ¹⁰³

Görüldüğü üzere Mürefte'yi yerle bir eden bu afet, aynı zamanda şehrin bütün altyapısını da tahrip etmişti. Bundan dolayı halka temiz su sağlamak için başlangıçta gerçekleştirilen bu çabaların yanında kalıcı tedbirler de alınmalıydı. Bunun için de bozulan boruların yeniden döşenmesi gerekmektedir. Zira halk su sıkıntısı çekince mevcut borulardan gelen suyu kullanmak zorunda kalmıştır. Ancak boruların hasarlı kısımlarından sulara birtakım pisliklerin karışması neticesinde dizanteri gibi salgın hastalıklar görülmeye başlamıştır. ¹⁰⁴

Bu problem bir an öce bir çözüme kavuşturulmazsa açıkta kalan binlerce halkın salgın hastalıklarla karşı karşıya kalacağı açıktır. Bölgede hâsıl olan bu önemli sorunu gidermek için depremin üzerinden bir ay gibi bir süre geçtikten sonra ancak harekete geçilmiş ve bölgeye bir mühendis gönderilmesine karar verilmiştir. Yapılan çalışmalar neticesinde su mühendisi Koçi Efendi, gerekli çalışmaları yapmak üzere Mürefte'ye gönderilmiştir. Koçi Efendi'nin yapmış olduğu keşif sonucunda; 10 veya 12 santimetre genişliğinde ve 500 metre uzunluğunda demir borulara ihtiyaç olduğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine Mürefte'de bulunan Evkaf-ı Hümayun Nazırı Mehmet Fevzi Paşa, Koçi Efendi'yi boruları ve gerekli işçileri almak üzere İstanbul'a yollamıştır. ¹⁰⁵

Dâhiliye eski Müsteşarı Kamil Bey, boruların satın alınma görevini 27 Ağustos 1912 (14 Ağustos 1328) tarihli tezkere ile bedelinin hazineден karşılanması suretiyle

¹⁰⁰ İkdâm, 18 Ağustos 1912 (5 Ramazan 1330), nr. 5565

¹⁰¹ İkdâm, 27 Ağustos 1912(14 Ramazan 1330), nr. 5574

¹⁰² Tanin, 26 Ağustos 1912(13 Ramazan 1330), nr. 1423

¹⁰³ BOA. DH. MTV, 16-2/41

¹⁰⁴ BOA. DH. MTV, 16-2/67

¹⁰⁵ BOA. A. g. b.

İstanbul eski valisi İbrahim Bey'e vermiştir.¹⁰⁶ Bu emir üzerine İbrahim Bey boruları, ücreti 3 gün zarfında ödenmek üzere Kiseryan Efendi'den almıştır. Meclis-i Vükela kararıyla boruların bedeli olan 300 liranın Hazine-i Celilice, Masarîf-ı Gayr -i Melhuze bütçesinden karşılanması kararlaştırılmıştır.¹⁰⁷ Bir kaç gün içerisinde de mühendis Koçi Bey vasıtasıyla borular Mürefte'ye ulaştırılmıştır. Buraya kadar her şey yolunda gitmiş fakat boruların parasının ödenmesinde sorun çıkmıştır. Zira Dâhiliye Nezareti bünyesinde pazarlığı yapılarak satın alınan boruların faturaları onaylanmak üzere Dâhiliye Nezareti'ne gönderilmişti. Ama müsteşar Kamil Paşa istifa ettiğinden faturayı hiçbir Daire, bilgisi olmadığını belirterek tasdik etmemiş ve dolayısıyla Maliyeden ödenmesi mümkün olmamıştır.

Bunun üzerine konu, faturanın ödenmesi istemiyle İstanbul'da kurulan İane Komisyonu'nun önüne gelmiştir. Bu sefer de komisyondaki bazı üyeler, boruların miktarı ve fiyatının araştırılması için Edirne Vilayeti'nden bilgi istenmesini talep etmiş, fakat bu istek Balkan Harbi dolayısıyla gerçekleşmemiştir. Komisyon başkanı olan İstanbul Valisi komisyonu tekrar toplamış, konu tekrar müzakere edilmiş, bu kez de bazı üyeler tarafından boruların fiyatı fazla bulunmuştur. Müzakerelerin sonunda belirlenen rakamdan tenzilat edilmesine karar verilmiştir. 180 lira olarak belirlenen bu yeni meblağın Kiseryan Efendi'ye ödenmesi kararlaştırılmıştır. Fakat Kiseryan Efendi bunu kabul etmeyerek Dâhiliye Nezareti'ne, teklif edilen bu meblağdan hiç bahsetmeden şikâyetle bulunmuştur. Dâhiliye Nezareti'nin durum hakkında bilgi istemesi üzerine, İstanbul Valisi, yukarıdaki izahatı yaptıktan sonra komisyonun teklifinden Kiseryan Efendinin hiç bahsetmemesinden şaşkınlıkla bahsedip, iane komisyonunun toplantılarına ara verdiğini, mevcut 2000 liranın da başka felaketlerde kullanılmak üzere %3, 5 faizle bankaya yatırıldığını belirtmiştir. Bunun üzerine bedelin Mabeynden karşılanması kararlaştırılarak sorun çözüme kavuşturulmuştur.¹⁰⁸

Devletin özellikle ekonomik olarak zor durumda olmasına bir de bürokratik sıkıntılar eklenince yukarıda ifade etmeye çalıştığımız bu basit sorun uzun süre çözüm bekler halde kalmıştır.

Buradaki zor şartlar altında fedakârca çalışan görevliler de yok değildi. Mürefte kaymakamı, Belediye başkanı Hasan, belediye tabibi Vasfi, Jandarma Kumandanı komiser muavini Kasım ve ahaliden Çakosi ve Burgaki Efendilere beyanı takdirat

¹⁰⁶ BOA. DH. MTV, 16-2/99

¹⁰⁷ BOA. MV, 168/18

¹⁰⁸ BOA. DH. MTV, 16-2/99

edilmesini istemiştir. İsteğin bildirildiği makam olan Dâhiliye Nezareti de bu teklifi uygun görmüştür.¹⁰⁹

Depreden Mürefte hapishanesi de kurtulamamıştır. Hapishanenin duvarları yıkıldığı ve pencere demirleri büyük zarar gördüğünden güvenlik sorunu ortaya çıkmıştır. Bu soruna dikkat çeken Adliye Nazırlığı gerekli tedbirleri alması noktasında Dâhiliye Nezareti'ne başvurmuştur.¹¹⁰ Bu yardım talebinin depremde yaklaşık iki ay sonra gelmesi ilginçtir.

2. 1. 1. Mürefte'deki İskân Sorunu

Depremın zarar verdiği binaların başında hükümet daireleri geliyordu. Öyle ki acil ihtiyaçların karşılanması için çalışması gereken mahalli devlet dairelerinden hemen hiçbirisi kullanılır durumda değildi. Memurlar çalışmalarını zor şartlar altında çadırlarda yerine getirmeye çalışıyorlardı.

Hükümetin bütün bu zor şartlara rağmen üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmede azami gayret gösterdiğini görmekteyiz. Ama dönemin şartlarının da hükümeti çok zorladığı, ihtiyaçlara tam çare olamadığı da bir gerçektir. Depremın yıkıcı etkisi sebebiyle en büyük ihtiyaçların başında barınma sorunu geliyordu. Mevsim her ne kadar yaz olsa da gündüz güneşin, gece soğuğun etkisinden halkı korumak gerekiyordu. Bu da kısa vadede çadırı mümkün olabilirdi. Mahalli makamlardan gelen çadır talepleri askeriye tarafından veya şehremaneti tarafından karşılanmaya çalışılmıştır. Fakat bu konuda da birtakım önemli sorunlar yaşanmıştır. Şehremaneti, durumun aciliyetinden dolayı Şarköy ve Mürefte afetzedeleri için birçok çadır tedarik edip göndermiş fakat göndermiş olduğu bu çadırların bedelinin de Maliyece veya İstanbul'da kurulan iane komisyonu tarafından karşılanmasını istemiştir. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti durumdan Maliye Nezareti'ni haberdar etmiştir. Maliye Nezareti ise, buralara çadır göndermenin belediyenin asli vazifelerinden olduğunu dolayısıyla herhangi bir ödeme yapamayacağını bildirmiştir. Bunun üzerine Şehremaneti Dâhiliye Nezareti'ne; *“Şarköy ve Mürefte'ye gönderilen çadırların bedelinin maliyece karşılanamayacağı ve hareket-i arz iane akçesinden te'diyesi hususu İane Komisyonu'nca takdir edilecek bir mesele olduğu bildirildi. Malum u samileri olduğu vecihle Şarköy ve Mürefte Dersaadet Belediyesi'nin hududu haricinde bulunmaktadır. İstanbul Belediyesi'nin oralar için bir çadır tedarikine mecburiyeti yoktur. İstanbul bir şehri azimdir. Harik vesair ihtimalata*

¹⁰⁹ BOA. DH. MTV, 16-2/28

¹¹⁰ BOA. DH. MB. HPS. M, 7/24

*karşı vesait-i lazime heran hazır olmalıdır. Hareket-i arz dolayısıyla Hükümet-i Seniye'ye derhal bir muavenet olmak üzere verilmiş olan çadırların bedeli istifa ve yerlerine diğerlerinin ihzar edilmemesi caiz olamayacağına binaen zikr olunan çadırların bedelinin ne taraftan tesviyesi icap ediyorsa hemen tediyesi. . ”*şeklinde ağır bir karşılık vermiştir. ¹¹¹

Şehremanetin burada dikkatleri çektiği gibi İstanbul'un ihtiyaçlarına çare bulması birinci vazifesi olması gerekirken, başkentin değil bütün yurdun belediyesi olarak algılanıyor olması çalışmalarını zorlaştırmıştır. Emanet özellikle burada sarf ettiği bu sözlerle, görev alanının sınırlarını hatırlatmış, yardımların durumun aciliyetinden dolayı yapıldığını bundan başkaca bir anlam çıkarılmaması gerektiğini önemle belirtmiştir. Fakat bütün bunlara rağmen, imkânların kısıtlı olmasından Devlet kurumlarının Şehremaneti'ne bakışı pek değişiklik göstermemiştir.

Mevsimin kışa dönmeye başlaması ve gerekli barakaların inşaatının hem pahalı hem de uzun zaman alması dolayısıyla çadıra olan ihtiyaç hat safhada idi. Fakat ihtiyaç duyulan çadırların da zamanında ve gerektiği kadar karşılanamadığı da bir gerçektir. Depremi hemen ardından Gelibolu Mutasarrıflığı, Edirne Vailiği ile irtibata geçerek, deprem ve akabinde çıkan yangınlarla birçok binanın kullanılamaz hale geldiğini bildirmiştir. Valilik kanalıyla Dâhiliye Nezareti'ne bu bilgiler ulaşınca, 12 Ağustos'ta Basra Torpidosu ile Gelibolu'ya 100 çadır gönderilmiştir. ¹¹² Basra Torpidosu ile gönderilen bu 100 çadırın 40 'ı Edirne'de alıkonulmuş, 30'u Mürefte'ye diğer 30'u da Şarköy'e gönderilmiştir. Fakat afetin boyutu düşünüldüğünde bu çadırların derde deva olması mümkün değildir. Nitekim ahalinin birçoğu limandaki kayıklarda, sokak ve arsalarda açıkta bulunuyordu. Bu duruma dikkat çeken Gelibolu Mutasarrıflığı, Edirne için 400, Mürefte ve Şarköy için de bir o kadar daha çadıra şiddetli ihtiyaç olduğunu bildirdi. ¹¹³ Dâhiliye Nezareti, Harbiye Nezareti'ne durumu bildirerek gerekli çadırların bedelinin hazinece karşılanmak üzere deprem bölgesi çevresindeki askeri redif depolarından oralarda yoksa acilen İstanbul'daki merkez depolardan karşılanmasını istemiştir.

Fakat Harbiye Nezareti Balkan Savaşları sorunundan dolayı ordunun savaş hali hazırlıklarında olduğunu belirtip bu isteğe olumlu cevap vermemiştir. Dâhiliye Nezareti bu gelişmelerden Sadareti haberdar ederek, Harbiye Nezareti'nin bildirmiş olduğu bu

¹¹¹ BOA. DH. İD, 128/12

¹¹² BOA. DH. MTV, 16-2/13

¹¹³ BOA. DH. MTV, 16-2/21

mazeretten dolayı, baraka inşasının önem kazandığını, bunun için gönderilen 15 bin kuruştan başka 206 bin kuruşun daha masarılı-ı gayr-i melhuze tertibinden karşılanmasına izin verilmesini istemiştir. Ayrıca hasarın büyüklüğü ve afetzedelerin de çokluğundan dolayı, gerek barakalar inşasına harcanmak, gerekse değişik ihtiyaçların karşılanmasını sağlamak amacıyla İstanbul'da iane komisyonlarının teşkiline müsaade buyurulması isteğini Sadarete bildirmiştir.¹¹⁴

Görüldüğü üzere baraka inşasına ağırlık verilmesi kararına, gerek Şehremanetin gerekse Harbiye Nezareti'nin çadır konusundaki yukarıda belirtilen sebeplere dayanan isteksizlikleri sebebiyet vermiştir. Fakat baraka inşaatının pahalı olması, ihtiyaçların halkın yardımına başvurularak çözülmeye çalışılması sonucunu doğurdu. Böylece, iane komisyonları tertip edilerek, halkın, hem dikkatleri hem de yardımları afetzedelere çekilmeye çalışılmıştır.

Mürefte'deki binaların büyük çoğunluğu yıkılmıştı. Bu binaların enkazlarını kaldırmak ve sokakları tekrar yürünebilecek hale getirmekte büyük bir sorundu. Enkaz kaldırıldıktan sonra yerlerine yapılacak binalar için ise gerekli mühendislik çalışmasının yapılması gerekiyordu. Bu maksatla Dâhiliye Nezareti Şarköy ve Mürefte'de enkazın kaldırılması için Şehremanetinden yüzer kazma, kürek ve kanca, gönderilebilecek kadar el arabası, halat ve keşif için mühendis istemiştir.¹¹⁵

Şehremaneti ise, *“yangın yerlerinin tesviyesi için emanetin mühendis istihdamı olmamasından dolayı keşif için mühendis gönderilemeyeceğini ayrıca kazma ve küreğin fiyatları araştırılarak hazırlanan fiyat listesinin başmüfettişliğe gönderildiğini eğer Dâhiliye Nezareti'nce ödenirse satın alınabileceğini”* belirtmiştir. Bu görüşmelerin yapıldığı gün nereden tedarik edildiğini bulamadığım 25 tane el arabası ve saplı kürek ve kazma, 2 kanca ve 72 kıyye halat Mürefte'ye; 50'şer kıyye halat ta Gelibolu'ya Bezmialem Vapuru'yla Dâhiliye Nezareti tarafından gönderilmiştir.¹¹⁶

Dâhiliye Nezareti bu sorunu kısmen çözdükten sonra mühendis sorununu çözmeye çalışmıştır. Bu amaçla Nafia Nezareti'nden birkaç mühendis talebinde bulunmuştur. Nafia Nezareti ise, Simav Kazası'ndaki yangından sonra buraya giderek plan ve proje çalışmasını yapan ve her bir arazi üzerinden fiyat alan mühendis Mösyö Siyolone'nin görevlendirilmesini teklif etmiştir. Böylece para ve vakitten tasarruf

¹¹⁴ BOA. A. g. b.

¹¹⁵ BOA. DH. MTV, 16-2/46

¹¹⁶ BOA. DH. MTV, 16-2/17

edileceğini düşünen Nafia Nezareti, Heyet-i Fenniye Ser Mühendisi İrfan Bey'in, Mösyö Siyolone'ye eşlik edebileceğini de belirtmiştir. Dâhiliye Nezareti de bu teklifi uygun bulmuştur.¹¹⁷ Fakat bu gelişmenin devamıyla ilgili olarak belgeler arasında bir bilgiyle rastlamadım.

Bölgede bulunan Evkaf Nazırı da bu sorunun giderilmesine çalışmıştır. Şarköy ve Mürefte kazalarının proje ve haritalarını hazırlamak üzere, bir heyet-i fenniye Şehremanetince hazırlanmasının zor olması durumunda vakit kaybına neden olmamak için, Meriç nehri mecrasının haritasını tanzim etmek için oluşturulan ve şu anda müsait olan 12 kişilik heyetin bu işle görevlendirilmelerinin uygun olup olmadığını 15 Ağustos'ta Sadarete bildirmiştir.¹¹⁸ Geçen zamana ve kışın yaklaşmasına rağmen bu sorunun hala çözülemediği anlaşıyor. Zira 16 Eylül tarihi bir belgede¹¹⁹ belirtildiğine göre; Edirne Valisi'nin de bulunduğu İstanbul'daki iane komisyonu toplantısı sonunda, Şarköy ve Mürefte'de, yıkılmaya yüz tutmuş binaların yıkılması ve enkazın kaldırılarak sokakların dolaşılabilir bir hale gelmesi için Nafia Nezareti'nce hazırlanan mukavelename uygun bulunmuştur. Bu konuda gerekli paranın komisyonca ödenmesi fakat mukavelenin imzalanmasının doğrudan doğruya Edirne Vilayeti'nce yapılması gerektiği kararlaştırılmıştır. Ayrıca, yukarıda belirttiğimiz 12 kişiden oluşan heyet-i fenniye ile görüşülmesi de kararlaştırılmıştır. Edirne Valiliği, Mösyö Miryoven ile imzalanması düşünülen Şarköy-Mürefte kazalarının planları ile ilgili hazırlanan sözleşmeyi, Meriç Nehri Başmühendisi ile inceledikten sonra bazı maddelerinde değişikliğe gidilmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Buna göre sözleşmenin ikinci maddesinde yer alan, her 10 bin arşın mer'i arazi için muktuen 8 Osmanlı lirası 75 kuruş altın akçe olmak üzere her kasaba için 400 Osmanlı lirası ödenmesi kaydının sözleşmeye konulmasının bazı yerlerdeki arazinin az olmasından dolayı ihtilafa neden olacağından maddenin son kısmı olan her kasaba için 400 lira kaydının çıkarılmasını istenmiştir. Ayrıca üçüncü maddedeki arsaların sınırının belirlenmesi için enkazın kaldırılması gerektiği maddesi bu işin gerçekleşmesi uzun zaman alacağından devlet memurları ve arazi sahipleri tarafından herkesin yerinin ayrılması ile yetinilmesi kaydının getirilmesinin uygun olacağı belirtilmiştir.

24 Eylül'de sözleşmede yapılması düşünülen değişiklikleri bu şekilde belirten Edirne Valisi Halil Bey, bunun uygun görülmesi halinde Perşembe günü Meriç Nehri

¹¹⁷ BOA. DH. MTV, 16-2/54

¹¹⁸ BOA. DH. MTV, 16-2/63

¹¹⁹ BOA. DH. MTV, 16-2/95

Başmühendisi ile bölgeye gideceğini ve hemen çalışmaları gerekli mühendisler gönderilirse başlatabileceğini bildirmiştir. 20 Ekim'e kadar bu konuda bilgi alamayan Vali Bey, bu tarihte tekrar bir hatırlatmada bulununca Dâhiliye Nezareti, sözleşmenin gönderildiğini belirten bir yazı göndermiştir. Fakat ben bu gönderilen sözleşmeye¹²⁰ belgeler arasında tesadüf edemedim. Sonuçta, Ekim ortasına kadar henüz Şarköy ve Mürefte'de enkazın kaldırılmadığı ve insanların hanelerini inşa faaliyetlerinin başlamadığı ortadadır.

2. 2. Depremi Şarköy'deki Etkileri

Şarköy, 1912 Depremi'nde Mürefte ile beraber en fazla hasar gören yerdir. Bu dönemde 5500 kişilik bir nüfusa sahip olan Şarköy'de 15'i Müslüman olmak üzere 43 köy bulunmaktaydı.¹²¹ Halkın geçim kaynağını ise, ziraat, bağcılık ve ipek böcekçiliği oluşturmaktaydı. Mürefte kaymakamının depremin ilk günü afetzedelere yardım sağlamak amacıyla Tekfurdağı'na gitmiş olduğunu yukarıda belirtmiştik. Aynı şekilde Şarköy Kaymakamı da, depremin ilk günü Şarköy'e gelmiş olan Gark Vapuru'na binerek Gelibolu'ya gitmiştir. Burada vermiş olduğu ilk bilgiler, çıkan yangında 150-200 hanenin yandığı, 60-70 ölü ve 150 yaralı olduğu, buradaki iki un fabrikasının bacaları yıkıldığından halkın ekmek sıkıntısı çektiği şeklinde olmuştur. Kaymakam beyin özellikle ekmek sorununa dikkat çekmesi üzerine kendisine birkaç yüz kıyye galete verilmiştir.¹²² Buna ilaveten 400 kıyye peksimet de hazırlanarak Kaymakama verilmiştir. Ayrıca bu miktarın yetmeyeceği anlaşıldığından 1600 kıyye peksimet ile bir miktar tıbbi malzeme de, Gark Vapuru ile Şarköy ve Mürefte'ye gönderilmiştir.¹²³

Gerek Mürefte gerekse Şarköy kaymakamlarının deprem sabahı arayışlara başlaması ve halkın maruz kaldığı afetin acılarını hafifletmek için alternatif tedbirler arayışına girişmeleri, ilerleyen bölümlerde ifade edeceğimiz gibi, Gelibolu mutasarrıfının çalışmalarını değerlendirmede bir kriter olarak kullanılacaktır.

İkdam gazetesi depremden 5 gün sonra 14 Ağustos 1912'de aldığı hususi bir mektubu yayınlamıştır. Mercan İdadisi mezunlarından Papadopolos'un gönderdiği bu mektup depremin vehametini bütün çıplaklığıyla gösterdiği için buraya aynen alıyoruz: *"Bir ay tebd-i hava Şarköy'de bulunan ailemin depremden sonraki halini anlamak için cumartesi akşamı Bandırma Vapuru'na bindim. Vapur afetzedelerin maişetine tahsis*

¹²⁰ Zaten eski sözleşmenin de Halil Bey'in değişiklik önerileri getirdiği iki maddesi ile ilgili bilgi sahibiyiz.

¹²¹ Gurulkan, a. g. m. s. 48.

¹²² BOA. DH. MTV, 16-2/41

¹²³ BOA. DH. MTV, 16-2/29

olunan 1500 çuval un aldığı halde mutadî hilafına saat 11. 00'da hareket etmiş idi. Vapur umumiyetle hareketzedeganın akraba ve talukatıyla doluydu. Herkes başına gelen bu felakete rüya nazarıyla bakmak istiyordu. Sabah saat 07. 00'da Tekfurdağı'na yanaştık. Vapurdan üst kısımları yıkılmış 3 minare gözüküyordu. Yarım saat sonra Ganos'a hareket ettik. Ganos vapurdan çok dehşet verici görünüyordu. 850 hanenin 300 hanesi harap olmuş. Ahali nim-i üryan olarak kimi kulübelerde kimi açıkta yatmaktadır. Vefiyat hakkında sandalcılara sordum. 'Şimdiye kadar 200 ceset çıkardık. Allah bilir daha ne kadar çıkaracağız. Hepimiz mahv olduk. Açız, muavenet edin' demişlerdi. Vapur Hora'ya yanaştı. Buradaki manzara evvelkinden daha dilhıraş idi. Deprem ve harikten 1200 haneden ancak 5-6 tanesi sağlam kalmıştır. Ahali bağlarda ve tarlalarda kalmaktadır. Ölenler takriben 450 kişiye baliğdir. Sonra Mürefte'ye doğru hareket ettik. Burada harik, hareket- i arzla teşrik-i mesai etmiş. 20-25 haneden maadası yıkılmış. Kurtulanlar sahilin sağ ve sol yanında kâindir. Vapurdan devrilmiş haneler, temellerinden kopup başka tarafa atılmış odalar görünmektedir. Buraya 400 çuval un çıkarıldığı için 2 saat kadar tevakkuf ettim. Gemide bulunan 70 kadar Şarköylünün ricası üzerine sefine süvarisi bizi ikinci bir ricaya intizar etmeksizin Şarköy'e götürmek için ihtiyar etti. Buradaki canhıraş sahneyi size tariften kalem acizdir. Ailelerinden haber almak isteyen köylüler gözleri yaşlı her karşılaştıkları kişiye soruyorlardı. İskeleden bir iki adım ileride önünde adi bir masa ile bir iki iskemle ve etrafında nim-i üryan ve mecruh bir halde ahali bulunan Şarköy kaymakamı Kalsun Efendi'yi gördüm. Köye ait tafsilat aldım. Takriben 1200 haneden ibaret olan Şarköy'ün 200 hanesi İslam, 1000'i Rum ailelere aitti. Depremi mütaakip harik başlamış, Dr Kazabi Efendi'ye ait 4 hane ile Liman Dairesi'nden maadasını mahv etmiştir. Enkaz altından 15 müslim, 79 hrıstiyan, bir musevi cesedi çıkarılmıştır. 10 ağır yaralıdan 5'i evvelce diğerleri de bugün Basra Torpidosu ile İstanbul'a gönderilmiştir. Hafif yaralılar çok olmakla beraber mahalli doktorlar tarafından tedavileri yapılmaktadır. Kaymakamın yanında iken pederin biri 7-8 yaşında olan ve kafasında yarık olan evladını, diğer bir kadın da ayağında bir mih darbesi olan kızını getirmişti. 2 eczahanede yandığından köy ilaçsız kalmıştır. Bereket versin Hükümet ile heyet-i sıhhiye kendilerine pansuman için elzem edviyeyi yollamıştır. Mahalli doktorların söylediğine göre mevkut olan dâhili ilaçlardır. Bu sırada Biga'dan 2 saat mesafede bulunan Akdos köyü muteberanı kayık ile 500 ekmek, 2 fiçı sardalye göndermişlerdi. Ekmeklerin 100 tanesi Eriklice'ye diğer 200 tanesi de Mürefte'ye münhazırdı. 16. 30'da hususi bir yat ile Gelibolu'dan Redif kumandanı Turgut Paşa ile Fahrettin Paşa

gelmişler ve köyü bu halde gördüklerinde izhar-ı esef etmişlerdi. Turgut Paşa ile kaymakam köyü gezerek ihtiyaçları sormuşlardır. Ahali şimdilik ekmeğe ihtiyaç olmadığını (zira hükümet hergün torpidosu ile müşfik bir peder gibi ekmek gönderiyor) ancak inzibatı temin ve serikatleri men için birkaç jandarmaya ihtiyaçları olduğunu söylemişlerdir. Bütün halk tarlada, bahçede rüzgârların tesirinde yatmaktadır. Yanlarında ne yorgan ne çorap, ne çadır hiçbir şey yoktur. Vakıa geçen Basra Torpidosu ekmek ile 30 çadır getirmişse de bunlar kifayet etmiyor. Çadır ekmekten sonra irsali elzem şeylerden birini teşkil ediyor. ”¹²⁴

Bu izlenimlerin yanında bir de resmi bir ağızdan ilk müşahadelere bakalım. Bölgedeki çalışmaları yakından takip etmek üzere bölgeye gönderilen en üst seviyeli devlet görevlisi olan Evkaf-ı Hümayun Nazırı Mehmet Fevzi Paşa’nın bölgedeki izlenimleri ve ihtiyaçları yerinde tespit ederek bu doğrultuda İstanbul’dan yaptığı talepler, hasarın derecesi hakkında bize ilk bilgileri vermesi bakımından oldukça önemlidir. Paşa’nın Şarköy’le ilgili ilk izlenimleri kısaca şöyledir: “1085 hanenin 755’i yıkılmış, 200’ü çıkan yangından yanmış ve oturulabilecek 82 hane kalmıştır. 57 kişi hayatını kaybetmiş ve 70’in üzerinde yaralı vardır. Kazanın manzara-i umumisi cidden celbi dikkat bir halde olmakla beraber bi-inayet-i Teâlâ hükümetçe ittihaz olunan tedabir-i serie ve vaki olan muavenet-i müteşabi’a neticesinde kazayı istila etmiş olan meyusiyet haylice zail olmuş. Ağır yaralılar İstanbul’a nakledilmiş, diğerlerinin tedavilerine ise kazada devam edilmiştir. Kazadaki yaralılar gezip dolaşmakta ve tedavileri gerek hükümetçe gerekse Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nce gönderilen heyet tarafından kemal-i ciddiyetle takibat edilmektedir. İaşe teminine mahalli hükümetçe gayret olunmakta Rüesa-i ruhaniye nezd-i aciziye gelerek hükümetin gösterdiği müessir-i ber güzide-i iltifat ve muhabbet-i lisan-ı şükran ile tekrar etmişlerdir. ”¹²⁵

Mehmet Fevzi Paşa’nın hasar ile verdiği bilgiler aşağıda belirteceğimiz Dr. Sadi’nin bilgileri ile hemen hemen uyuşmaktadır. Bir yüksek dereceli devlet görevlisi olarak Hükümetin aldığı tedbirlerin başarısından bahsetmesi son derece doğal dir durumdur. Yine bu bilgiler de ilginç olan bir başka yan ise, mahalli ruhani liderlerin hükümetin gösterdiği yardımlardan dolayı duymuş olduğu minnettarlıktır. İstanbul Rum Patrikhanesi’nin aşağıda ifade edeceğimiz değişik ihtarları ortadayken asıl afeti yaşayan ve dolayısıyla devletin elinin uzandığı kişilerin memnuniyeti son derece önemlidir.

¹²⁴ İkdâm, 1 Ramazan 1330 (14 Ağustos 1912), nr. 5561

¹²⁵ BOA. DH. MTV, 16-2/63

Şarköy ve çevresi ile ilgili Dr. Sadi'nin Marmara Havzasının 26-27 Temmuz 1328 hareket-i arzı adlı eserinde yer alan zayıatın çerçevesini çizen tablo şu şekildedir:

Tablo 2. 3. Doktor Sadi'nin Şarköy ile İlgili Verdiği Bilgiler

Köyler	Hane Miktarı	Nüfus-ı Umumi	Ölenler	Yıkılan Haneler	Yaralıları
Şarköy	1085	5214	57	1080	100
Gülçek	98	486	29	98	44
Olanan	26	140	-	26	-
Yaya Ağaç	55	226	-	-	9
İshaklı	45	216	-	38	1
Emirali	44	188	-	38	3
Aksakal	70	312	-	61	3
Müstecib	61	298	-	52	4
Deliller	22	119	-	18	-
İdemir	43	221	1	38	-
Balyola	35	171	-	30	-
Yuva	14	60	-	12	-
Arap Hacı	35	202	-	30	-
Bey	43	209	-	37	-
Esindik	131	595	-	105	-
Palamut	100	430	-	87	3
Bulgur	22	119	-	19	-
Kızılcaterzi	48	232	-	38	-
Kocaali	18	83	-	2	-
Sofu	9	46	3	9	3
Cedid	160	679	7	150	10
İstirna	607	2443	10	200	60
Iraklıca	326	1255	30	296	42
Çengelli	33	140	-	30	5
Arablı	293	1245	46	248	36
Yekün	3523	15314	183	2647	329

Burada da görüldüğü gibi İkdâm Gazetesi'ne gönderilen mektuptaki Şarköy ile ilgili bilgiler Dr. Sadi'nin verileri ile örtüşmektedir. Görüldüğü üzere hanelerin büyük bir kısmı deprem ve yangınlar sebebiyle yıkılmıştır. Bu verilerden anlaşıldığı üzere hanelerin büyük kısmı kullanılamaz haldedir. Bu yüzden en kısa sürede açıkta kalan insanlara barınmalarını sağlayacak mekânların yapılması elzem görülmektedir.

Başlangıçta açıkta kalanlar için düşünülen ilk tedbir haklı olarak çadır temini olmuştur. Fakat gerek çadır teminindeki zorluklar ve gerekse kışın yaklaşmasından dolayı kalıcı haneler yapma ihtiyacı hâsıl olmuş ve bu noktada baraka yapımı düşüncesi ağırlık kazanmıştı. Konunun önemini kavrayan Dâhiliye Nezareti, depremin beşinci günü yani 13 Ağustos 1912 (31 Temmuz 1328) tarihinde Edirne Vilayeti'ne çektiği telgrafta; “Şarköy, Mürefte, Çorlu ve diğer deprem bölgelerinde ne kadar baraka inşa edilmesi gerektiğinin, bölgeye gönderilen Mülkiye müfettişleriyle birlikte acilen belirlenmesi” talimatını vermiştir.¹²⁶ Bunun üzerine harekete geçen Edirne Valisi, Manastır vilayetinde çıkan yangın sonrasında baraka yapılması ve bunlar inşa edilinceye kadar afetzedelerin çadırlarda ikamet ettirilmesinin Mürefte ve Şarköy depreminde de örnek alınmasını önermiş ve bu doğrultuda Mürefte-Şarköy ile sahildeki yerlere 1000 adet baraka inşasının gerektiğini belirtmiştir. Bu barakalar inşa edilinceye kadar depremzedelerin ikameti için ise, 1500 çadıra ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir.¹²⁷

Bu istekten kısa bir süre sonra, bölgede bulunan Evkaf Nazırının iskân sorunu ile ilgili tespitleri gelmiştir. Mehmet Fevzi Paşa 2 Ağustos tarihinde Sadarete çektiği telgrafta, Şarköy ve Mürefte halkının acılarını ziyadeleştirmemek, ümitlerini kırmamak için çadır ve baraka inşası bir an evvel yapılması gerektiğini belirtmiştir. Bunun için de çivi ve kereste ile ayrıca, yanan mahallelerin yeniden imar durumuna getirmek için plan ve harita hazırlamak üzere bir heyet-i fenniye'nin gönderilmesini talep etmiştir.¹²⁸ Bu bilgilere ilaveten, Edirne Valisinin de iki güne kadar İstanbul'a geleceği belirtmiş ve yanında getirdiği ancak harcayacak yer bulamadığı 150 bin kuruşun, baraka yapımında mı yoksa İstanbul'a geri mi gönderileceği sorusunu yöneltmiştir. Durumu değerlendiren Sadaret ise, bahse konu olan paranın inşaat ve sair ihtiyaçlara kullanılmak üzere, senet mukabilinde Mal sandığına tesliminin uygun görüldüğü bildirmiştir. Sadrazamlık ayrıca 18 Ağustos 1912 (5 Ağustos 1328) tarihinde Dâhiliye Nezareti'nden, Mehmet Fevzi Paşa'nın talep ettiği levazım ile heyet-i fenniye'nin hemen gönderilmesi ve çadırların tedariki ve barakaların birgün evvel yaptırılmasına acilen tevessül edilmesini istemiştir.¹²⁹

Sadaretin bu girişiminden sonra, Edirne valiliği tarafından görevlendirilen Jandarma Kumandanı, baraka inşaatında kullanılmak üzere gerekli olan kerestenin

¹²⁶ BOA. DH. MTV, 16-2/20

¹²⁷ BOA. DH. MTV, 16-2/63

¹²⁸ BOA. DH. MTV, 16-2/63

¹²⁹ BOA. DH. MTV, 16-2/63

alınması için verilecek ödeneği almaya İstanbul'a gelmiştir¹³⁰ Dâhiliye Nezareti ise, iane komisyonunu bu konuda bilgilendirerek kereste bedellerinin ödenmesini istemiştir. Baraka yapımında en başta maddi olmak üzere, gerek kereste temini gerekse usta, para ve gerekli malzemenin sağlanmasında karşılaşılan sıkıntıların aşılmasında çok zorluklar yaşanmıştır. Bu noktada Şehremaneti'nden depremzedelerin yıkılan veya yanan evlerinin yeniden yapılması için gerek duyulan inşaat ustası ve amelesi temini istenmiştir. Emanet te, ustaları 45, ameleleri 15 kuruş yevmiye ile bularak deprem bölgesine göndermiştir.¹³¹

Bazen bölge halkının kendi imkânları ile bu sıkıntıları aşmaya çalıştıkları da olmuştur. Bu bağlamda Şarköy'e bağlı Cedid Köyü'nün ahalisi yakınlarında bulunan Kuru Dağı'ndan kereste ihtiyaçlarını karşılamak istemişlerdir. Bu isteklerini bölgede bulunan Mülkiye müfettişleri marifetiyle Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bildirmişlerdir.

¹³² Gerekli yazışmalardan sonra bu köy halkının isteği olumlu karşılanmıştır.

Kış aylarının yaklaşmasına rağmen henüz ciddi manada kalacak yer probleminin çözülememesi, komşu beldeler arasında kıskâncılık boyutunda tartışmalara sebebiyet vermiştir. Şarköy halkı adına Dâhiliye Nezareti'ne çekilen bir telgrafta bunun izlerine görmek mümkün. Zira bu telgrafta belirtildiğine göre; *"Mürefte'ye kereste ve usta gelerek baraka yapmaya başlamışken, Şarköy'e henüz kereste gelmediğinden afetzedelerin sefalet içinde bulundukları belirtilip, kış gelmeden kereste ile yıkıcı ve yapıcı ustaların gelerek Şarköy'de de baraka inşaatına başlanması talep edilmektedir.* „133

Şarköy'e bağlı çevredeki yerleşim yerlerinde de depremin etkisi oldukça şiddetli olmuştu. Deprem gecesi çıkan yangında 12 mağaza, 2 fırın, 2 han, 75 dükkân ve 76 hane içerilerindeki eşyalar ile birlikte tamamen yanmıştır. 80 bin lira kadar maddi hasar meydana gelmiştir. Yanan binalardan; 8 dükkân Müslümanlara, 28 hane, 34 dükkân, 5 mağaza, 2 fırın ve 2 han Rumlara, 2 dükkân Ermenilere, 48 hane, 31 dükkân ve 7 mağaza Musevilere aittir. 200 musevi ile 86 Rum evsiz kalmıştır. Deprem sabahı bölgeye giden Edirne Valisi 10 Ağustos'ta Şarköy'e bağlı Araplı'ya gelerek bu durumu yakından müşahade ettikten sonra, açıkta kalanlar için çadırlar kurdurtmuş, kurulan komisyona bizat katılarak depremden zarar görmeyenlerin yardımına

¹³⁰ BOA. DH. MTV, 16-2/65

¹³¹ İkdâm, 18 Ağustos 1912 (5 Ramazan 1330), nr. 5565

¹³² BOA. DH. MTV, 16-2/66

¹³³ BOA. DH. MTV, 16-2/57

başvurulmasını sağlanmış ve gerekli yiyecek yardımlarının yapılmasına öncülük etmiştir.¹³⁴

Yıkılan binaların başında devlet kurumları geliyordu. Özellikle askeri binalar da bu afetten etkilenmişlerdi. Şarköy’de bulunan 12 jandarma askerinden 2’si enkaz altında kalarak can vermiş, 5-6’sı da yaralı olarak kurtarılmıştır. Bu durum özellikle afeti fırsat bilerek çevreden gelen hırsızlara karşı güvenlik zafiyetine neden oluyordu. Bunun önüne geçmek için, Umum jandarma komutanlığından yardım istenilmiştir.¹³⁵ Jandarma komutanlığının çalışmaları sonucunda bölgeye yakın olan İzmir askeri okulundan 100 neferin 13 Ağustos (31 Temmuz) akşamı itibari ile Edirne’ye gönderilmesi kararlaştırılmış, ayrıca Edirne’den hemen bölgeye yeteri kadar askerin gönderilmesi için emir verilmiştir.¹³⁶ Bu emir üzerine, Edirne Jandarma alayının liva ve kazadaki birliklerinden yüzbaşı rütbesinde 5-6 zabitan görevlendirilmiştir.¹³⁷

2. 2. 1. Deprem ve Balkan Felaketinden Sonra Şarköy

Şarköy, Deprem ve yangın felaketinin ardından Balkan Savaşı sırasında Bulgarların istilasına uğramıştı. Bundan dolayı kasabanın yenilenmesi gerekiyordu. Şarköy Kaymakamının ifadesiyle diyecek olursak; *“Marmara havzasında İstanbul’un pişigahında yeni bir kasaba kurulması-barakalardan ve gayri nizami barakalarla ahalinin iskânı gayri caiz olduğundan-”*¹³⁸ yeniden yapılandırılacak Şarköy planlı projeli olmalıydı. Bu maksatla bir mühendise kasabanın haritası çıkartılarak yapılacak binaların bir nevi standartları belirlenmiştir. Fakat Şarköy halkının, bu yeni projenin maliyetinin altından kalkamayacağı anlaşıldığından Şarköy Kaymakamı yeni arayışlar içerisine girmiştir. Kaymakamın çalışmaları sonucu, Hükümetin kefaleti altında halk ile yapılan mukaveleler ile inşaat yapan bir şirketin İstanbul’da olduğu ve hatta birçok binayı da yaptığı öğrenilmiştir. Bunun üzerine Şarköy Kaymakamı kasabanın imar çalışmalarını görüşmek üzere şirket temsilcisinin Şarköy’e gelmesini, 10 Eylül 1913 (28 Ağustos 1329) tarihinde İstanbul Vilayeti’nden talep etmiştir.¹³⁹ Konu İstanbul valiliği tarafından Ticaret ve Ziraat Nezareti’ne bildirilmiş ve bunun üzerine İnşaat Anonim Şirketi ile Nezaret irtibata geçmiştir. Şirket de Nezaretten, Şarköy’ün nüfusu, halkın hangi sanatlarla meşgul oldukları ve ne kadarının tüccar ve

¹³⁴ BOA. DH. MTV, 16-2/19

¹³⁵ BOA. DH. MTV, 16-2/34

¹³⁶ BOA. A. g. b.

¹³⁷ BOA. DH. MTV, 16-2/19

¹³⁸ BOA. DH. İD, 186/28

¹³⁹ BOA. A. g. b.

çiftçi oldukları konularında birtakım bilgiler istemiştir.¹⁴⁰ Ticaret ve Ziraat Nezareti de, inşaatta hükümet kefaleti gerektiği için şirketi Dâhiliye Nezareti'ne yönlendirmiş dolayısıyla da Dâhiliye'yi de durumdan haberdar etmiştir. Dâhiliye Nezareti ise, şirketin istediği bilgileri Edirne Valiliği'nden talep etmiş ve vilayetten şu bilgileri almıştır:¹⁴¹ *“Şarköy’de 5000 üzerinde Müslüman ve hristiyan halk bulunmaktadır. Ahalinin 1/3’ü koza, iplik ve ipek böçeği istihsalı ve ticaretiyle, 1/3’ü zölgerlikle, 1/3’ü ziraat ile uğraşmaktadır. ”*

Böylece halkın şirketle yapılacak olası bir anlaşma sonucunda üstleneceği borçlarını ödeyebilecek bir iktisadi olanağa sahip olduğu anlaşılmış oldu. İnşaat şirketi bu bilgiyi aldıktan sonra, okul, cami, yollar, haneler, karakol gibi yapılar yapılarak kasabanın tamamen yeniden inşa edileceğini belirtmiş ve bunun için icab ederse ifraz, birbirine birleştirme olacağından büyük bir projenin hazırlanması gerektiğini belirtmiştir. Bu proje masrafı da halktan alınacak ve hükümet kefalet görevi gördüğü için proje masrafının ahaliye taksimi işini üstlenecektir. Şirket bununla da kalmayıp, proje tamamlandıktan sonra masraf fazla bulunur da inşaatten vazgeçilirse proje masrafını hükümetten alma şartını da getirmiştir. Edirne Valisi ise, kasabanın haritası ve projesinin hazırlandığını dolayısıyla şirketin proje masrafı yapmasına gerek olmadığını belirtip, emlak sahipleri ile şirketin ayrı ayrı mukavele imzalanmasının kabul edilemeyeceğini, hükümetin kefaleti altında şirketle yapılacak bir anlaşmanın uygun olacağını bildirmiştir.¹⁴² Fakat bundan sonraki gelişmelerin ne olduğunu bilmiyoruz. Ama deprem felaketi ardından yaşanan Bulgar işgaliyle birlikte harap bir hale gelen Şarköy’ün bu durumdan kurtarılacak yeniden imar edilmesi için başlatılan bu girişimin de maddi imkânsızlıklar engeline takıldığı anlaşıyor.

2. 3. Depremın Gelibolu’daki Etkisi

Depremin Mürefte ve Şarköy’den sonra en fazla hasar verdiği yerlerin başında Gelibolu geliyordu. Burada birçok hane, dükkân, cami ve ticarethane hafif ve ağır olmak üzere hasara uğramış ayrıca, cami minareleri tamamiyle yıkılmıştır. Adliye Dairesi, Hapishane, Polis Dairesi, Telgrafhane, Jandarma Dairesi, Evrak Mahzeni, Mekteb-i İdadi binası, Saat Kulesi, Kütüphane, Gümrük, Karantina, Liman ve Fener binalarıyla, Redif Dairesi ve Fransız Mektebi oldukça hasarlı bir hale gelmiştir.¹⁴³ İki

¹⁴⁰ BOA. A. g. b.

¹⁴¹ BOA. DH. İD, 186/28

¹⁴² BOA. A. g. b.

¹⁴³ İkdam, 12 Ağustos 1912 (28 Şaban 1330), nr. 5559

un fabrikasının bacalarının üst aksamı ile Ebu Suud Efendi'ye ait buharlı dakik fabrikasının ön tarafı ve Rusumat Dairesi'nin bir tarafı yıkılmış, oturulamayacak durumda olan Jandarma Dairesi'nin enkazı altında 4 asker kalmış ayrıca dairenin iki tarafında çıkan yangınlar da büyümeden söndürülmüştür.¹⁴⁴

Buradan da anlaşılacağı üzere devlet dairelerinin depremden en fazla hasar alma hastalığından 1912 depreminden de kurtulamamıştır. Afette halkın en fazla ihtiyaç duyduğu şey, Devletin yanında olduğunu görmesidir. Fakat devlet dairelerinin harabiyeti hatta en başta onların yıkılmaları, Şarköy Kaymakamı örneğinde olduğu gibi devlet görevlilerinin iptidai masa ve sandalyelerle dışarıda oturup halkın maneviyatını yükseltmeleri mümkün değildir. Burada sevindirici olan taraf, ahşap olan Gelibolu hükümet konağının hafif zarar görmüş olmasıdır. Fakat artçı depremlerin devam ediyor olması başta hükümet konağı olmak üzere bütün az sayıdaki az hasarlı yapılara girilmesini imkânsız kılıyordu. Bundan dolayı halk bağ ve bahçe gibi açık havada kalırken devlet memurları da hükümet konağı bahçesinde kurulan çadırlarda vazife yapmaya çalışıyordu. Gelibolu'da bulunan Evkaf Nazırı Mehmet Fevzi Paşa, 16 Ağustos 1912 (3 Ağustos 1328)'ta Sadarettin, Gelibolu hükümet konağını tamir ve çadırdaki bulunan memurların ikameti için 30 bin kuruşluk bir miktar ile hükümet dairelerinin tamirine nezaret etmek üzere bir mühendisin gönderilmesi talebinde bulunmuştur.¹⁴⁵

Sadrazam Gazi Ahmet Muhtar Paşa, 18 Ağustos (5 Ağustos)'ta Dâhiliye Nezareti'ne durumu anlattıktan sonra, mühendisin ya Nafia Nezareti'nden ya da Şehremaneti'nden karşılanması emrini vermiştir. Bu emir üzerine Nafia Nezareti ile irtibata geçen Dâhiliye Nezareti, 20 Ağustos (7 Ağustos)'ta İstanbul ve Üsküdar su şirketleri komiseri olan ve aynı zamanda Hapishaneler İdaresi'nin görevlisi olan mühendis Kilapolus Efendi'nin bu işle görevlendirilmesini istemiştir. Nafia Nezareti ise bu isteğe tam 18 gün sonra, Kilapolusun, Dersaadet, Üsküdar ve Kadıköy suları komiseri olduğu, yardımcısının da hasta olması dolayısıyla böyle önemli bir görevde olmasından dolayı ayrılmasının mümkün olmadığını bildirecektir.¹⁴⁶

Sadrazamın yukarıdaki emrine nazaran Dâhiliye Nezareti, bu sefer de 9 Eylül (27 Ağustos)'de Şehremaneti'nin kapısını çalmıştır. Şehremaneti de işlerin yoğunluğundan dolayı mühendis vermelerinin mümkün olmadığını, fakat Sanayi-i

¹⁴⁴ BOA. DH. MTV, 16-2/41

¹⁴⁵ BOA. DH. MB. HPS, 18/23

¹⁴⁶ BOA. A. g. b.

Nefise Mektebi'nin mimarlık bölümünden mezun olup, daha önce Şehramaneti'ne çalışmak için başvuran Vasil Efendi'nin istenirse görevlendirilebileceğini bildirmiştir. Bunun üzerine Vasil Efendi, aylık 1500 kuruş maaşla görevlendirilmiştir. Belirlenen maaş ve harcırahının ise, Dâhiliye Nezareti uhdesinde iken 7 Eylül 1912 tarihli Meclis-i Vükela kararıyla Edirne Valisi başkanlığındaki komisyona havale edilen 10 bin liradan karşılanması kararlaştırılmıştır.¹⁴⁷

Böylece 16 Ağustos 1912 tarihinde istenilen bir mühendis 23 Eylül 1912 tarihi itibari ile ancak görevlendirilebilmiştir. Bunun bölgeye naklini de düşünürsek depremin üzerinden yaklaşık bir buçuk aylık bir süre geçmiş demektir.

Gelibolu'da, depremden sonra 10 Ağustos (28 Temmuz) gece 04. 00'da yangın çıkmıştır. Liman dâhilinde deprem gecesinden hasarlı olan bir otelde çıkan yangın sonucunda, otel ve bitişiğindeki dört bina yanmıştır. Yangın arka taraftaki mahalleye sıçramadan söndürülmüştür.¹⁴⁸

Böylece depremin can ve mala vereceği zarar büyük oranda önlenmiştir. Depremin haberleşme ağında meydana getirdiği hasardan dolayı köylerle irtibat çok zor olmuştur. Fakat İkdâm Gazetesi'ne gönderilen hususi mektupta 'çer çöpten ve kısm-ı ekseri çamurlu harçtan yapılmış köy haneleri'olarak belirtilen köylerin durumu daha kötü olup, evlerin tamamına yakını zarar görmüştür.¹⁴⁹

Gelibolu merkez ve merkeze bağlı otuzun üzerindeki köy ve kasabayı '*yangın enkazından ibaret*' benzetmesiyle tarif eden Gelibolu Harikzedegani Komisyonu, buralardaki Müslüman, Hristiyan açıkta kalan binlerce ailenin iskân ve iaşelerini temin için gece gündüz çalıştıklarını belirterek, bölgeye acil yardım talebinde bulunmuştur.¹⁵⁰

Yine bu köylere mülkiyeden ve askeriyeden doktorlar sevk edilerek yaralılara ilk müdahalelerin yapılması sağlanmıştır. Maydos'tan gelen askeri tabipler, yaralılara ilk müdahaleyi yapmışlar ve ertesi gün de, Hora, Mermere ve Ganos karyelerine hareket etmişlerdir.¹⁵¹ Gelibolu'daki deprem felaketinden burada bulunan hapishanede nasibini almıştır. Gelibolu Hapishanesi mahkûmların üstüne yıkılmıştır.¹⁵² Hapishanede bulunan 100 kadar mahkûm, durumun yarattığı şaşkınlık ve boşluktan yararlanarak kaçmak istemiş fakat Jandarmanın müdahalesi ve havaya ateş açması sonucunda bu

¹⁴⁷ BOA. DH. MB. HPS, 18/23

¹⁴⁸ BOA. DH. MTV, 16-2/13

¹⁴⁹ İkdâm, 12 Ağustos 1912 (28 Şaban 1330), nr. 5559

¹⁵⁰ İkdâm, 26 Ağustos 1912 (14 Ramazan 1330), nr. 5574

¹⁵¹ İkdâm, 13 Ağustos 1912 (29 Şaban 1330), nr. 5560

¹⁵² BOA. DH. MTV, 16-2/41

girişimleri engellenmiştir.¹⁵³ Yıkılan hapishanedeki tutuklular sahile nakledilmiştir. Gelibolu Mutasarrıfı bu mahkûmların özellikle geceleyin muhafazasında karşılaşılan zorluklara karşı, Dâhiliye Nezareti'nden 10 adet lüks lambası istemiştir. Ayrıca telgraf ve telefon hatlarının kullanılamaz halde olmasından dolayı 1 santral ile 4 telefon makinesi de istenmiştir.¹⁵⁴ İlâveten bölgede asayişini temin etmek için 3 polis memuru görevlendirilmiştir.¹⁵⁵

Mahkûmları bu şekilde uzun süre tutmanın zor olmasından olsa gerek, sonraki günlerde ilginç bir yöntem bulunmuş ve bir mağara, geçici hapishane olarak hazırlanmıştır. Bu arada Tekfurdağı Hapishanesi de aynı şekilde kullanılamayacak durumdadır. Tekfurdağı'ndaki 93 mahkûm, deprem sabahında, askeri kuvvetlerin muhafazasında geçici olarak bazı binalara nakledilmişlerdir.¹⁵⁶

Tekfurdağı Hapishanesi'ndeki mahkûmlar ile Gelibolu Hapishanesi'ndeki 94 mahkûmun bir an evvel başka hapishanelere nakli için çalışan Edirne Valisi Halil Bey, vilayet içerisindeki hapishanelere nakil işlemlerinin imkânsız olduğunu anlayınca, mahkûmların diğer vilayetlerdeki hapishanelere (Anadolu tarafındaki) gönderilmesi için Dâhiliye Nezareti'nden yardım istemiştir.¹⁵⁷ Ayrıca, bu işlerde kullanılmak üzere ellerinde mevcut olan 8 bin kuruşun yeterli olmaması üzerine, Maliye Nezareti'nden 15 bin kuruş daha alarak çalışmalarını sürdürmüştür.¹⁵⁸ Bu rakamlara ilâveten mahkûmların sevkinde kullanılmak üzere 4000 kuruş daha gönderilmiştir.¹⁵⁹

Valinin yukarıda belirttiği başka hapishanelere nakil formülünü devreye sokan Dâhiliye Nezareti, Hüdavendigar, Kastamonu, Konya ve Ankara valilikleriyle haberleşmiş ve buralardan mevcut hapishanelerin dolu olduğu bilgisini almıştır. Bunun üzerine Edirne Valiliğinden, mahkûmların merkezde, uygun bir yer kiralanarak orada muhafaza edilmesini istemiştir.¹⁶⁰

Bu bilgiden haberdar olamayan, Gelibolu Mutasarrıfı, 11 Ağustos (29 Temmuz)'da Dâhiliye Nezareti'ne, 95 mahkûmun Basra Torpidosu ile İstanbul'a

¹⁵³ İkdâm, 12 Ağustos 1912 (28 Şaban 1330), nr. 5559

¹⁵⁴ BOA. DH. MTV, 16-2/14

¹⁵⁵ BOA. DH. MTV, 16-2/16

¹⁵⁶ BOA, DH. MBHPS, 104-24 (Belgelerde Tekfurdağı e Gelibolu Hapishanelerinin kullanılamaz durumda olduğu açıkça belirtilirken, verilen bu doksan üç ve doksan dört mahkûmun ayrı ayrı mı yoksa ikisinin toplam sayısı mı olduğu net değildir. Benim yazışmalardan çıkardığım sonuç, her iki hapishanenin toplam mahkûm sayısının bu rakamları içerdiği'dir.)

¹⁵⁷ BOA. DH. MTV, 16-2/41

¹⁵⁸ BOA. DH. MB. HPS, 51/35

¹⁵⁹ BOA. DH. MB. HPS, 51/32

¹⁶⁰ BOA, DH. MB HPS. , 104-24

gönderilmesi teklifinde bulunmuştur. Nezaret de Edirne Valiliği'ne yukarıda verdiği bilgiyi tekrarlayarak bu mahkûmların mahallinde kiralanacak yerlerde muhafaza edilmesi gerektiğini bir kez daha belirtmiştir.¹⁶¹

Dâhiliye Nezareti'nin bu çözümünden memnun olmayan Evkaf-ı Hümayun Nazırı Mehmet Fevzi Paşa konuyu Sadarete bildirmiştir. Bunun üzerine Sadrazamlık, harap olan Gelibolu Hapishanesi'ndeki 95'in üzerindeki mahkûmun, 6 Ağustosta Mürefte'ye gidecek Giresun Vapuru ile oradan alınmasını ve bunlardan cinayet hükümlüsü 60 kadar mahkûmun İstanbul'daki hapishanelere nakillerini kararlaştırmıştır.¹⁶² Bununla ilgili olarak bir sorunla karşılaşılması için durumdan Adliye ve Bahriye Nezaretleri de haberdar edilmiştir. Böylece halkın güvenliği için tehlike arz eden bu çok önemli konu bu şekilde çözüme kavuşturulmuştur. Ancak mahkûmların İstanbul'a gelip gelmediğini belgelerden bulamadım. Yalnız, 19 Eylül 1912 tarihli bir belgede, geçici hapishane olarak kullanılan mağarada bulunan gardiyanlarla birlikte i'lamat ve defter-i kuyudiyenin muhafazasına mahsus olmak üzere inşasına lüzum görülen 2 baraka için, 2239,5 kuruş talep edilmiş ve Gelibolu'daki memurlara baraka yapımında kullanılmak için de 14300 kuruşluk meblağın Maliye Nezareti tarafından gönderildiği belirtilmiştir.¹⁶³ Buna göre, en azından cinayet hükümlülerinin dışında kalanların burada tutulmaya devam ettiği anlaşılmaktadır.

Ayrıca, yıkılan hükümet konakları ve hapishaneler için kiralanacak yerlerin kira bedelleri ilerleyen zamanlarda birtakım zorlukları da beraberinde getirmiştir.¹⁶⁴ 5 Eylül 1912 tarihli bir belgeden öğrendiğimize göre, İhtiyat bütçesinin yarısından fazlası kullanılmıştır.¹⁶⁵ Depremın yaralarını sarma adına çok ciddi çalışmalar yapılmadan bu bütçenin tükenmesi, gerçekten bundan sonra karşılaşılabilecek zorlukları bize gösterir niteliktedir.

Balkan Savaşı dolayısıyla özellikle Bulgar istilasına uğrayan bölgelerde bulunan tutuklu ve hükümlüler de başka hapishanelere nakledilmişlerdir. Deprem ve savaş nedeniyle başka hapishanelere nakledilen bu tutuklu ve hükümlülerden mahkemeleri devam edenlerin nakil edildikleri mahalli mahkemelerde yargılanması için Hükümet, 7 Kasım 1915 (25 Teşrinievvel 1331) tarihli geçici bir kanun taslağı hazırlamıştır. Meclis-

¹⁶¹ BOA, DH. A. g. b.

¹⁶² BOA, DH. MB HPS. , 104-24

¹⁶³ BOA, DH. MB HPS. , 18/23

¹⁶⁴ BOA, DH. MB. HPS. , 27/24

¹⁶⁵ BOA, DH. MB HPS. , 27/22

i Mebusan kapalı olduğundan bu kanun taslağı Meclis-i Ayan-ı Adliye Encümeni'nin mütalaasıyla, Heyet-i Umumiye-i Ayan'da 13 Aralık 1915 (30 Teşrinisani 1331) tarihinde kabul edilerek Kanun-ı Esasi'nin 30. maddesi gereğince gerekli olanlar yapılmak ve Resmi Gazete'de yayınlanmak üzere 18 Aralık 1915 (5 Kânunuevvel 1331) tarihinde hükümete gönderilmiştir.¹⁶⁶ Bu tarih Birinci Dünya Savaşı yıllarını kapsamaktadır. Belgede deprem tabiriyle hangi depremin kastedildiği açık değildir. Fakat ben bu kararda kastedilen depremin, 1912 depremi olduğunu düşünüyorum. Zira bu depremin yaraları sarılmadan Balkan Savaşları ardından da Birinci Dünya Savaşı çıkmıştır. Dolayısıyla, bu şartlarda mahkûmların yargılanmaları da aksamıştır.

Bütün bunların sonucunda Gelibolu Sancağı, depremde Mürefte ve Şarköy kadar olmasa da oldukça etkilenmiştir. Sevindirici olansa yıkılan hane sayısı ile doğrusal olmayan bir şekilde ölü sayısının oldukça az olmasıdır.

Bahriye Nezareti tarafından, Harbiye Nezareti'nden bir kurovazör alınmıştır. Temin edilen bu gemi ile Gelibolu Mutasarrıfı ile İzmit Redif Fırkası Kumandanı ve operatör Rasih Bey Gelibolu'ya gönderilmiştir.¹⁶⁷ Burada müşahade ettiklerini bir rapor halinde Bahriye Nezareti'ne iletmışlerdir. Bu raporda kısaca şu bilgiler yer almaktadır: *"Gelibolu'da mevcut binaların tamamına yakını tamamen ya da kısmen harap olmuş, Liman Dairesi de oturulamayacak bir hale gelmiştir. Askerin ve halkın un ihtiyacını karşılayan 2 buharlı değirmenin bacaları ve bazı iç kısımları yıkıldığından ve kullanılamayacak bir halde bulunduklarından sürat-i mümkün ile dersaadetten un yetiştirilmediği takdirde askerin ancak 4 günlük, halkın ise daha az bir süre yetecek unu bulunmaktadır. Gelibolu'da askeriyeden bir ve ahaliden 3-4 yaralı, askeriyeden 3 ve ahaliden de 3 kişi olmak üzere 6 ölü bulunmaktadır. Ayrıca, Gelibolu Feneri, vazifesini yapamayacak derecede harap olmuştur. Bolayır'daki asker kıışlasının tamamen ve zabitanın da kısmen yıkılmış ve bu esnada 3 zabita ile 9 asker hafif şekilde yaralanmıştır. Ayrıca Kavaklısuyu üzerindeki askeriye hareketi için çok mühim olan, Karkadim Köprüsü de tamamen yıkılmıştır. "*

Gelibolu'ya bu şekilde depremin hemen akabinde ulaşan yetkililerin bu ilk gözlemleri bizim araştırmamız için oldukça önemlidir. Ayrıca burada dikkati çeken bir diğer husus ise, depremin ilk günü yetkililerin bölgeye ulaşabilmiş olmasıdır. Bu durum aynı zamanda afetin boyutu hakkında daha ilk günden sağlıklı bilgi akışını sağlamış,

¹⁶⁶ BOA. İ. MLU, 10/1334/S-19

¹⁶⁷ BOA. DH. MTV, 16-2/29

özellikle başta gıda maddeleri ve gerekli alet ve edevatla sıhhiye ekiplerinin bir an evvel depremzedelere ulaşmasını kolaylaştırmıştır.

Buradaki bilgilerle tezat diyebileceğimiz bir haberi bölgedeki hususi muhabirine dayandırarak veren İkdâm Gazetesi'nde yer almıştır.¹⁶⁸ Bu habere göre, “*Gelibolu'daki binaların ¾'ü hasar almıştır. Mutasarrıf ise, ahlaklı ve terbiyeli bir zat olduğu halde, umur-ı idarece elzem olan özelliklerden bir tanesi bile kendisinde olmadığı icraat-ı adiyesi ile ortadadır. Zelzeleden 5-6 gün geçmesine rağmen hükümet hemen hiçbir şey yapmamıştır. Civar livalara yapılanın %5'i Gelibolu'ya yapılmış olsa idi ahalice büyük bir medar-ı teselli olurdu. Bugün hükümetçe kaç ev yıkılmış, hane miktarı ne kadar, zayı olan nüfus ne derecededir, maalesef hükümetçe resmen malum değildir. Kavaklı'dan Müşir Mehmet Efendi, vesait-i tedavinin mevat olduğu zannıyla Gelibolu'ya nakledilmiş, bir harman içinde bağıra bağıra terk-i can eylemiştir. Her nedense depremden sonra belediye tabibi, şehri terk ederek bir bağa gitmiş, 3 gün sonra gelmiştir. Bilmem enkaz altında kalan, taş kiremit düşen, binadan düşen birini bile tedavi edemeyen birine belediye niye 1000 kuruş maaş vermektedir? İstanbul'dan gönderilen çadırların biri bile verilmemiş, hepsi memurine, memur ailelerine verilmiştir. Reif binbaşı, ahalinin defaat ile ricasına rağmen, depoda bulunan yüzün üzerindeki çadırları vermemiştir. Gelen ekmeklerin bir tanesi bile ahaliye nasip olamamış, hep memurine dağıtılmıştır.*”

Burada yazılan bilgilerin tamamının doğru olduğunu kabul etmek mümkün değildir. Zira yukarıda ifade edildiği üzere, deprem sabahı Mutasarrıf ve İzmit Redif kumandanı yanlarında bir doktor olduğu halde Gelibolu'ya gelerek yaralılara müdahale etmeye başlamışlardır. Felaketin merkezi olan Şarköy ve Mürefte'ye ağırlık verildiğinden sağlık ekiplerinin buraya ulaşması biraz zaman almış olabilir. Ayrıca Mürefte'de olduğu gibi buradaki belediye tabibinin de, gerek korku gerekse liyakatli olmamasından vazifeden kaçması da yaralılara tam anlamıyla müdahaleyi zorlaştırmış olmalıdır. Fakat çadır ve ekmek dağıtımında her ne kadar memurların kollanmış olması ihtimal dâhilinde olsa da, ahaliye bir tanesinin bile tesadüf etmediğini kabul etmek mümkün değildir. Yine ifade ettiğim gibi bu felaketin ilk gününden itibaren görevliler bölgeye ulaşabilmiş ve çalışmaları koordine etmeye çalışmışlardır. Fakat özellikle Gelibolu Mutasarrıfının ahalinin sorunlarıyla ilgilenmede zaaf gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu bilgilere paralel olarak özellikle Mutasarrıfın durumunu izah eden

¹⁶⁸ İkdâm, 17 Ağustos 1912 (4 Ramazan 1330), nr. 5564

bir başka haber de yine İkdâm Gazetesi'nde yer almıştır. Gazeteye gönderilerek haberleştirilen başka bir mektup da kısaca şu bilgilere yer verilmiştir:

*“Mürefte Kaymakamı ahalinin iskân ve iaşeleri için Tekfurdağı'na, Şarköy Kaymakamı ise aynı maksatla Çanakkale'ye (Gelibolu olmalıydı) gitmiştir. Gelibolu Mutasarrıfı ise, ferda-yı felakette ne yapacağını bilemeyerek istirahat çekilerek gözden kaybolmuştur. Mutasarrıfın bu tutumundan dolayı Gelibolu'nun hayat-ı mutada döndüğü zannedilmiştir. Bundan dolayı Gelibolu'da hiç hasar yokmuş gibi, bütün yardımlar Şarköy ve Mürefte'ye gitmiştir. Ahali buraya gelen Vali Bey'den, mesakin ve mebaninin süratle yıkılması, dülger, duvarcı vesair tedariki ve bir senelik medar-ı maişet olacak mahsulâtın muhafazası için barakalar inşa edilmesini istemiştir. Fakat henüz bununla ilgili bir gelişme olmamıştır. ”*¹⁶⁹ Görüldüğü üzere Mutasarrıfın çalışmalarından duyulan rahatsızlık açık bir şekilde dile getirilmiştir. Ayrıca yukarıda belirttiğim gibi, hasarın çokluğundan dolayı bütün dikkatlerin Şarköy ve Mürefte'ye kaydığı doğrudur. Fakat baraka konusu zaten bölgenin hemen hiçbir yerinde çözüme kavuşturulmuş değildi.

Bu mektuptan yaklaşık bir hafta sonra yine İkdâm Gazetesi'nde başka bir mektup yayınlanmıştır. Burada da depremin üzerinden 20 gün geçmesine rağmen ahaliyi sefaletten kurtaracak hiçbir fiiliyat ve icraatın olmamasından, ahalinin heyetler oluşturarak akın akın İstanbul'a gittiğinden ayrıca, istenilen dülger ve duvarcı ustaları yerine amele, hamal gönderildiği hâlbuki Gelibolu'da taş taşıyacak, çamur yapacak, kireç ezecek pek çok işsiz adam olduğundan bahsedilmiştir. Köylerin durumu ise şu güzel tespitlerle anlatılmıştır: *“Köylerde dört duvarlı bir odacığından ibaret damlardan müteşekkildir. İki katlısı pek azdır. Bunun yarısına zırai erzakını kor, yarısında da yaşar. Çift hayvanlarını da koyacak diğer damları, ahurları daha vardır ki, bunun da yarısında sermayesi demek olan bu çift hayvanlarını muhafaza eder. Diğer yarısına bir senelik samanını koyar. Şimdi vakit hasat. Köylüler harmanlarda. Mahsulâtı toplamakla meşgul. Birkaç güne kadar kâmil işleri bitecek. Bu mahsulâtı ve saman muhafaza edilecek. Mazallah, yağmurlar yağmaya başlarsa, hem yiyecekleri hem de tahammülleri ıslanacak, mahv olacak. Hele çift hayvanları ile bunların samanlarına şimdi bir yer tedarik edilemezse, telafi edilemez zararlar görüleceği muhakkaktır. ”*¹⁷⁰ Baraka sorunu bölgenin tamamında büyük bir sorun olamaya devam ediyordu. Bu

¹⁶⁹ İkdâm, 24 Ağustos 1912 (11 Ramazan 1330), nr. 5571

¹⁷⁰ İkdâm, 29 Ağustos 1912 (16 Ramazan 1330), nr. 5576

felaket özellikle fakir köylüyü etkilediğinden, mahsulâtına gelebilecek herhangi bir zarar burada ifade edildiği gibi telafi edilemez zararlara sebebiyet vereceği de açıktır.

Redif kumandanının yukarıda belirttiği ilk gözlemleri tabii olarak oldukça yüzeysel olmuştur. İlk günlerde tahribatın boyutu, ölü ve yaralı sayılarının tam olarak bilinmemesi oldukça doğaldır. Biz bu yüzden yine bölgedeki araştırmalarından dolayı Dr. Sadi'ye başvuracağız.

Dr Sadi'nin Marmara Havzası'nın 26-27 Temmuz Hareket-i arzı adlı esrinde Gelibolu ve çevresinin dıkar olduğı felaket şu şekilde ifade edilmiştir:

Tablo 2. 4. Doktor Sadi'nin Gelibolu ile İlgili Verdiği Bilgiler

Köyler	Hane Miktarı	Nüfus-ı Umumi	Ölenler	Yaralılar	Yıkılan Haneler
Gelibolu	2344	13127	5	16	802
Cedid	592	2604	8	21	252
Fındıklı	466	1914	-	20	92
Kavaklı	42	214	-	-	14
Cevizli	35	160	-	3	31
Bayır	340	1609	1	8	307
Galata	288	1287	-	-	7
Cumalı	29	120	2	3	27
Burhanlı	45	217	-	3	47
Pazarlı	36	150	-	4	38
Tifur	359	1490	-	-	5
Bergos	220	825	-	9	47
Bolayır	467	2113	5	20	257
Eksimil	232	1208	-	22	104
Evreşe	314	1373	1	5	174
Adilhan	84	360	-	1	78
Kavak	147	609	7	4	150
Bayramiç	127	517	-	-	125
Boluca	97	447	-	-	75
Kiliseli	80	356	-	-	72
Şadilli	109	447	-	-	51
Çakal	60	311	2	1	45
Kalealtı	29	132	-	-	17
Karaçalı	50	205	2	2	47
Maarız	107	468	-	-	25
Toplam	6699	32263	33	142	2890

Tablodaki bilgileri incelediğimizde hanelerin yarıya yakınının yıkıldığını görüyoruz. Dolayısıyla burada da kalacak yer sorunu en büyük problemi teşkil

ediyordu. Yukarıda belirttiğim gibi hasarın büyüklüğüne rağmen ölü ve yaralı sayısının az olması Gelibolu için büyük bir teselli kaynağı olmuştur.

Gelibolu'daki yardımların yetersiz olmasından dolayı, İkdâm Gaztesinin yukarıda verdiğimiz haberinde belirtildiği gibi, bazı insanlar dertlerini anlatmak için ya İstanbul'a gitmişler ya da birtakım şikâyet dilekçeleri göndermişlerdir. Bu bilgiden olmak üzere, Gelibolu'ya bağlı Evreşe Nahiyesi Kavak Köyü Muhtarı, dört azası birlikte imza altına aldıkları bir dilekçeyi 29 Ağustos 1912(16 Ağustos 1328) tarihinde Sadaret'e göndermiştir.¹⁷¹ Bu dilekçede belirtilen hususların da yukarıda ifade edilenlerle paralellik gösterdiğini görmekteyiz. Burada yazanlara kısaca bakmak istiyorum. *"Bu sene nüzul eden doludan mahsullerimiz tamamen denebilecek derecede hasara uğradı. Ayrıca 17 gün önce olan depremde 147 haneden ibaret olan köyümüzün, hane, samanlık ve hayvan damları tamamen yıkılmış, bazılarımız enkaz altında kalarak terk-i hayat etmiştir. Her sene öşrünü ve vergisini veren zırai bir köy halkı olarak, hayatımızın kurtarılmasına muhtacız. Bize muavenet etmek hem azife-i insaniye ve hem vazife-i hükümettir. Nüfus ve emvalimiz meydanda kaldı. Kanun-ı Esasi mucibince Meclis-i Mebusan'ın ilk içtimasında tasdik ettirilmek üzere 147'nin üzerinde harap olan hanelerimizin inşası için 3000 liralık tahsisatın köyümüze tahsis buyurulması..."*

Konu araştırılmak üzere Dâhiliye Nezareti tarafından 5 Eylül'de Edirne Valiliği'ne havale edilmiştir. Edirne Valisi ise 14 Ağustos ve 1 Eylül tarihlerinde bilgi verdiğini ve cumartesi günü toplanacak iane komisyonuna katılmak üzere İstanbul'a geleceğini belirtip, o zaman şifahen bilgi vereceğini söylemiştir.¹⁷² Özelde Kavak köyü genelde ise Gelibolu ile ilgili bu gelişmelerden sonra yapılan gelişmelere ulaşamadım. Yalnız 8 Eylül'de Balkan Savaşı'nın çıktığını düşünürsek, çok fazla bir şey yapılamadığını söyleyebiliriz.

Depremın yaralarını sarmada karşılaşılan bu zorluklardan başka artçı sarsıntıların devam etmesi de ayrı bir tehlikeyi oluştuyordu. Nitekim 31 Ağustos 1912 tarihinde gece 01. 30'da 4 defa yeni bir deprem olmuştur. Bu depremlerden; birincisi hafif ve 16 saniye, ikincisi 4 saniye, üçüncüsü 15 saniye, dördüncüsü 70 saniye ve hayli şiddetli olmuşsa da 9 Ağustos depreminin ancak 1/3'ü kadardır.¹⁷³ Bu deprem de

¹⁷¹ BOA. DH. MTV, 16-2/76

¹⁷² BOA. A. g. b.

¹⁷³ 16Eylül 1912(4 Şevval 1330), İkdâm, nr. 5592. (Gece 00. 33'te meydana gelen bu deprem Kuzey Marmara kıyıları ve Çanakkale Boğazı çevresinde (X) şiddetinde olmuş, ana şoktan sonra meydana gelen ikinci büyük artçı depremdir. 06. 55'te aynı yerlerde etkili olan (IX) şiddetinde 3. büyük bir artçı deprem olmuştur. N. Sancaklı, Aynı eser, s. 133-135)

Gelibolu’da ciddi hasarlar meydana getirmiştir. Rum Kilisesi yıkılmış, iki kişi enkaz altında kalarak ölmüştür. Ayrıca Musevi mahallesinde 4 ev yıkılmış, Ermeni ve Müslüman mahallelerinde cüzi surette hasar olmuştur.¹⁷⁴

2. 4. Depremiın Çanakkale’deki Etkisi

Çanakkale Mutasarrıfı Rüşdü Beyin, depremin sabahında yani 9 Ağustos Cuma günü, Dâhiliye Nezareti’ne çektiği telgraftaki müşahadesine göre;”Cuma gece yarısı saat 03. 15’te vukubulan gayet şiddetli ve sürekli deprem sonucu bazı cami minareleri ve kargir binalardan bir kısmı yıkılmış, yıkılmayanlar ise hemen az çok zarar görmüştür. Hükümet konağı dahi bu manada kısmen düçar-ı hasar olmuştur. Enkaz altında kalan bir kadın ile 2 çocuk vefat etmiş ve 8 kişi de yaralı olarak kurtarılmıştır.
„175

Çevre ile haberleşme sağlanamadığından bilgi alınamamıştır. Fakat oraların da bu şiddetli depremden etkilenmemesi söz konusu değildir. Ezine, İvalcık ve Bayramiç Kazalarında da deprem hissedilmiş fakat fazla bir hasar oluşmamıştır.¹⁷⁶ Kala-i Sultani ve çevresinde Mürefte- Şarköy kadar olmasa da depremin olumsuz etkileri görülmüştür. Özellikle kıyı şeridi bu etkiyi daha fazla hissetmiştir. Yine de Marmara Denizi’nin güneyinde yer alan Çanakkale, kuzeydeki Gelibolu kadar depremden çok fazla etkilenmemiştir. Depremin şiddetine rağmen sasıntıyı özellikle merkezde az hasarla atlatan Çanakkale, Mürefte ve Şarköy ile Gelibolu’ya yapılacak yardımlarda etkili olmuştur. Bu maksatla Dâhiliye Nezaret’i, Kala-i Sultaniye Mutasarrıfından, depremin ilk günü olan Cuma günü bölgeye hareket eden Edirne Valisi’ne yardımda bulunmasını istemiştir.¹⁷⁷

Bundan başka, Mürefte ve Şarköy depremzedelerinin en başta gelen ihtiyaçlarının başında su sorunu geliyordu. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi deprem bölgesi yerle bir olduğu için altyapı tamamen tahrip olmuştu. Su borularının tamiri uzun süre alacağından afetzedelere hemen temiz su götürmek gerekiyordu. Ayrıca depremin şiddetiyle birçok su kaynağı da kurumuştur.¹⁷⁸ İlk etapta, çevre bölgelerden romörkörlerle suyun taşınması en akıllı yol olduğu için buna başvurulmuştur. Bu

¹⁷⁴ İkdâm, 17Eylül 1912 (5 Şevval 1330), nr. 5593. (Gelibolu’da hasarlı binalar yıkılıyor, diğer binalar hasar görüyor. Ahşap yapılarda büyük hasar. Ermeni mahallesinde dört ev tamamen yıkılıyor. Cadde ve sokaklar yıkıntılarla kapanıyor. İnsan kaybı da oluyor. Sancaklı, a. g. e. , s. 133)

¹⁷⁵ BOA. DH. MTV, 16-2/3

¹⁷⁶ BOA. DH. MTV, 16-2/53

¹⁷⁷ BOA. DH. MTV, 16-2/3

¹⁷⁸ BOA. DH. MTV, 16-2/22

maksatla Çanakkale'den Bahriye Nezareti'nin Çanakkalede'ki Donanma-yı Hümayun Kumandanlığı'na ait olan Mecidiye Kurovazörü'nün arkasına bağlanan 30 tonluk döye ile 12 Ağustos'ta bölgeye gönderilmiştir. Saat 16. 00'da yola çıkan bu Kurovazörde deniz suyunu içilebilecek suya çeviren bir de imbik bulunmaktaydı.¹⁷⁹ Bundan başka Dâhiliye Nezareti tarafından 13 Ağustos'ta İstanbul'dan gönderilen Bezmialem Vapuru ile de bir su tasfiye makinesi göndermiştir. Nezaret, bu sayede deniz suyunun içilecek hale getirilmesinden sonra suyun vapurdan sahile taşınması için de Tekfurdağı'nda bulunan iki istimbotun gönderilmesi için Harbiye Nezreti'nden istekte bulunmuştur.¹⁸⁰

Depremi Çanakkale'ye verdiği hasarlarla ilgi bilgi vermek istiyorum. İkdâm Gazetesi'nin, Levant Herald Gazetesi'ne bölgeden gönderilen bir mektutan yaptığı alıntıya göre:¹⁸¹ *“sahil kenarındaki binaların denize bakan tarafları tamamen yıkılmış, arka tarafları yıkılmamıştır. Bazılarının ise dört duvarı ayakta kalmış bu görüntü ile sanki yanmış gibi görünmektedirler. İran ve Avusturya Konsoloslukları ile sıhhiye doktorunun evleri yıkılmıştır. İngiltere Konsolosluğu da hayli zarar görmüş, ayrıca bir cami ile bir Rum kilisesi de yıkılmıştır. İngiltere ve Avusturya Konsolosluğu arasında sıcak su çıkmış ve bir müddet sonra kaybolmuştur. Enkaz altında dört kişi kalmış, ayrıca oldukça fazla sayıda yaralı vardır. Deprem denizde de hissedilmiş, birçok gemi şiddetle sarsılmıştır. ”*

İkdâm aynı sayısında Levant Herald'dan başka Rum Amir Velipatos Gazetesi'nden de alıntı yapmıştır. Rum Gazetesi de, deprem sabahı Çanakkale'den geçen Neva Gemisi kaptanın görüşlerine yer vermiştir. Bu bilgilerin Levant Herald'taki bilgilerle benzer olduğu görülmektedir. Farklı olarak Rus Konsolosluğu ile Saat Kulesi'nin de yıkıldığı, Rus Konsolosluğu'ndaki başkâtibin ağır yaralandığı ayrıca her depremde gizemli olarak sürekli karşımıza çıkan ve yukarıda da belirttiğimiz sıcak su kaynaklarının bir değil birçok yerde görüldüğünden bahsedilmiştir.¹⁸²

Bu bilgilerden başka, Kala-i Sultani Belediye Başkanlığı da gazetelere bir metin gönderilerek depremin etkileri hakkında bilgi vermiştir.¹⁸³ Gazetelere yansıyan bu bilgilere göre; *“Ahşap binaların ikamet edilemeyecek derecede olduğu, kargir binaların ise tamamen harap olduğu bildirilmiştir. Saat Kulesi'nin hafif derecede zarar gördüğü ve yine sıcak suların açılan yarıklardan dışarı çıktığı ifade edilerek zararın 100 bin lira*

¹⁷⁹ BOA. DH. MTV, 16-2/40

¹⁸⁰ BOA. DH. MTV, 16-2/52

¹⁸¹ İkdâm, 11 Ağustos 1912 (27 Şaban 1330), nr. 5558

¹⁸² İkdâm, 11 Ağustos 1912 (28 Şaban 1330), nr. 5558

¹⁸³ İkdâm, 13 Ağustos 1912 (29 Şaban 1330), nr. 5560

olduğunun tahmin edildiği belirtilmiştir. Askeriyeden yeteri kadar çadır alınarak açıkta olanlar yerleştirilmiştir. 2'si çocuk ve biri kadın olmak üzere 3 kişi ölmüş, 4 kişi de yaralanmıştır. Felaketi müteakip Donanma-yı Hümayun'dan bir sıhhiye bölümü ve cerrahlar hemen gelerek yaralılara müdahale etmişlerdir. Aynı şekilde Topçu askerleri de yardımda bulunmuşlardır. Asakir-i Bahriye ve Berriye'nin göstermiş olduğu hidemat-ı insaniyetkarane ve uhuvvet pervarane karşısında milletin askere beslemiş olduğu muhabbet ve minnet bir kat daha artmış ve hep bir ağızdan, 'yaşasın şevketli padişahımız, sağ olsun askerlerimiz' sadaları yankılanmıştır. ”

Çanakkale Belediye Başkanı bu bilgileri verdikten sonra yardımları geçen, Merkez Umum Komutanı Rıza Paşa ve Donanma-i Osmanî Kumandanı Mirliya Rasim Paşa ve Topçu Kumandanı Rüşdü Paşa ile hastane tabib-i evveli Ali Galip Bey ve cerrah efendilerin hizmetlerine mukabil memleket namına kendilerine alenen teşekkürlerinin gazete köşesinden belirtilmesini rica etmiştir.¹⁸⁴

Belediye başkanı her ne kadar çadır tedarik edilerek afetzedelerin yerleştirildiğini belirtse de -ki Çanakkale mutasarrıfı Raşid, 10 ve 11 Ağustos tarihlerinde depremin tesirinden bahsettikten sonra çadır istemiştir. Fakat çadır ile ilgili bir gelişmenin olmadığını 13 Ağustos tarihinde önceki isteğin tekraren Sadarete ve Harbiye Nezareti'ne iletilmesinden anlıyoruz¹⁸⁵ - evleri yıkılan fakir ve ihtiyaç sahiplerine kış gelmeden kalıcı yerler temin edilmesi gerekiyordu. Bu maksatla Mutasarrıf Raşit, 100 kuruşluk bir meblağı Dersaadetten istemiştir. İstenilen bu meblağ 17 Ağustos'ta Mutasarrıflığa verilmiştir.¹⁸⁶

Gelibolu Mutasarrıfının tutumunun eleştirilmesi gibi, burada da kaymakam ve mutasarrıfın halkın eleştirilerine maruz kaldığını görmekteyiz. Nitekim Çardak Nahiyesi imamı Ethem, 17 Ağustos'ta Dâhiliye Nezareti'ne çektiği telgrafta kaymakamla mutasarrıfın ilgisizliğini şikâyet etmiştir. Ayrıca, Çardak Nahiyesi'nde bulunan 400 haneden 50'si hariç diğerlerinin kısmen veya tamamen yıkıldığını, nüfus olarak zayıf olmadığını belirterek ekserisi fakir ve askerde bulunan halktan açıkta kalan ve yiyecek sıkıntısı çekenlere gerekli yardımın ulaştırılmasını istemiştir.¹⁸⁷

¹⁸⁴ İkdâm, 13 Ağustos 1912 (29 Şaban 1330), nr. 5560

¹⁸⁵ BOA. DH. MTV, 16-2/53

¹⁸⁶ BOA. DH. MTV, 16-2/40

¹⁸⁷ BOA. DH. MTV, 16-2/44

Depremde Kilitbahir de etkilenmiştir. 300 haneli bu köyde evlerden 200'ü oturulamayacak hale gelmiştir. Meydandaki camiler harap olmuş, minareleri yıkılmıştır. Üç kişi de yaralanmıştır.¹⁸⁸

2. 5. Depremın Limni Adası'ndaki Etkileri

Deprem Ege Denizi'nde bulunan Limni Adası'nda da hasara sebebiyet vermişti. Mutasarrıf Vekili Hüseyin'in 12 Ağustos tarihli telgrafında bildirdiğine göre;¹⁸⁹ “ *İşkent Nahiyesi'nde 30 hane ve 3 yel değirmeni tamamen yıkılmış, 200 hane de kısmen hasar görmüştür. Bir kişi vefat etmiş ve üç kişide yaralanmıştır. Bu nahiyeğe bağı Burgaz İskeleyi'nde bulunan binaların tamamına yakını hasar görmüş, merkez kaza olan Penaya'de binaların büyük bir kısmı hasar almış ve hükümet konağı oturulamayacak bir hale gelmiştir. Burada nüfusça zayıat yoktur. Açıkta kalan ahalinin temin-i istirahatı için 100 çadır Kala-i Sultaniye Ordu Kumandanlığı'ndan istenmiştir. Bu talep üzerine komutanlık, mevsimin uygun olmasından dolayı askerin dışarıda çadırlarda kaldığını bu yüzden çadır verilemeyeceğini belirtip, ihtiyaç duyulan bu 100 çadırın Dersaadet Askeri Divanı'ndan istenmesini tavsiye etmiştir. ”*

İmroz Kaymakamının verdiği bilgilere göre ise, İmroz'a Bağlı Ağridya Köyü'nde 250 hane tamamen yıkılmış ve dokuz kişi yaralanmıştır. İlki Köyü ise, tamamen harap olmuştur. Bu konulara dikkatleri çeken Kaymakam, bütün ada halkı için 500 çadıra ihtiyaç duyulduğunu bildirmiştir.¹⁹⁰

İmroz Kaymakamının depremin ilk günlerinde verdiği bu bilgilere ilaveten, depremin yol açtığı hasarın ulaştığı noktayı ifade eden bilgiler daha sonraki günlerde basında yer almıştır. Bu yeni bilgiler ışığında İmroz Adası'ndaki felaketin boyutu şu şekilde ortaya çıkmıştır:¹⁹¹

“*Adanın ortasında yer, bir karış çatlamış ve bu çatlaklardan sular çıkmıştır. Daha önce kuruyan bazı sular ise akmaya başlamıştır. Ağridya Karyesi merkezindeki 280 hane tamamen yıkılmış, kurtulan üç hane ise harap bir haldedir. 6 kişi de yaralanmıştır. (Kaymakamın verdiği bilgilerde bu sayı 9 kişiydi.) Eşkizip Karyesi'nde 550 haneden ancak 40 tanesi kurtulmuş, 6 kişi yaralanmış ve bir kişi de vefat etmiştir. Pinaya da, 480 hanenin 250'si kurtulmuş, hükümet konağı ile telgrafhane tamamen*

¹⁸⁸ İkdâm, 22 Ağustos 1912 (9 Ramazan 1330), nr. 5569

¹⁸⁹ BOA. DH. MTV, 16-2/53

¹⁹⁰ BOA. A. g. b.

¹⁹¹ Tanin, 22 Ağustos 1912 (9 Ramazan 1330), nr. 1419

yıkılmıştır. İlki Karyesi'nde 170 haneden 13'ü yıkılmış ve bir kadın yaralanmıştır. Kastro Karyesi'nde, 50 haneden 15'i tamamen, 35'i oturulamıyacak derecede yıkılmıştır. Ayatodori Köyü'nde, 200 haneden 10'u yıkılmış, diğerleri ağır hasar almıştır. ”

Görüldüğü üzere, İmroz Adası büyük bir felakete maruz kalmıştır. Hasarın büyüklüğü ile nüfusça zayıf ters orantılıdır. Bu durumun oluşmasında evlerin yalnız bir katlı ve dağınık olması yanında ilk sarsıntının amudi ve hafif olmasıyla ahalinin dışarıya çıkma fırsatı bulması etkili olmuştur.¹⁹²

Yukarıda kaymakam beyin belirttiği çadır konusu Sadarete kadar intikal etmiştir. Fakat belgelerden anladığımız kadarıyla bir sonuca kavuşturulamamıştır. Bu konu ile alakalı olduğunu düşündüğüm tarihsiz bir belgede, Harbiye Nezareti, Dâhiliye Nezareti'nin 11 Ağustos tarihli tezkeresine özet olarak şu şekilde cevap vermiştir:¹⁹³ *“Yangın, deprem gibi afetlerde lüzumu kadar çadır gönderilmeye çalışılmaktadır. Çadırların kullanımdan dolayı harap olanları satılarak bedelleri hazineye teslim edilmiştir. Şu ana kadar 1500 liranın üzerinde çadır verilmesine rağmen herhangi bir ödeme yapılmadığı için yerlerine yenisi konulamadı. Harp hazırlıklarından dolayı ordu seferberlikte olduğundan ve kıtalar askeri harekâta bulunduğundan çadırların ikmaliyle uğraşılamamaktadır. Dolayısıyla askeriyenin çadır göndermesi imkânsızdır. ”*

Görünen o ki, diğer bölgelerde olduğu gibi Limni afetzedelerinin de çadır ihtiyacını karşılamada büyük zorluklar çekilmiştir. Ama Adadan gelen bu bilgiler ışığında tahribatın oldukça fazla olduğu görülünce Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nden bölgeye bir sağlık ekibi göndermesi istenmiştir. Cemiyet de Doktor Mahir Bey'in başkanlığında 13 kişiden oluşan bir sağlık ekibi kurarak, yardım malzemeleri ile tıbbi araç ve gereçle birlikte sıhhiye ekibini İtali Vapuru ile 17 Ağustos 1912 (4 Ağustos) tarihinde bölgeye göndermiştir.¹⁹⁴ Bu heyet beraberinde tıbbi malzemelerin yanında, 450 okka ekmek, 10 çuval un, 500 kıyye peksimat, 6 kazevi pirinç, 1 çuval şeker, 4 teneke petrol de götürmüş ve ada halkının ihtiyaçları için kurulan komisyona teslim etmiştir.¹⁹⁵

¹⁹² Tanin, 25 Ağustos 1912 (12 Ramazan 1330), nr. 1422

¹⁹³ BOA. DH. MTV, 16-2/53

¹⁹⁴ BOA. A. g. b. (İkdam Gazetesi bu heyetin, Oparatör Doktor Mahir Bey, Doktor Faik, Doktor Hali Mustafa, Stajer Doktor Behçet Sabit ve Doktor Mahmut, Eczacı Saffet Arif Bey ve 3 Hastabakıcıdan oluştuğunu belirtmiştir. İkdam, 17 Ağustos 1912 (4 Ramazan 1330), nr. 5564)

¹⁹⁵ Tanin, 22 Ağustos 1912 (9 Ramazan 1330), nr. 1419

Gönderilen bu heyet, yukarıda belirttiğimiz 13 yaralıyı tedavi etmiş,¹⁹⁶ Adada sıhhi olarak yapacak bir şey kalmadığından, bir günlük çalışmanın ardından halkın ve devlet görevlilerinin şükran ifadeleri ile Limni'den ayrılmıştır. Bu şükran ifadeleri söz de kalmamış ayrıca Belediye Başkanı Yani Efendi, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne şükranlarını belirten bir telgraf çekmiştir.¹⁹⁷

Ayrıca, Mısır'da bulunan İmrozlular, depremde etkilenen Ada halkına 2000 lira yardımda bulunmayı kararlaştırmışlardır.¹⁹⁸

2. 6. Depremin Erdek'teki Etkileri

9 Ağustos depremi, Güney Marmara'da Çanakkale'den başka bölgeleri de etkilemiştir. Bunlardan birisi de Karesi Sancağı'na bağlı Erdek Kazası'dır. Karesi Mutasarrıfı Cevdet Bey'in 11 Ağustos 1912 (29 Temmuz 1328) tarihli telgrafında verdiği bilgilere göre;¹⁹⁹ *“Karesi merkezde hükümet dairesi ile yeni yapılan Rum mektebinin duvarları, bir caminin minaresi ve bazı çürük duvarlarla 3 dükkân yıkılmıştır. Bir kadın ile bir çocuk da hafif şekilde yaralanmıştır. Paşalimanı Nahiyesi'ne bağlı Alonya Karyesi'nde ise, 24 hane ve mağaza, bir fırın ile değirmen tamamen yıkılmıştır. Bir kız çocuğu enkaz altında kalarak vefat etmiş ve bir kadın da ağır şekilde yaralanmıştır. Hasar almadık hiçbir hane kalmadığı gibi, 10 bin hane halkı da açıkta kalmıştır. Gönen Kazası'nda Kurşunlu Cami-i Şerifi'nin minaresinin bir kısmı ve Çarşı Cami-i Şerifi'nin sekaflının bacaları yıkılmış, Diyalie ve Edremit Kazalarıyla Kırtı Nahiyesi'nde bazı hanelerin baca ve duvarları yıkılmıştır. ”*

Bununla birlikte depremde Mondros Hükümet Konağı da zarar görmüş ve tamiri için, 28 Eylül 1912 tarihinde 16. 940 kuruşun ödenmesi kararlaştırılmıştır.²⁰⁰

Görüldüğü üzere özellikle Alonya Karyesi büyük hasar almıştır. Burada açıkta kalanlarını barındırmak amacıyla 15 çadırın Bandırma deposundan alınması için Mutasarrıflık tarafından Bursa Redif Fırkası Kumandanlığı'na istekte bulunulmuştur. Yalnız istenilen bu çadırların belirtilen 10 bin kişiye nasıl çare olacağı anlaşılır gibi değildir. Gerçi bu isteğin bile yerine getirilemediğini çadır isteğinin bir kez de Dâhiliye vasıtasıyla Harbiye Nezareti'nden istenmesinden anlıyoruz.

¹⁹⁶ Tanin, 23 Ağustos 1912 (10 Ramazan 1330) , nr. 1420

¹⁹⁷ Tanin, 25 Ağustos 1912 (12 Ramazan 1330) , nr. 1422

¹⁹⁸ İkdâm, 28 Ağustos 1912 (15 Ramazan 1330), nr. 5575

¹⁹⁹ BOA. DH. MTV, 16-2/51

²⁰⁰ BOA. DH. MB. HPS, 22/43

Yine, Erdek'e bağı, Edincik Nahiyesi'nin Kalde Karyesi'nde, 20 hane, Mermer Nahiyesi'nde 30'dan fazla hane, Ayvalıkta da 3 hane tamamen yıkılmıştır. Ayrıca Ayvalık'ta 10 hane kısmen yıkılmış, 5 hanenin de yıkılmak üzere olduğı Erdek Kaymakamlığınca bildirilmiştir.²⁰¹ Özellikle Kalde Karyesi'nde açıkta kalan 20 hane halkı için de Mutasarrıflık kanalıyla Bursa Fırkası Kumandanlığı'ndan çadır istenmiştir. Afet bölgesinden bilgiler pey der pey mahalli makamlara geldikçe oradan merkeze ulaştırılıyordu. Bu yüzden depremin İlk günlerinde mahallinden gönderilen bilgiler gün içerisinde bile değişmekteydi. Yukarıda belirttiğimiz bilgilere ek olmak üzere, Erdek'te 14 hane samanlıklarıyla birlikte yıkılmış, Mermere'de 100'ün üzerinde hanenin yıkıldığı, Paşa Limanı Nahiyesi'nde büyük depremde hasar alan bazı binalar da 11 Eylül'de meydana gelen iki artçı depremle yıkılmıştır. Ayrıca Mermere halkı için de 30 çadır istenmiştir.²⁰²

Dâhiliye Nezareti kendisine ulaşan bu bilgileri Sadaret ve Harbiye Nezareti'yle paylaşmış ve Erdek'teki hasar gören depremzedeler için 65-70 çadıra ihtiyaç duyulduğunu belirterek bunların karşılanmasını talep etmiştir. Çadır temini Harbiye Nezareti tarafından Birinci Redif Müfettişliği'ne tebliğ edilmiş fakat Müfettişlik bu çadırların verilemeyeceğini bildirmiştir.²⁰³ Bunun üzerine Sadaret devreye girmiş ve Harbiye Nezareti'ne bu çadırların karşılanması talimatını vermiştir.²⁰⁴ Bunun üzerine Harbiye Nezareti, '*bir defaya mahsus olmak üzere*' üzere diyerek çadır isteğine olumlu yaklaşmıştır.²⁰⁵ Harbiye Nezareti'nin bir defaya mahsus ibaresi oldukça ilginçtir. Birçok defa açıklamaya çalıştığım gibi ordunun sefer hazırlığında olmasından dolayı Harbiye Nezareti çadır ihtiyacının kendisi üzerinden karşılanamayacağını defaatle ifade etmiştir. Ancak, bu son olayda olduğu gibi, afetin büyüklüğü karşısında az da olsa çadır yardımında bulunmaktan geri duramamıştır. Zira 17 Ağustos (4 Ağustos) tarihli tezkere de Harbiye Nezareti, Birinci Redif Müfettişliğine 15 çadır emri vermişken, daha sonra bu istek 25 çadıra çıkartılarak Erdek Kaymakamlığına gönderilmiştir. Burada ilk istenilen çadırların gönderilmesi düşünülmüşken daha sonra Sadaretin de devreye girmesi ile on çadır daha ilave edilmiş olmalıdır. Gerçi böyle da olsa yine de istenilen miktarın yarısına bile ulaşılabilmiş değildir. Harbiye Nezareti bu çadırların

²⁰¹ BOA. DH. MTV, 16-2/55

²⁰² BOA. A. g. b.

²⁰³ BOA. DH. MTV, 16-2/35

²⁰⁴ BOA. DH. MTV, 16-2/55

²⁰⁵ BOA. DH. MTV, 16-2/51

ulaşmasından sonra Meclis idare mazbatasının da kendisine gönderilmesini talep etmiştir.²⁰⁶

Deprem İzmit, Adapazarı ve Karamürsel kazalarında da hissedilmiştir. Buralarda herhangi bir hasar meydana gelmemiştir.²⁰⁷ Hüdavendigar Vilayeti'ne bağlı Kirmasti'de de deprem hissedilmiş, birçok hanede ufak tefek hasarlar oluşmuştur.²⁰⁸

2. 7. Depremın Tekfurdağı'ndaki Etkileri

Edirne Valisi Halil Bey'in, depremin ardından bölgeye giderek hasarı ve alınacak tedbirleri mahallinde görmek istediğini belirtmiştik. Bu amaçla ilk önce geldiği yerlerin başında Tekfurdağı gelmektedir. 11 Ağustos (29 Temmuz)'da Tekfurdağı'na gelen Halil Bey, buradaki ilk gözlemlerini Dâhiliye Nezareti'ne bildirmiştir. Buradaki tespitleri şu şekilde özetleyebiliriz:²⁰⁹ *“Tekfurdağı ve buraya bağlı yerlerde yapılan tetkikat sonucunda Tekfurdağı kasabasında bir cami tamamen, bir başkası kısmen, bir mektep ve kilise kısmen, 14 hane ve 4 mağaza ve 6 dükkân ile saat kulesi tamamen, 79 hane, 4 mağaza, 3 fırın, 4 çeşme, 2 han kısmen yıkılmıştır. Ahaliden 19 kişi enkaz altında kalmış, bunlardan biri ölmüş ve 18'i yaralı olarak kurtarılmıştır. Ayrıca 8 hayvan da telef olmuştur. Merkez livaya bağlı Âşıklar Karyesi'nde bulunan 1200 haneden 800'ü tamamen, 400'ü kısmen yıkılmış, 50 karyeden enkaz altında kalan 400 kişiden 100 kişi ölmüş, 300'ü ise yaralı olarak enkazdan çıkarılmıştır. 25 hayvan da telef olmuştur. Kumbağ Karyesi'nde 15 hanenin tamamen ve 300 hanenin kısmen yıkıldığı, bir kişinin öldüğü, 6 kişinin yaralı olduğu; Naib Karyesi'nin 200 hanesinden 100'ü tamamen, diğer 100'ü ise kısmen yıkılmış, 20 kişi de yaralanmıştır. İneçik Karyesi'nde 4 hane tamamen, 120 hane kısmen yıkılmış, nüfusça zayıf olmamıştır. Simisli Karyesi'nde 500 hanesinden 100'ü tamamen, 400'ü kısmen yıkılmış, 5 kişi hayatını kaybetmiş, 2 kişi de yaralanmıştır. Maslakra Kasabası'nın binalarının % 40'ı hasar görmüş, 3 kişi hayatını kaybetmiştir. ”*

Depremin verdiği hasarın, bu ilk tespiti dahi dehşet vericidir. Fakat Valilinin bildirdiğine göre, afetzedelere mahalli makamlarca gerekli yardımlar ulaştırılamamıştır. Bu duruma özellikle Dâhiliye Nezareti'nce iki ay süreyle başka bir yere görevlendirilen Mutasarrıfın burada olmaması ve Mutasarrıflık vekâleti görevini yerine getiren Tahrirat Müdürü'nün ise, yalnızca merkeze ait tahsisat ve muamelat ile meşgul olmasından

²⁰⁶ BOA. DH. MTV, 16-2/62

²⁰⁷ BOA. DH. MTV, 16-2/41

²⁰⁸ BOA. A. g. b.

²⁰⁹ BOA. DH. MTV, 16-2/20

kaynaklandığı anlaşılmıştır. Bunun üzerine Liva Jandarma Taburu Komutanı, mahallinden ve açık ücret karşılığında tedarik edilen 3 tabib ve gerekli ilaçlarla beraber yukarıda ifade edilen karyelere yardıma gitmiştir. Ayrıca Vali Halil Bey de civardaki Redif depolarından yeteri kadar çadırın Tekfurdağı'na ulaştırılması için Jandarma Kumandanlığı'ndan istekte bulunmuştur. Buna ilaveten hasarın fazlalığı dolayısıyla şimdilik 50 bin guruşun da acilen gönderilmesini istemiştir.

Valinin bu isteği, Dâhiliye Nezareti tarafından Maliye Nezareti'ne bildirilmek üzere Sadarete iletilmiştir.²¹⁰

Telgrafhanenin de zarar görmesinden dolayı, İstanbul, Edirne ve çevre köylerle haberleşme sağlanamamıştır. Memurlar ise çadır altında vazife görmeye çalışmışlardır.²¹¹

Depremin bölgede meydana getirdiği tesir ile ilgili olarak İkdâm Gazetesi şu bilgileri vermiştir:²¹² *“Yeni yapılan kışlalarda dahi hasar oluşmuştur. 95 yaşındaki bir kadın, ‘müddeti ömründe böyle bir zelzelenin olduğunu hatırlamadığını’ söylemiştir. Ayrıca 50 yaşında bir Rum, korkusundan ölmüştür. Hamile olan bir Rum kadın ise, ‘çocuğunu düşürmüştür. ’ Yalnız Ermeni mahallesinin maddi hasarı 20 bin lirayı geçmiştir. ”*

2. 8. Depremin Çorlu'daki Etkileri

Deprem Çorlu'da da oldukça şiddetli olarak hissedilmiştir. Depremin hemen akabinde bir bakkal dükkânında çıkan yangın²¹³ Çorlu'yu nerdeyse tamamen yok etmiştir. Bu yangında 60-70 hane, 75 dükkân, 12 mağaza, 2 fırın, 2 han olmak üzere toplam 167 bina yanmış, dükkân ve mağazaların içerisindeki ticari eşyalar tamamen yok olmuştur. Dükkân ve mağazaların hasarı yaklaşık 80 bin lira civarındadır. Yangından zarar görenlerden 200 Musevi ve 86'sı da Rum'dur.²¹⁴

²¹⁰ BOA. DH. MTV, 16-2/20

²¹¹ İkdâm, 16 Ağustos 1912 (3 Ramazan 1330), nr. 5563

²¹² İkdâm, 11 Ağustos 1912 (27 Şaban 1330), nr. 5558

²¹³ BOA. DH. MTV, 16-2/41

²¹⁴ BOA, DH. MTV. 16-2/20 (İkdâm Gazetesi ise; *“aşağı çarşı denilen yerde bir bakkal dükkânının tavanına iple tutturulmuş yüzlerce paket kibritin yere düşmesi ile yangın çıktığını ve yaklaşık iki buçuk üç saat sürdüğünü yangında yukarıdaki bilgilere ilaveten bir otel(gazete yanan han sayısını bir olarak vermiştir) ve Oriyent Bankın şubesinin yandığını belirtmiştir. Bununla beraber yanan yerin kasabanın ticaret merkezi olduğundan hasarın 100 bin lirayı geçtiğinin tahmin olunduğu”*söylemiştir. İkdâm, 14 Ağustos 1912 (1 Ramazan 1330), nr. 5561.)

İkdam Gazetesi'nin haberine göre ise;²¹⁵ *“Osmanlı sigortası yangında 5000 lira kadar zarar etmiştir. En fazla zararı Museviler görmüştür. Belediye, afetzedelerinin acil ihtiyacı için 4138 kuruş vermiştir. Şehir dışında Mihalaki fabrikası civarında bir arpalığa askeriyece çadırlar kurulmuşsa da, ahalinin büyük bir kısmı gitmemiştir. Edirne Valisi Halil Bey beraberinde Jandarma Alay Komutanı, Başmühendis Şefik Bey, Sıhhiye Müfettişi Abdurrahman Bey ve hususi kâtibi olduğu halde dün sabah 12 Ağustos 1912 (30 Temmuz 1328) Çorlu'ya gelmiş, yangın mahallerini ziyaret etmiştir. Vali bir gece Çorlu'da kalmış, bu sabah Tekfurdağı'na gitmiştir. Kasabada bulunan askeriye kumandanı Celal Paşa'nın başkanlığında, müftü, müderris, cemaat-i İslamiye birinci başkanı İhsan, ikinci başkanı deavi vekili Vasfi, Belediye tabibi Mustafa Efendi, Rum Metropolit, Ermeni murahhasası, hahambaşı, Musevi milleti muteberanından Behure Refail Çorbacı, Belediye azasından İsterboYanako Kehiyaoğlu, avukat Cereyan Artin ve Kirkor, Rüşdiye muallimi Ahmet Efendiden mürekkep bir komisyon teşkil edilmiştir. Bu komisyona, Vali Bey 5, Cemaat-i İslamiye Reisi İhsan Bey 5, eski Belediye başkanı 5 lira vermişlerdir. Komisyonun 100-150 lira toplamı ümit ediyor. Yangının engellenmesi için tedbirler pek çok iken ahalinin depremde dolayı korku içinde olması, İstanbul'da olan Çorlu Kaymakamının makamında bulunmaması, 1000 liradan fazla geliri olan belediyede sadece 3 kanca ile 5 kovanın yangın için bulunması, Çorlu'nun bu şekilde yanmasına sebebiyet verdiği addedilmektedir. ”*

İkdam Gazetesi'nin Çorlu muhabirinin verdiği bu bilgiler deprem sonrasındaki Çorlu'nun durumunu çok net bir şekilde ortaya koymuştur.

2. 9. Depremin İstanbul'daki Etkileri

*“Gece saat 11. 00'de hafif hafif esmeye başlayan rüzgâr, 01. 00'e doğru fırtına şeklini almış ve denizin üstünü örten kesif ve ince sisi dağıtmaya başlamıştı. Bundan önce ise boğucu bir hararet var idi. Saatler 03. 30'u gösterdiği sıralarda başlayan deprem yaklaşık 40-50 saniye kadar sürmüştü. ”*²¹⁶ Tanin Gazetesi depremin İstanbul'daki oluşumunu bu şekilde ifade etmişti. İstanbul 9 Ağustosta meydana gelen depremin merkez üssü olmasa da deprem bölgesine yakın olması dolayısıyla bazı binalarda hasarlar oluşmuştu. Bazı hasarlı binalar da, artçı sarsıntılardan kurtulamamışlardı.

²¹⁵ İkdam, 14 Ağustos 1912 (1 Ramazan 1330), nr. 5561

²¹⁶ Tanin, 10 Ağustos 1912 (26 Şaban 1330), nr. 1417

İkdam Gazetesi'nin verdiği bilgilere bakacak olursak;²¹⁷ “İstanbul’da deprem gecesi artçı sarsıntılar hissedilmemiş fakat depremden bir gün sonra Cumartesi günü vasati saat 11. 21’de gerçekleşen ve 2-3 saniye süren bir artçı sarsıntı olmuştur. Bu sarsıntı da Edirnekapı’da bir bakkal dükkânı çökmüş, etraftan gelenler tarafından yıkıntılar arasında bulunan bakkal kurtarılarak Guraba-i Müslimin Hastanesi’ne kaldırılmıştır. Saraçhane’de iki dükkân yıkılmış, üç dükkân da önemli derecede harap olmuştur. Halkalı Ziraat Mektebi’nin duvarları birkaç yerinden çatlamıştır. Maden ve Ziraat Nezareti’nin üst kattaki ahşap kısmının sıvaları dökülmüş, bazı yerleri çatlamıştır. Defter-i Hakani Encümen Dairesi’nde duvarlar çatlamıştır. Kazlıçeşme’de iki debbahane yıkılmış, ayrıca değişik semtlerde birçok hanenin bacaları yıkılmış ve duvarlarda çatlaklar oluşmuştur. Cumartesi günü bu ilk artçı depremden sonra, 11. 47’de 1-2 saniye süren ikinci bir artçı deprem olmuş bu depremde kayda değer bir maddi hasar meydana gelmemiştir. Yine aynı gün 14. 05’te gerçekleşen başka bir artçı depremde ise, Şehremaneti binasının bazı yerleri yıkılmıştır. Bu sırada toplantı halinde bulunan Cemiyet-i Umumiye toplantıyı kesmiş, üyeler kendi dairelerine giderek depremin etkisini tetkik etmişlerdir. Bu depremden sonra, Jandarma Dairesi’nin bütün duvarlarında çatlaklar oluşmuştur. Dolmabahçe Sarayı’nın bazı avize ve kandilleri yere düşmüştür. Maliye Nezareti’nin bazı duvarları oldukça, bazı duvarları ise hafif surette hasar görmüştür. Bunun üzerine daire müdürü İsmail Bey başkanlığında teşkil olunan bir heyet hasar tespit çalışmaları başlatmış, ayrıca oluşturulan heyet-i fenniye binada çalışmalar yapmış ve oluşan yarıkların önceki depremlerden kaldığı bu son depremle birlikte de genişlediği sonucuna ulaşmıştır. Kupon Dairesi’nde de oldukça hasar oluşmuştur. Harbiye Nezareti’nde de hasar tespit çalışmaları için bir heyet oluşturulmuş, burada da birçok duvarda hasar olduğu gözlemlenmiştir. Diğer Nezaretlerin de duvarlarında hasarlar oluşmuştur.”²¹⁸

Beyazıt Yangın Kulesinin bazı kısımları yıkıldığından kule, kullanılamaz hale gelmiştir. Fatih Camisi’nin yanında bulunan Tabhane Medresesi’nde de ciddi sayılabilecek derecede hasar oluşmuştur.²¹⁹

İstanbul’daki hasarlarla ilgili bu ilk tespitler bu şekilde sıralanmıştır. Fakat Marmara Bölgesi artçı şokları yaşamaya devam ediyordu. Cumartesi günü gerçekleşen üç artçı depremden sonra Pazar günü de sabah saat dokuz sıralarında hafif bir deprem

²¹⁷ İkdam, 11 Ağustos 1912 (27 Şaban 1330) , nr. 5558

²¹⁸ İkdam, 11 Ağustos 1912 (27 Şaban 1330) , nr. 5558

²¹⁹ İkdam, 13 Ağustos 1912 (29 Şaban 1330) , nr. 5560

daha olmuştur. Bu son depremlerden sonra Posta, Telgraf ve Telefon Dairesi'yle Babiâli Dairesinin hasarının tespit edilmesi için Şehremanetinden mühendis talep edilmiştir. Ayrıca Maliye Nezareti'ndeki hasarı tespit etmek üzere oluşturulan komisyon, ikinci defa keşif yapmış ve oluşan çatlakları kapatmak ve tamir etmek için 1000 liraya ihtiyaç olacağını tespit etmiştir.²²⁰

İstanbul'daki müessesat-ı hayriyenin depremden ne oranda etkilendiğini tespit etmek ve yapılacak tespitlere göre icap edenleri yapmak üzere Evkaf Nezareti İnşaat ve Tamirat İdare-i Umumiyesi ile İstanbul Evkaf İdaresi'ndeki fen memurlarından bir heyet oluşturulmuştur. Bu heyet çalışmalarına 27 Ağustos 1912 Salı günü başlamaları ve araştırmaları sonunda hazırlayacakları raporun da Evkaf Nezareti'ne sunulması kararlaştırılmıştır.²²¹

Belirlenen bu heyet-i fenniyeden beş komisyon oluşturulmuş ve bu komisyonların İstanbul'un değişik bölgelerine dağılarak tespitlerini yapmaları amaçlanmıştır. Bu komisyonların çalışma alanları şu şekilde belirlenmiştir:²²²

1. Komisyon: Mühendis Ziya ve Asaf beyler, işbaşı Vasil Usta (Beyoğlu, Galata, Beşiktaş, Kasımpaşa, Boğaziçi'nin Rumeli sahili) 2. Komisyon: Mühendis Salim ve Mimar Nihat beyler, mütahit Hasan Efendi (Üsküdar, Kadıköy ile Boğaziçi'nin Anadolu sahili) 3. Komisyon: Mimar Üstapan Efendi, mütahit Nikola Efendi, işbaşı Todori (Yedikule, Samatya, Kumkapı, Beyazıt'tan Sultan Ahmet'te son bulan Divanyolu'nun sahile kadar sağ tarafı) 4. Komisyon: Mimar Vasil Efendi, mütahit Kemal Efendi (Beyazıt'tan Edirnekapi'da son bulan yolun Kuledibine kadar sahil tarafı) 5. Komisyon: Mimar Hasif Bey, mütahit Muhittin Efendi, işbaşı Sofıyanos(Beyazıt'tan Edirnekapi'da son bulan yolun sahile kadar sağ tarafı)

Ayrıca, Evkafı Hümayun Nezareti İnşaat ve Tamirat Müdüriyet-i Umumiyesi sermimarı Kemalettin Bey de, Ayasofya, Sultanahmet ve Yenicami'yi tetkik etmiş, sadece Ayasofya'da bir buçuk yıl önce takılan cam levhaların zarar gördüğünü tespit etmiştir.

Maarif Nezareti'nin bazı duvarlarında çatlaklar oluşmuş ve bir cephesinde 1, 5 santimlik bir oynama tespit edilmiştir. Bu tespitin ardından bu şiddette bir depreme

²²⁰ İkdam, 12 Ağustos 1912 (28 Şaban 1330) , nr. 5559

²²¹ İkdam, 13 Ağustos 1912 (29 Şaban 1330) , nr. 5560

²²² İkdam, 14 Ağustos 1912 (1 Ramazan 1330), nr. 5561

dayanamama şüphesi belirlediğinden fen mühendisleri tarafından sağlamlaştırılması istenmiştir.²²³

Soğukçeşme'deki Şura-yı Devlet Mahkemeleri binasında telgrafhane dairesinin köşelerinde çatlaklar oluşmuştur. Şura-yı Devlet Başkanı, Dâhiliye Nezareti'nden binanın kullanılıp kullanılmayacağına dair bir araştırmanın yapılmasını talep etmiştir.²²⁴

Bu şekilde heyetler tertip edilerek müessesat-ı hayriyenin zararını tespit çalışmaları birtakım tepkilere de sebebiyet vermiştir. Bu durum İkdâm Gazetesi'nin de dikkatini çekmiş olacak ki, gazetede Şehremanetine şitayiş dolu bir yazı kaleme alınmıştır. İkdâm Gazetesi'ndeki bu yazıda, Evkaf Nezareti'nin gönderdiği bu heyet nazara verilip, *“Nasıl mebani-i mübareke ve vakfiye Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin yedd-i siyanetine emanet ise, umumi binalar da Şehremanetinin muhafaza-i itinakeranesine emanettir. Bu emanetlere sahip çıkması gerekenler (Zimamderan-ı emanet) böyle bir günde hayat ve emniyet-i umumiye düşünmek kadar olsun iraz-ı faaliyet etmez ve edemezse mevcudiyetinden ne vakit ve ne suretle yararlanacağımızı anlayamam. ”* denilerek, *“Şehremanetinden, yetmezse diğer dairelerden alınacak mühendislerden kurulacak heyet-i fenniyeler ile özellikle kargir binaların tetkik ettirilmesi”* istenmiştir.²²⁵ Yukarıda belirttiğimiz gibi, depremde İstanbul'da çok ciddi hasarlar oluşmamıştı. Bu şekilde heyetlerin tertip edilerek hayır müesseselerinin araştırılmak istenmesinde, tarihe sahip çıkma saiklerinin yanında bunların zamana meydan okumalarından dolayı hasara açık yanlarının olabileceği düşüncesinden ileri gelen bir durumdur. Zaten, Şehremaneti İstanbul'un değil de bütün ülkenin belediyesi gibi görüldüğünden afetin ilk gününden itibaren zorda kalan her kurumun nazarlarını döndüğü bir kurum halindeydi. Fakat görebildiğimiz kadarıyla Şehremanetinin böyle bir yükün altından kalkması yapısal olarak mümkün değildi.

Deprem İstanbul yakınlarındaki Çatalca'da da hissedilmiştir. Çatalca Mutasarrıfı Mahmut Bey'in ifadesi ile vasatı saat 03. 40'ta olmuş ve 50-60 saniye sürmüştür. Bazı binaların duvar ve bacaları yıkılmış, bir bakkal dükkânında yere düşen kibritlerin ateş alması sonucu çıkan yangın büyümeden söndürülmüştür. Büyükçekmece üzerindeki köprüde ulaşımı aksatmayacak derecede yarık oluşmuştur.²²⁶

²²³ BOA. MF. MKT, 1180/87

²²⁴ BOA. DH. MTV, 43/40

²²⁵ İkdâm, 17 Ağustos 1912 (4 Ramazan 1330), nr. 5564

²²⁶ BOA. DH. MTV, 16-2/41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YARDIMLAR

3. 1. Deprem Bölgesine Yapılan Sıhhi Yardımlar

Deprem bölgesinde ihtiyaç duyulan en önemli unsurların başında enkazdan çıkarılan yaralıların tedavisi için sıhhi yardım gelmekteydi. İkinci bölümün ilgili yerlerinde bölgedeki sağlık ekiplerinden kısaca bahsedilmişti. Bu bölümde ise, konu daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Bölgedeki evlerin büyük çoğunluğu yıkılmıştı. Evlerin üst kısımlarının ahşap olmasından dolayı yıkıntıların altından çok sayıda yaralı çıkarılmıştı. Bu yaralılarından mahallinde tedavisi mümkün olanlar orada tedavi edilirken, tedavisi orada mümkün olmayan ağır yaralılar da tedavi edilmek üzere gemilerle İstanbul'a getirilmiştir. Depremi hemen ardından 10 Ağustos 1912 (28 Temmuz 1328) tarihinde Şarköy-Mürefte ve Gelibolu'ya 3 tabib (2. daire-i belediye başkanı Doktor Nazım Ömer, Doktor Emin ve Toliyan Efendi²²⁷) ile eczacı lüzumu kadar ecza ile Basra Torpidosu ile gönderilmiştir.²²⁸

Gönderilen bu heyet, 13 Ağustos'ta Mürefte'ye ulaşmıştır.²²⁹ Mürefte Kaymakamı'nın aynı belgede verdiği bilgiye göre, depremin akabinde belediye tabibi Vasfi Bey ilk iki gün 'canla başla' çalışmıştır. İstanbul'dan gönderilen bu heyetle Tekfurdağı'ndan gelen başka sağlık heyetlerinin afet bölgesine ulaşmasıyla çalışmalar hız kazanmıştır. Bu ekiplere ilaveten 2. belediye doktorlarından Mehmet Emin Bey de çalışmalara katılmıştır.

Edirne valiliğinden bildirilen 31 Ağustos 1912 (18 Ağustos 1328) tarihli bir belgede gönderilen sıhhiye ekibinin çalışmalarını tamamlayarak İstanbul'a döndüğü belirtilmiştir.²³⁰ Öyleyse bu heyet yaklaşık on beş günlük bir çalışma yapmıştır. Fakat aynı belgede Vali Bey bu bilgiyi verdikten sonra başka birtakım sorunlara da dikkatleri çekmiştir. Şöyleki, binalarının tamamı yıkılarak metruk bir duruma düşen Mürefte Belediyesi'nde, gelir kalmadığından maaşı ödenemeyen belediye doktoru ile daha önce Mürefte'de çalışmış olan iki yerli doktor da Dersaadet'e gitmişlerdir. Henüz bölgede iskân sorunu çözülemediğinden açıkta ve tesirat-ı havaya maruz kalan afetzedeler sıtma, bronşit gibi hastalıklara yakalanmaya başlamışlardır. Halil Bey Bu tehlikeye dikkat

²²⁷ İkdâm, 11 Ağustos 1912 (27 Şaban 1330), nr. 5558

²²⁸ BOA. DH. MTV, 16-2/1

²²⁹ BOA. DH. MTV, 16-2/20

²³⁰ BOA. DH. MTV, 16-2/72

çektikten sonra, maaşı maliyece karşılanmak üzere bir doktor ve Mürefte ve Şarköy'e birer eczacı gönderilmesini istemiştir.

Yukarıda Mürefte Kaymakamı'ndan naklettiğimiz bilgilerde belediye tabibi Vasfi Bey'in 'canla başla' çalıştığı belirtilmişti. Hatta Mürefte kaymakamı, depremin üzerinden beş gün geçtikten sonra Belediye başkanı Hasan, belediye tabibi Vasfi, Jandarma Kumandanı komiser muavini Kasım ve ahaliden Çakosi ve Burgaki Efendilere beyan-ı takdirat edilmesini istemiş, Dâhiliye Nezareti de bunu uygun görmüştü.²³¹

Bu bilgilere ilave olarak bölgeye gönderilen sıhhiye heyetinin hazırladığı raporunda ise, bahse konu olan doktor ve eczacının hem belediye gelirlerinin mahv olması yanın da hem de evleri yıkıldığı için bölgeyi terk ettikleri belirtilmiştir.²³²

Aynı şekilde Şarköy Kasabası doktoru Ahmet Hafizi Efendi de, ailesinin hastalığını öne sürerek onların yanında bulunma mazaretiyle istifasını sunmuştur.²³³ Anlaşılan o ki, afetin insan üzerinde meydana getirdiği olumsuz etkilere maddi çıkar kaygıları da eklenmiş ve sonuçta orada bulunarak gerekli çalışmaları yapması gereken bazı memurların vazifelerini terk etmelerine neden olmuştur.

Bölgeden yükselen yardım isteklerinin ardı arkası kesilmediği için yardımın biri gönderilir gönderilmez başka alternatifler hemen devreye sokulmaya çalışılmıştır. Depremzedelerin tedavileri için Şehremaneti, Hilal-i Ahmer cemiyeti ve Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye Sıhhiye-i Umumiye Nezareti eldeki kıt imkânlarına rağmen mümkün olduğu kadarıyla yardıma koşmuşlardır. Nitekim Dâhiliye Nezareti, 10 Ağustos'ta Mürefte, Şarköy ve civarı yaralılarından mahallinde tedavi olacakları tedavi etmek, tedavisi mahallinde mümkün olamayanların da İstanbul'daki hastanelere sevk etmek için bir heyet-i tıbbiyenin oluşturulmasını Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye Sıhhiye-i Umumiye Nezareti'ne şifahen bildirmiş ve bunun üzerine Nezaret tarafından belirlenen heyetten yalnız bir personel bu görevi kabul etmiştir. Bunun üzerine heyet teşkili için görevlendirilen Hıfzısıhha müfettişlerinden Asım Paşa, Şehremanetinin görüşü alınmaksızın Müessesat-ı Hayriye Müdüriyeti'nce böyle bir heyetin seçilemeyeceğini bildirmiştir. Ayrıca Asım Paşa Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nce oluşturulmuş bir heyetin

²³¹ BOA. DH. MTV, 16-2/28

²³² BOA. DH. MTV, 16-2/86 (Bunlara ilave olarak afetin insanın ruh sağlığı üzerinde meydana getirdiği etkiyi de düşünmek gerekir.)

²³³ BOA. DH. İD, 164-2/2

varlığından bahisle bu heyetin yarın bölgeye gitmesinin kararlaştırıldığı için istenen bu yeni heyete ihtiyaç olup olmadığının Dâhiliye Nezareti'nden sorulmasını istemiştir.

Dâhiliye Nezareti de Şehremaneti'ne durumu bildirmiş ve 3 oparatör ve 3 harici asistandan müteşekkil bir heyetin gerekli ilaç ve araç gereçleriyle bir gün sonra hareket edecek olan Hilal-i Ahmer Cemiyeti heyetiyle birlikte gönderilmesini istemiştir. Şehremaneti ise, *“Daha önce gerekli levazımatla 3 tabibin Basra Torpidosu ile gönderildiğini dolayısıyla bu yeni heyet için gerekli araç ve gerecin şehirdeki hastanelerden karşılanamayacağını”* belirtmiştir.²³⁴

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti, hem kalifiye elaman sıkıntısı hem de maddi sıkıntı içindeydi. Para belki bir şekilde aşılabilecekken doktor, mühendis gibi yetişmiş elaman sıkıntısını kısa sürede halletmek pek mümkün görünmüyordu. Tabii bir de bunlara eldeki mevcut insanları bölgeye sevk etmek ve orada çalıştırmakta eldeki zorluklara ekleniyordu. Sonuçta, sıhhiye heyeti Asım Paşa'nın başkanlığında oluşturulmuştur. Bu heyette Müfettiş Doktor Asım Paşa'dan başka, Oparatör Fethi bey (Cerrahpaşa Hastanesi oparatör muavini), Doktor Burhanettin Efendi (Etfal Hastanesi asistanı), Doktor Sabri Efendi(Haseki Hastanesi Harici Asistanı), Doktor Şerafettin Mustafa Efendi, stajyerler; Karakin Şehinzar, Hamporsum Ebahuni, Hemabakbagos Magridiç Efendiler, Hastabakıcılar, Fazıl, Fevzi, Rafet, Ahmet Hamdi Efendiler ile hademelerden Ahmet ve Hüseyin Ağalar bulunmaktaydı.²³⁵

Ayrıca bu heyetteki başkan ve oparatörlere yevmiye olarak 2 lira, stajyerlere 50, hastabakıcılara 30, hademelere 15 kuruş tahsis edilmiş, avans olarak da Maliyeden 200 lira alınmıştır. Dâhiliye Nezareti ise;²³⁶ *“yaralıların tedavileri için oluşturulan ve gönderildiği bildirilen etibbanın yaptıkları hizmet mukabilinde bahsedilen ücretten fazlasına layık olduklarında şüphe yoksa da, aslen muvazzaf olan etibba-i mumailiye'nin memleketin her tarafında zuhura gelen musibet-i arzıyeden dolayı muavenete şıtab eylemeleri uhde-i hamiyetlerine müterettip vezaif-i âliye cümlesinden olmasına ve musabin-i mecruhunden hastanelere sevki lazım gelenlerin hemen izamları, mahallinde tedavisi kabil olanların oraca müddet-i kalile zarfınca muavenetlerinin icrası iktiza edeceğine göre, mumailiye'ye verilecek paranın masarîf-ı zaidelerini tashih edecek miktarda olması muvafık ve heyetin reisi ile oparatöre yevmi 1'er lira, stajyerlere 30,*

²³⁴ BOA, DH. MTV, 16-2/12

²³⁵ BOA, DH. MTV, 16-2/32

²³⁶ BOA. A. g. b.

hasatabakıcılara 20'şer kuruş itası kâfi olacağından...” diyerek, sıhhiye heyetinin asli vazifelerine dikkatleri çekmiş, istenilen rakamları ifade ettiğimiz şekilde düzeltmiştir.

Bu sırada Bahriye Nezareti de Hakkı Şinasi Bey'in başkanlığında operatör, stajyer ve hastabakıcılardan oluşan başka bir sıhhiye heyeti oluşturmuştur. Bu heyet Bahriye Hastanesi'nden firkateyn tabibi Hakkı Şinasi Bey'in yanında, tabib muavin-i evveli Selahattin, Mehmet, Nuri, Nurettin Feiz ve Sami ile eczacı kolağası Ali ve eczacı Abdullah, Cerrah Ali ve tımarcı Abdullah ve Kemal Efendilerden oluşmaktaydı.²³⁷

Dâhiliye Nezareti, belirlemiş olduğu yevmiye miktarları ile bu iki heyetin tevhid-i mesai yapmalarının sağlanması için, Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye Başkanlığı'na tebliğ edildiğini Bahriye Nezareti'ne de bildirmiştir.²³⁸

Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye Başkanlığı tarafından oluşturulan Asım Paşa'nın başkanlığındaki heyete, 6702 kuruşluk ilaç, 10 adet çadır ve küçük ameliyatlari yapabilmek üzere mübayaa olunan 1702 kuruşluk alat-ı cerrahiye alınmıştır.²³⁹ Bahriye Nezareti tarafından oluşturulan heyetin başkanı Hakkı Şinasi Bey'e ise gerekli tıbbi malzemenin alınması için, 20-30 liralık bir meblağ verilmiştir.

Sonuçta, oluşturulan bu iki sıhhiye heyeti 13 Ağustos (31 Temmuz)'da Bezmialem Vapuru ile bölgeye gönderilmiştir.²⁴⁰

Gönderilen bu heyetlerden başka Harbiye Nezareti de bir sıhhiye heyeti hazırlamak için harekete geçmiştir. Bu noktada Nezaret, 1. Kolordu Kumandanlığını heyeti hazırlamakla görevlendirmiş ve istenilen heyet kumandanlıkça hazırlanmıştır. 15 Ağustos'ta yola çıkması planlanan bu heyeti götürecek olan vapurun Şarköy'den sonra Mürefte'ye uğrayamayacak olmasından dolayı, başka bir vapur arayışına girilmiş ve bu konuda Liman Dairesi'nden 16 Ağustos Cuma günü için bir vapur hazırlanması istenmiştir.²⁴¹

Yabancı ülkeler de deprem felaketine kayıtsız kalamamışlardır. Amerikan Sefareti, yaralılara yardım maksadıyla Şarköy'e Maiyyet Vapuru ile 3 tabibi 14 Ağustos'ta göndermeyi kararlaştırdığını bildirince, bunlara gerekli ilaç vesairle araç ve

²³⁷ BOA. DH. MTV, 16-2/19 (Oluşturulan bu yeni heyet gerekli malzemeyi kendisi tedarik edecekti. Bunların alacakları yevmiye ise; Hakkı Şinasi Bey'e 1 lira, diğer etibba ve eczacılara yarımşar lira, tımarcılara ise 30'ar kuruş olarak belirlenmiştir. BOA. DH. MTV, 16-2/25.)

²³⁸ BOA. DH. MTV, 16-2/25

²³⁹ BOA. DH. MTV, 16-2/32

²⁴⁰ BOA. DH. MTV, 16-2/24

²⁴¹ BOA. DH. MTV, 16-2/31

gerecin tedarik edilme görevi de Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye Riyaseti'ne verilmiştir.²⁴²

Dâhiliye Nezareti 13 Ağustos'ta Edirne Vilayeti, Gelibolu Mutasarrıflığı ile Mürefte ve Şarköy Kaymakamlıklarına birer telgraf çekerek yola çıkan bu iki sıhhiye heyeti ile bir gün sonra yola çıkacak olan Amerikan Sefaretinin hazırladığı sıhhiye heyeti hakkında bilgi vermiş ve bunların çalışmalarında elden gelen bütün gayretin gösterilmesini istemiştir.²⁴³ Ayrıca, bu heyetlerin bağımsız çalışmaları sağlanarak ayrı bölgelerde istihdam edilmeleri daha yararlı olacağı düşünülmüş, bundan dolayı heyetler arasında vazife paylaşımının yapılmasının önemi vurgulanmıştır.²⁴⁴

Bahsettiğimiz bu iki sıhhiye ekibi bölgeye giderek hemen yaralıları tedavi etmeye başlamıştır. Daha sonra buradaki durumu da bir rapor halinde Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye Riyaseti'ne göndermişlerdir. Bu raporda; *‘Ötede beride olan yaralılar için bir pansör ile hademenin bırakıldığı, evsiz kalan halkın her türlü tesirat-ı hariciye ve bu yüzden birçok hastalıklara maruz kalacakları, abdesthane olmamasından dolayı şuraya buraya def-i hacet edildiğinden bu pislikler suya karışarak tifo gibi hastalıklara sebebiyet verebileceği ayrıca, haneleri yıkılan belediye tabibi eczacısı burayı terk ettiğinden buraya acilen 1000 kuruş yevmiye ile bir tabib ve 600 kuruş yevmiye ile bir eczacı acil olarak gönderilmesi ve hastalıklara sebebiyet vermemek için yeteri kadar abdesthanenin yapılması gerektiği’* belirtiliyordu.²⁴⁵ Sıhhiye heyetinin bölgeye gidişinden 20-25 gün sonra gönderilen bu rapor özellikle temizlik sorununa dikkat çekmesi bakımından önemlidir. Bu kadar kişinin evsiz kalıp, sahilde, bağ ve bahçelerde barınıyor olması bu sorunu daha da büyük hale getiriyordu. Zaten yukarıda ifade ettiğimiz gibi, kuruyan kaynaklar ve bozulan altyapı dolayısıyla su sıkıntısı çekilirken bir de mevcut kaynaklara lağımın karışma ihtimali bölgeyi büyük bir felaketin eşiğine getirebilirdi.

Asım Paşa'nın yukarıda varlığına dikkat çektiği ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından hazırlanan sıhhiye heyeti de Cemiyetin, Dâhiliye Nezareti'nden depremde en fazla afetzedenin olduğu ve hükümetin henüz gidemediği yerler ile ilgili bilgi talep

²⁴² BOA. DH. MTV, 16-2/27 (İkdam Gazetesi ise bu haberi, ‘Amerikan elçiliği, İskorpiyon Gemisi ile miktar-ı kâfi ilaç ve birkaç tabibi bölgeye göndermiştir. ’Şeklinde vermiştir. İkdam, 14 Ağustos 1912(1 Ramazan 1330), nr. 5561)

²⁴³ BOA. DH. MTV, 16-2/24

²⁴⁴ BOA. DH. MTV, 16-2/15

²⁴⁵ BOA. DH. MTV, 16-2/86

ettikten sonra,²⁴⁶ 12 Ağustos akşamında Giresun Vapuru ile Mürefte'ye gönderilmiştir.

247

Sıhhiye heyetlerinin yanlarında götürdükleri malzemeler kısa sürede tükenince Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye Riyaseti'nden yeni malzeme talebinden bulunulmuştur. Bu istenilen malzemelerin parasının nereden hangi şekilde ödeneceği sorunu ortaya çıkmış, bu sorunu Dâhiliye Nezareti, masarîf-ı gayri melhuze bütçesinden ödenmesi yoluna giderek çözmeye çalışmıştır.²⁴⁸

Gönderilen sıhhiye heyetlerinin en geç iki gün içinde bölgeye vardıklarını düşünürsek, 15 Ağustos'ta bölgeye varmış olmalı. Bu heyetlerin ilaç isteklerini Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye Riyaseti, 17 Ağustos'ta Dâhiliye Nezareti'ne bildirmiştir. Bu da demektir ki gönderilen malzemeler bir iki gün içerisinde tükenmiştir. Bölgedeki yaşanan durumun vehameti böylece bir kez daha anlaşılmış olmaktadır.

Sonuçta, 9 Ağustos'da vukubulan deprem felaketinde yaralıları tedavi etmek amacıyla, 10 Ağustos'tan itibaren sıhhiye ekipleri gönderilmiştir. O zamanın şartlarında bu gelişme takdire şayandır. 1912 yılında devletin ilk günden işi ciddiyetle ele aldığı, afetzedelere yardıma koşmaya çalıştığı bir hakikattir. Dr. Sadi, sıhhiye heyetlerinin çalışmalarının oldukça meth ve sitayişe layık olduğunu belirtmiştir. Akabinde de, *"bu heyetlerden pek azı zamanında yetişebilmişlerdir. Ekserisi biraz hatta çok gecikmişlerdir. Hilal-i Ahmerimiz felaketin ya sekizinci veya onuncu günü hareket yerine varabilmiştir."*²⁴⁹ demiştir. Yukarıda sıhhiye ekiplerinin hareket günlerini ve hazırlanışlarındaki gayretleri ayrıntıları ile anlattık. Bütün bu bilgiler ışığında Dr. Sadi'nin vermiş olduğu bu son bilgileri kabul etmemiz mümkün değildir. Zaten yerleşim yerlerindeki ayrıntılı olarak verdiğimiz bilgilerde sıhhiye heyetleri ile ilgili olarak sadece Gelibolu'da gecikmenin olduğundan bahsedilmiştir. Dolayısıyla Dr. Sadi bu konuda yanlışmış olmalıdır.

Deprem ve akabinde meydana gelen yangınlar dolayısıyla gerek enkaz altında kalan gerekse ağır yanıklar yüzünden mahallinde tedavileri mümkün olmayan insanlar

²⁴⁶ BOA. DH. MTV, 16-2/9

²⁴⁷ BOA. DH. MTV, 16-2/11 (Bu heyet, irade-i sıhhiye tahaffuzhaneler kalemi müdürü Doktor Nafiz Bey, Tıp fakültesi seririyyat hariciye muallim muavini, 3 hastabakıcı ve hademeciler ile aşçıdan oluşmaktaydı. İkdâm, 14 Ağustos 1912 (1 Ramazan 1330), nr. 5561.)

²⁴⁸ BOA. DH. MTV, 16-2/45

²⁴⁹ Gurulkan, a. g. m. s. 50

bölgeye gönderilen yardım gemileri vasıtasıyla İstanbul'daki hastanelere getirilerek tedavi altına alınmışlardır.

10 Ağustos'da Basra Torpidosu ile Şarköy'den biri Türk 6 kişi, Mürefte'den de 2 yaralı getirilerek Etfal ve Gülhane Hastanelerinde tedavi altına alınmıştır.²⁵⁰

Aynı gün yukarıda Mürefte Kaymakamının da içerisinde bulunduğunu belirttiğimiz İtali Vapuru, 70 kadar yaralı ve perişan bir durumda olan 150 kadar kadın ve çocuğu İstanbul'a getirmiştir.²⁵¹

12 Ağustos 1912 tarihinde yine Basra Torpidosu ile 25 kimsesiz ve evsiz kadın ve çocuk, 2 yaralı çocuk ve bir vefat etmiş erkek İstanbul'a getirilmiştir.²⁵² Yaralıların durumu ağır olduğundan, bir aylık tedavileri için, Gülhane, Haseki Nisa ve Etfal hastanelerine yatırılmışlardır. Ayrıca aynı gün Osmanlı sancağı çekili Bandırma, Başlangıç, İngiliz bandıralı Kalvados, Alman bandıralı Mira ve Yunan bandıralı Asos Vapurları ile de birçok yaralı getirilmiştir.

Depremden dolayı gerek tedavi edilmek üzere gerekse korku veya değişik sebeplerle kendi imkânları veya yetkililerin yönlendirmesi sonucunda İstanbul'a gelen bu afetzedelerin iskân sorunu ortaya çıkmıştır. Bunların iskân ve iâşe sorunlarıyla ilgilenmek üzere, Şehremaneti Baş Müfettişi İbrahim Kadri Bey ile 6. Daire-i Belediye-i Sıhhiyeden Samonil Efendi görevlendirilmiştir.²⁵³

Nitekim İstanbul'a 12 Ağustos sabahı kimsesiz 20-30 kişilik çoluk çocuk gelince bunlar Belediye 6. Dairesi bünyesinde bakıma alınmışlardır. Fakat burada uzun müddet kalmaları mümkün değildi. Bu yüzden çareler arayan Şehremaneti, Dâhiliye Nezareti'ne, İstanbul'a gelenlerin durumunu, *"Darülacizenin mevcudunun 1200'ü aştığını, bunların oraya yerleştirilmelerinin 1-2 gün mümkün olsa da uzun müddet orada kalmalarının sağlık açısından sakıncalı olacağı"* şeklinde özetleyerek, *"gerek bu gelenler gerekse yeni gelecekler için gerekli tahsisatın ayrılarak, Dâhiliye Nezareti'nde bir komisyon kurulması"* teklifini getirmiştir.²⁵⁴ Ayrıca, *"İstanbul'da yangınlardan dolayı depremzedelerin barınması için gerekli büyük bir binanın bulunmadığını bundan dolayı şehirdeki boş bir kışlanın depremzedelere tahsis edilmesi için gerekli teşebbüste bulunulmasını"* istemiştir. Dâhiliye Nezareti de uygun bulduğu bu düşüncüyü, Harbiye

²⁵⁰ BOA. DH. MTV, 6-2/41

²⁵¹ İkdâm, 12 Ağustos 1912 (28 Şaban 1330), nr. 5559

²⁵² İkdâm, 13 Ağustos 1912 (29 Şaban 1330), nr. 5560

²⁵³ İkdâm, 13 Ağustos 1912 (29 Şaban 1330), nr. 5560

²⁵⁴ BOA. DH. MTV, 16-2/36

Nezareti'ne bildirerek onlardan boş bir kışla temini konusunda yardımlarını istemiştir. Harbiye Nezareti'nin ise; “ *merkezdeki mebani ve emakini-i askeriyenin kâmilan meskün olduğununu, boş hiçbir mahalın bulunmadığını*” bildirmesi üzerine, Dâhiliye Nezareti gelenlerin ve gelecek olanların iskânlarının tekrar Şehremanetince karşılanmasını Emanete 15 Ağustos'ta bildirmiştir. Kolay pesetme niyetinde olmayan-ki bu gerçekten zor durumda olduğunun göstergesidir- Şehremaneti 19 Ağustos'ta İstanbul'a gelen ve peyder pey gelecek olanların iskânları için emanetçe yer tedarik edemeyeceklerini tekrardan Dâhiliye Nezareti'ne bildirince. Dâhiliye de bu sefer, Şehremanetine, “*boş yer mi bulamıyorsunuz yoksa bulunan yerleri mi tutamıyorsunuz*” sorusunu yöneltiyor.²⁵⁵ Emanetin bu soruya ne cevap verdiği malum değil ama bütün yükün üzerine bindiği ve ne yapacağını şaşırان Şehremanetinin, gelen depremzedelerin de iâşe ve iskânları ile bir şekilde ilgilenmek zorunda bırakıldığını kestirmek zor değil.

Depremzedelere ilk günden itibaren gerek mahallindeki memurların gerekse özellikle bölgeye gönderilen gemi kaptanlarının büyük hizmetleri olmuştur. Bunlardan Bandırma Vapuru kaptanı Hüseyin Efendi, Mürefte Belediye Reisi Abdullah Efendi ile Basra Torpidosu mürettebat-ı süvarisi Cemil Bey'e hizmetlerinden dolayı bayan-ı takdirat ve memnuniyetin ifade edilmesi Dâhiliye Nezareti'nce uygun görülüp, Bahriye Nezareti'nden istenmiştir.²⁵⁶

3. 2. Diğer Yardımlar

İlk günden itibaren deprem bölgesine başta ekmek ve su gibi zaruri ihtiyaçların yetiştirilmesine çalışılmıştır. Bu ihtiyaçlara evleri yıkılan veya yananların en fazla ihtiyaç duyduğu çadırı da eklemek gerekir. Bölgenin coğrafi konumunun avantajı ile bölgeye ulaşımında özellikle vapurlar önemli ol oynamıştır. Burada da en büyük görev Seyr-i Sefain şirketi vapurlarına düşmüştür. Şarköy, Mürefte ve Gelibolu kasabalarına gemilerle, Çorlu, Çatalca ve havalisine de trenlerle ekmek, çadır vesair malzeme götürülmüştür.²⁵⁷

9 Ağustos 1912'de vukubulan depremin sabahında yardımlar bölgeye ulaşmaya başlamıştır. Cumartesi günü Gelibolu'dan gelen yaralılarından 7 kadın Nisa Hastanesi'ne bir çocuk ise Etfal Hastanesi'ne yatırılmıştır²⁵⁸ Yine aynı gün Dâhiliye Nezareti Mülkiye müfettişlerinden Ali Seydi Bey ile müfettiş muavini Haraçyan Efendi, ‘*bölgede*

²⁵⁵ BOA. DH. MTV, 16-2/56

²⁵⁶ BOA. DH. MTV, 16-2/29

²⁵⁷ İkdâm, 11 Ağustos 1912 (27 Şaban 1330), nr. 5558

²⁵⁸ İkdâm, 11 Ağustos 1912 (27 Şaban 1330), nr. 5558

depremin meydana getirdiği hasarın boyutunu tedkik etmek ve bu konuda Dâhiliye Nezareti'ne durumu anlatmak üzere 1000 çuval un ve ecza-yı tıbbiye yüklü Giresun Vapuru ile Çanakkale'ye hareket etmişlerdir.²⁵⁹ Deprem mahallinden yetkililerin gönderdiği ilk telgraflardaki bilgiler ve İstanbul'dan giden görevlilerin vermiş olduğu bilgiler afetin boyutunun büyüklüğünü gözler önüne sermeye başlamıştır. Bunun üzerine çalışmalara hemen başlanılmış ve Dâhiliye Nezareti muhasebecisi Saim ve Şehremaneti Sermüfettişi İbrahim Kadri Bey'in afetzedelerin ihtiyaç duydukları malzemeyi satın almak ve bölgeye göndermekle görevlendirilmişlerdir.²⁶⁰

Dâhiliye Nezareti'nden Edirne Vilayeti'ne çekilen 11 Ağustos 1912 (29 Temmuz 1328) tarihli bir telgrafta; Şarköy, Mürefte ve Gelibolu afetzedeleri için Edremit Vapuru ile 1000 çuval unun dün gece iki mülkiye müfettişi ile gönderildiği bildirilmiştir.²⁶¹ Mülkiye Müfettişleri Ali Seydi Bey ile Haraçyan Efendi 11 Ağustos'da Mürefte'ye uğrayarak getirdikleri unlardan 400 çuvalını buraya indirmişler ve yardımları barada kurulan Komisyona teslim etmişlerdir. Bu arada, un dağıtımında ve unun ekmeğe çevirilmesindeki zorluklara dikkat çeken müfettişler, bölgeye un yerine ekmek gönderilmesinin daha pratik olacağı fikrini Dâhiliye Nezareti'ne iletmışlerdir. Bu fikri uygun gören Nezaret, Şehremanetinden bölgeye un yerine ekmek göndermesini istemiştir. Şehremaneti ise, *"İstanbul'da fırınlardan vakitli vakitsiz ekmek toplamının hem zor hem de İstanbul halkının ekmek ihtiyacı üzerinde etki edeceğinden ekmeğin fiyatı ve nakliye bedelini artıracaklarını belirtmiştir. İstanbul halkı üzerinde yaratacağı bu olumsuz etkiyi azaltmak için ise, talep edilen miktar 24 saat önceden belirlenerek fırınlara bildirilmesi gerekliliğini vurgulayarak"*²⁶² İstanbul için olabilecek tehlikeye dikkat çekmiştir.

Depremzedelerin ihtiyaçlarının başında içme suyu temini gelmekteydi. Kala-i Sultani Mutasarrıflığı 11 Ağustos'da Dâhiliye Nezareti'ne çektiği bir telgrafta; *Gelibolu Sancağı'na bağlı sahilde bulunan Şarköy Kazası'nın depremzedelerinin son derece muzdarip olduklarını, kendilerinden su talep edildiğini fakat su götürecek vasıtaya sahip olmadıklarını belirterek, Bahriye Nezareti vasıtasıyla Dersaadet'ten suyun Şarköy'e yetiştirilmesini"* talep etmiştir. Aynı gün Dâhiliye Nezareti'nden verilen cevapta ise; *"Durumun Bahriye Nezareti'ne bildirildiği, depremzedelere tabib, eczacı,*

²⁵⁹ İkdâm, 11 Ağustos 1912 (27 Şaban 1330), nr. 5558

²⁶⁰ İkdâm, 11 Ağustos 1912 (27 Şaban 1330), nr. 5559

²⁶¹ BOA. DH. MTV, 16-2/5 (Müfettişlerin gittiği gemi İkdâm Gazetesinde Giresun Vapuru olarak verilmişti. İkdâm, 11 Ağustos 1912 (27 Şaban 1330), nr. 5558.)

²⁶² BOA. DH. MTV, 16-2/41

çadır, ekmek ve unun gönderilmesinin 4 günü bulacağından Basra Torpidosu ile Edremit Vapuru ile Kala-i Sultani'den su isaline istihdam olunmasının mümkün olup olmayacağı kestirilemediğinden, afetzedelerin acil ihtiyaçlarına nezaret etmek üzere bölgeye gönderilen Mülkiye müfettişlerinden Ali Seydi Bey ve Haraçyan Efendiyle haberleşilerek Kala-i Sultani'den su isali mümkün ise azim ihtiyaç olan suyun bir saat bile tehirine mahal bırakılmamasını istemiştir.”²⁶³

Bu haberleşmeden de anlaşılacağı üzere o dönemki teknik imkânsızlıklar ihtiyaç maddelerinin bölgeye naklini zorlaştırmıştır. Birçok sorun yazışmalar arasında gidip gelmiş fakat çözüme kavuşturulamamıştır.

Yapılan yardımları organize etmekle görevli olan Dâhiliye Nezareti, ilk etapta Basra Torpidosu ile 3 tabip ve eczacı ile yeteri kadar ilaç ile depremzedelerin yiyecek ihtiyacına acil çözüm olmak maksadı ile 80 bin kıyye ekmek ve açıkta kalanlar için de 100 çadır göndermiştir. Ayrıca bölge hakkında detaylı bilgiler edinmek üzere de iki mülkiye müfettişini bölgeye göndermiştir. Bölgeden ulaşan ilk bilgiler yıkılan evlerin fazlalığına işaret ediyordu. Bu yüzden acilen bölgeye çadır sevkikatının yapılması zaruri idi. Gerçi mevsimin yaz olması afetzedeleri biraz rahatlatırsa da özellikle gece soğukları büyük sorun oluşturmuyordu. Ayrıca Ramazan ayı da gelmişti. ²⁶⁴ Fakat önceki bölümlerde ifade ettiğimiz gibi iskân sorunu bir türlü çözüme kavuşturulamamıştır. Bu soruna geçici de olsa çözüm arayan Edirne Valisi, bölgenin deniz bağlantısını vermiş olduğu avantajdan yararlanarak sefer dışı kalmış gemilerin romörkörler yardımı ile Mürefte ve Şarköy sahiline getirilerek hanesi yıkılanların bir kısmının bu gemilerde kalmasının uygun olacağını düşünmüştür. ²⁶⁵ Bu düşünce Dâhiliye Nezareti'nce de uygun bulunmuş ve tekliften bir gün sonra yani 11 Ağustos'da Bahriye Nezareti'ne bir yazı yazarak bahse konu uygulamanın uygun görülmesi durumunda gerçekleşmesine için yardımcı olunması istenmiştir. ²⁶⁶

Meclis- Vükela, Dâhiliye Nezareti'nden 9 Ağustos'da gelen bilgileri tedkik ettikten sonra Edirne Valiliği'nden istenilen 100 bin kuruş ile bölgenin ihtiyaç duyduğu

²⁶³ BOA. DH. MTV, 16-2/6

*Yukarıda ifade ettiğimiz gibi Müfettişlerin gittiği vapur, İkdâm Gazetesi'nde Giresun olarak belirtilmiştir.

²⁶⁴ Araştırmamda Ramazan Ayı vurgusuyla hemen hiç karşılaşmadım. Sadece araştırmamın sonuna koyduğum ekte, Tanin Gazetes'i'ndeki yazı dizisinin bir yerinde Ramazan Ayı vurgusu var. O da, kahvehanelerin gece açık olduğuyla ilgili. Sanırım bölge halkının önemli bir kısmının Müslüman olmamasının bunda payı büyüktür.

²⁶⁵ BOA. DH. MTV, 16-2/7

²⁶⁶ BOA. DH. MTV, 16-2/8

malzemenin satın alma yoluyla tedarik edilebilmesi için masarîf-ı gayri melhuze hazinesinden 200 bin kuruşun gönderilmesini uygun bulmuştur.²⁶⁷

Bu 100 çadırın bedeli olan 33. 500 kuruş ile daha önce sarfına mezuniyet verilen 300 bin kuruştan başka gerektiği kadar paranın masarîf-ı gayri melhuze tertibinden karşılanmasına müsaade edilmesi isteği üzerine toplanan Meclis-i Vükela'da; *"Bölgeye gönderilen Evkaf Nazırı Paşa'nın emrine 150 bin guruş havale edildiği, Dersaadet ve Vilayette(Edirne) İlane komisyonları kurulmasına, istenilen çadır bedelinin masarîf-ı gayr-i melhuze tertibinden karşılanmasına karar verilmiştir."*²⁶⁸

Hazinenin durumu bu dönemde hakikaten oldukça kötü idi. Bir taraftan harp hazırlıkları diğer taraftan istikrazlarla girilen ağır sorumluluklar ve afetlerin ardı arkasının kesilmemesi bütçenin sürekli açık vermesine neden olmaktaydı. Ama bu eşine az rastlanır afete düşer olan halkın yardımına koşmak da devletin asli görevlerindendi. İfade ettiğimiz İhtiyaç bütçesi(masarîf-ı gayr-i melhuze) derde deva olmakta yeterli değildi. Zaten bu felaket karşısında da yeterli olması beklenemezdi. Olağanüstü durumlarda sık sık yapıldığı gibi yine halkın yardımına başvurulması tasarlandı ve bu maksatla kurulan İlane komisyonları ile halkın yardımı çekilmeye çalışıldı.

Sadrazam tarafından 7 Eylül'de Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen bir yazıdan²⁶⁹ depremin üzerinden geçen bir aylık sürede yapılan yardımların boyutunu görmekteyiz. Bu belgeye göre, Hazine-i hassadan verilenler hariç masarîf-ı gayr-i melhuze bütçesinden 20 bin lira ayrıldığı, bunun 10 bin lirasının muhtacının derece-i ihtiyacına göre sarf olunmak üzere İstanbul'daki İlane Komisyonu'na gönderildiği, geriye kalan kısmın da ihtiyaca göre kullanılmak üzere Maliye Nezareti'ne yetki verildiği ifade edilmiştir. İhtiyat bütçesinden ayrılan 20 bin liraya ilaveten hazineden gelenlere halktan ve dış ülkelerden gelenler eklenince yekûn oldukça yüksek bir rakama ulaşmaktadır. Maliye Nezareti'nde bekletilen bu 10 bin liranın, 11 Eylül'de Meclis-i Vükela kararıyla, Edirne Valisi'nin emri altında çalışan komisyonlara gönderilmesi kararlaştırılmıştır.²⁷⁰

Afetin boyutunun büyüklüğü nedeniyle olağanüstü durumlar için hazır tutulan ihtiyaç bütçesi masarîf-ı gayr-i melhuzeye ilave yapılması lüzumu hâsıl olmuştur. Maliye Nezareti depremden zarar görenler için 2 milyon kuruş ile Barana Hadisesi'nde evleri yananlar için de 2 milyon kuruş olmak üzere toplam 4 milyon kuruşun 1328

²⁶⁷ BOA. DH. MV, 167-69

²⁶⁸ BOA. DH. MV, 168-6

²⁶⁹ BOA. DH. MTV, 16-2/79

²⁷⁰ BOA. DH. MV, 168/61

senesi Maliye bütçesinin 84. masarîf-ı gayri melhuze tertibine ilavesi ve sarfına da Maliye Nazırının yetkili olmasını içeren bir kanun teklifini sunmuştur. Bunun üzerine Meclis-i Umumi toplanıncaya kadar bu kanun teklifi Kanun-ı Esasî'nin 101. maddesi uyarınca toplanan Meclis-i Mahsus tarafından 7 Ekim 1912 (24 Eylül 1328) tarihinde kabul edilmiştir.²⁷¹

Gecici olarak kabul edilen bu kanun teklifi 9 Nisan 1916(27 Mart 1332) tarihinde Meclis-i Ayan ve Meclis-i Mebusan'ca da kabul edilerek resmîyet kazanmıştır.²⁷²

Heraklice Karyesi'ne giden Edirne Valisi, Dâhiliye Nezareti'ne 18 Ağustos'ta çekmiş olduğu telgrafta; yaralılara zamanında müdahale edildiğini, ağır yaralıların İstanbul'a gönderildiğini, un getirilmesinden dolayı açlığın olmadığını belirtiyor. Fakat gerek bu karye gerekse diğer yerler için en büyük sorunun çadır olduğunu ve çadırların da gelmediğini belirtiyor. İstanbul'dan yukarıda belirttiğimiz 100 çadırın geldiğini bölgenin ise 1500 çadıra ihtiyacı olduğunu söylemiştir.²⁷³

Dâhiliye Nezareti de, 22 Ağustos'ta; afetzedeler için Çatalca'dan 10, Tekfurdağı'ndan 15, Çorlu'dan 10, Bandırma'dan 15 ve Gelibolu'dan 40 çadır olmak üzere toplam 90 çadırın bu bölgelerdeki askeri birliklerden temin edilerek gönderildiğini, ordunun sefer halinde olmasından dolayı Harbiye Nezareti'nin başka çadır gönderemeyeceği bilgisini Edirne Vilayeti'ne bildirmiştir.²⁷⁴

Edirne Valisi, 11 Ağustos tarihinde, Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta, Şarköy ve Mürefte'de evvelki gece yağın yağmurda açıkta kalan depremzedelerin muzdarip olduklarını ve bir hastalığın çıkma ihtimali olduğunu, Mürefte'de inşa olunan 93 adet barakada 500 aşkın kişinin iskân edildiğini belirtmiştir. Ayrıca gönderilen 100 bin gurusun bütün Gelibolu Sancağı ihtiyaçları için kullanılacağından yalnız baraka inşaatına sarf edilmediği diğer ihtiyaçlara da sarf edildiğinden İstanbul'dan gönderilmesi eğer gönderilmeyecekse İane Komisyonu tarafından gönderilmesini istemiştir. Vali Bey diğer yandan da Gelibolu'ya 400, Mürefte-Şarköy'e 400, Kala-i Sultaniye'ye 100 ve Erdek'e 65 olmak üzere toplam 965 adet çadıra ihtiyaç olduğunu bildiriyor. Dâhiliye Nezareti de Durumu İane Komisyonu'na bildirdikten sonra gerekli

²⁷¹ BOA. DH. MV, 83/2

²⁷² BOA. DH. MV, 83/85

²⁷³ BOA. DH. MTV, 16-2/55

²⁷⁴ BOA. A. g. b.

masraflar için 250 bin kuruşa ihtiyaç duyulduğunu ve biran evvel bu meblağın gönderilmesini istemiştir.²⁷⁵

Valilik belgelerden anlaşılacağı üzere 1000-1500 çadıra ihtiyaç duymakta iken, 33500 gurusluk bedeli sonradan ödenen 100 çadır ile bölgedeki redif birliklerinden temin edilen 90 çadır olmak üzere bölgeye toplam 190 çadır gönderilebilmiştir. Bu rakam afetin boyutunu düşündüğümüzde çok küçük kalmaktadır.

13 Ağustosta Dâhiliye Nezareti Şehiremaneti'ne yazdığı bir yazıda; Bahriye Nezareti tarafından tahsis edilen Bezmialem Vapuru bugün hareket ettiğinden, Şarköy Mürefte depremzedeleri için temin edilen eşyanın yanında bu iki kazanın enkazı için yüzer kazma, kürek ve kanca, gönderilebilecek kadar el arabası, halat ve keşif için mühendis istemiştir.²⁷⁶

Şehiremaneti ise, temin edilmiş eşyanın olmadığını, yangın yerlerinin tesviyesi için emenetin mühendis isdihtamı olmamasından dolayı keşif için mühendis de gönderilemeyeceği ayrıca kazma ve küreğin fiyatları araştırılarak hazırlanan fiyat listesinin başmüfettişliğe gönderildiği eğer Dâhiliye Nezareti'nce ödenirse satın alınabileceği belirtmiştir.

Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti Nafia Nezareti'nden enkazın kaldırılması ve sokakların yeniden yapılması için keşif yapmak üzere mühendis istemiştir. Nafia Nezareti ise, 9 Ağustos tarihli cevabında; *“Elinde mühendis olmadığını ayrıca birkaç mühendisin gönderilmesinin masraflı olacağını, Simav Kazası'ndaki yangından sonra buraya giderek plan ve proje çalışmasını yapan ve her bir arazi üzerinden fiyat alacak olan mühendis Mösyö Siyolone'nin görevlendirilmesinin uygun olduğunu belirtilerek, Nafia Nezareti Heyet-i Fenniye Ser Mühendisi İrfan Bey'in de, 1800 kuruş ücret alacak olan Mösyö Siyolone'ye yardım etmesinin kararlaştırıldığını”* belirtilmiştir.²⁷⁷

Gönderilen yardımların düzenli bir şekilde sahile yanaşan gemilerden alınması için gerekli hazırlıkların mahalli makamlarca alınması istenmiştir. Fakat bazı yerlerde bu konuda gerekli hassasiyetin gösterilmediği anlaşılmaktadır. Mesela, Gelibolu'dan İzmit Redif Fırkası'nın malzemesini alarak Tekfurdağı'na giden Kızılırmak Vapuru, mahalli makamların eşyaların nakli için sandal ve hamal tedarik etmediğinden, dört gün

²⁷⁵ BOA. DH. MTV, 16-2/63

²⁷⁶ BOA. DH. MTV, 16-2/46

²⁷⁷ BOA. DH. MTV, 16-2/54

limanda kalmıştır.²⁷⁸ Edirne Valiliği'nin Polis dairesine yaptırdığı tahkikat sonucunda, sorunun Tekfurdağı sevk memuru, Şefik Efendi'nin idaresizliğinden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Her ne kadar bahse konu olan malzemeler, depremzedeleri ilgilendiren türden olmasa da afetzedeleri ilgilendiren malzemelerin kıyıya nakillerinde sorunların olduğu da muhakkaktır. Tanin muhabirinin bu konuda şöyle söylemektedir.²⁷⁹ “*Meğer Tekfurdağa çıkarılacak sair eşyadan başka 90 çuval un varmış. Çuvalları vinç ile yukarıya aldıktan sonra ucu çengelli bir şeyle uçlarından tutup çekiyorlar sandalın içine atıyorlardı. Zaten pek sağlam olmayan çuvallar bu çekiştirmeğe dayanamıyor patlıyor. Unlar okkalarla geminin güvertesine dökülüyordu. Şüphesiz bu unlar tüccar malı değildi. Tüccar un çuvallarının böyle üzülmeye unların alabildiğine yerlere dökülmesine tahammül edemezdi. Binaenaleyh bu unlar zelzele musabı olan köylülere aitti. Gemiden çıkarırken kimse bakmıyordu. Ortada onu teslim edecek bir kimse bulunmuyordu.* ” Evet, sanırım bu tespit, yardımların düzeni konusunda bizlere yeteri kadar bilgi vermektedir.

3. 3. Yapılan Maddi Yardımlar

3. 3. 1. Yapılan Bağışlar

Afetin boyutu dikkate alındığında yardıma başvurulmasının zorunluluğunun kaçınılmaz olduğunu belirtmiştim. Afetzedelere başta padişah olmak üzere gerek yurt içinden gerekse yurt dışından birçok yardım yapılmıştır. İane komisyonunun kuruluşundan önce başlayan bu yardımlar komisyonun kurulması ile burada toplanarak düzenli bir şekilde dağıtılmaya çalışılmıştır.

21 Ağustos tarihli bir fermanla Padişah tarafından Edirne afetzedelerine dağıtılmak üzere Hazine-i Hassa'dan 1000 lira verilmiştir.²⁸⁰ 25 Ağustos'ta Dâhiliye Nezareti, kendi veznesine yatmış olan bu meblağın alınarak depremzedelerin ihtiyacına kullanılması için iane komisyonuna emir vermiştir. Sadrazam da padişahın bu yardımının gazetelerde yayınlatılmasını Dâhiliye Nezareti'nden istemiştir.²⁸¹ Burada Padişahın yardımının gazetelerde duyurulmasıyla hem padişahın milleti için beslediği şefkati göstermek hem de hamiyetperver insanların şevklerini artırarak harekete geçmelerini sağlama düşüncesi etkili olmuş olmalıdır.

²⁷⁸ BOA. DH. MTV, 16-2/85

²⁷⁹ Tanin, 7 Eylül 1912 (25 Ramazan 1330), nr. 1435

²⁸⁰ BOA. İ. MBH, 9/1330/N-006

²⁸¹ BOA. DH. MTV, 16-2/64

Bu uygulama kısa sürede etkisini göstermiş ve bazı hamiyetperver insanları harekete geçirmişti. Bunlara kısaca temas edecek olursak bu bağlamda şu girişimlerin olduğunu görürüz:

- İstanbul’da bulunan bir hayırsever kadın, 1000 liraya yakın bir kıymette olan yorgan, Amerikan bezi, prinç, un, yağ vesaireden oluşan eşya ve erzak hazırlamıştır.
- Galata’da yağ kapanı, mauneci ve salaburiyeci esnafı tarafından 1425 kuruş toplanarak gerekli yerlere teslim edilmiştir. Bahriye miralaylığından emekli olan Çerkez Ali Bey, İane komisyonuna 1 lira vermiştir.²⁸²
- Halkın önemli bir kısmının merhametini celp eden bu vahim hadiseden etkilenen bazı insanlar tarafından toplanılarak Şehremaneti hesabına yatırılan, yaklaşık 1880 kuruş İane Komisyonu’na nakledilmiştir.²⁸³
- Mütেকaidin-i Erkan-ı Ümera ve Zabıtan-ı askeriyeden 26 kişi namına, mütakaidin şirketi muhasabecisi mütেকaid kaymakam Nuri Bey tarafından Şehremaneti’ndeki iane komisyonuna mecidi 19, kuruş hesabıyla 352,5 kuruş teslim edilmiştir.²⁸⁴
- Mürefteliler cemiyeti de, 100 lira yardımda bulunmuştur. Patrikhane meclisleri millet sandığından 300 Osmanlı lirası tahsis etmiştir.²⁸⁵ Patrikhane meclisleri bu rakamı 700 liralık ilave ile 1000 liraya çıkarmıştır. Belirlenen bu rakamın depremden zarar gören kilise ve mekteplerin tamirinde kullanılması kararlaştırılmıştır.²⁸⁶
- Süvari Birinci Refikliğinden mütেকaid Hakkı Paşa’nın ailesi tarafından toplanılan 402 kuruş İane komisyonuna teslim edilmiştir.²⁸⁷
- Şehremaneti heyet-i sıhhiye ikinci başkanı Doktor Peteraki Efendi Kumkapı’da iane çalışması yapmış ve bir saat zarfında 50 lira toplayarak komisyona teslim etmiştir. İstanbul ve Galata’daki zahire tüccarı tarafından oluşturulan bir heyet, esnaftan yardım olarak 100 liralık pirinç, fasulye gibi zahire toplamıştır. Toplanan bu yardım heyette bulunan iki kişi tarafından bizzat mahalline götürülerek elden teslim edilecektir.²⁸⁸

²⁸² İkdâm, 13 Ağustos 1912 (29 Şaban 1330), nr. 5560

²⁸³ BOA. DH. MTV, 16-2/67

²⁸⁴ İkdâm, 15 Ağustos 1912 (2 Ramazan 1330), nr. 5562

²⁸⁵ İkdâm, 13 Ağustos 1912 (29 Şaban 1330), nr. 5560

²⁸⁶ İkdâm, 19 Ağustos 1912 (6 Ramazan 1330), nr. 5566

²⁸⁷ İkdâm, 19 Ağustos 1912 (6 Ramazan 1330), nr. 5566

²⁸⁸ İkdâm, 14 Ağustos 1912 (1 Ramazan 1330), nr. 5561 (Teşkil olunan bu heyet, Maksimiyadi, Mesanelidi, Yorgiyadi, Pandolidi, Değirmenci ve Taşçıoğlu Efendilerden oluşmaktaydı.)

- Kanlıca'daki Müslüman ve gayrimüslim halk, toplamış oldukları 481 kuruşu Paşabahçe Rum Fıkraperver Cemiyeti'ne teslim etmişlerdir.²⁸⁹

3. 3. 2. *Yardım Amacıyla Düzenlenen Sosyal Faaliyetler*

Deprem yaralarını sarmak acıları hafifletmek amacıyla yardımsever insanlar görmüş olduğumuz gibi yurt içinden ve yurt dışından katkılar sağladılar. Fakat bu konuda özellikle İstanbul'da değişik organizasyonlar tertip edilerek halkın dikkatini afete çekerek afetzedelere yardım toplanmaya çalışılmıştır.

Bu yardım faaliyetlerinin belki de en ilginç olanı Beyoğlu Rum Fıkraperver Kadınlar Cemiyeti'nin, diğer bazı emsali cemiyetlerle teşrik-i mesai ederek afetzedeler yararına 10 para mukabilinde İstanbul'da kırmızı renkli çiçekler dağıtması olmuştur.²⁹⁰ Patrikhane tarafından desteklenen bu yardım kampanyası ile mühürlü kutular içerisine konulan kırmızı güllerden yapılan rozetlerin bütün İstanbul halkına yardım maksadıyla dağıtılması amaçlanmıştır.²⁹¹

İstanbul Rum Patrikhanesi'nin desteklediği bu yardım kampanyasına, Dâhiliye Nezareti tarafından izin verilmiştir. Ayrıca Nezaret, Şehremaneti ile İstanbul Polis Müdüriyetini de verdiği bu izin ile ilgili olarak bilgilendirmiş ve gerekli tedbirleri almalarını istemiştir.²⁹²

Planlanan kampanya, 25 Ağustos 1912 (12 Ağustos 1328) tarihinde gerçekleşmiştir. Pazar günü gerçekleşen bu kampanyaya halkın ilgisi oldukça çok olmuştur. Tanin Gazetesi, bazı Rum gazetelerinde dağıtılan çiçeklerden 2503 lirayı aşan bir meblağın toplandığının yazılmasına rağmen, henüz kutuların açılıp paraların sayılmadığını belirterek toplanan paranın belli olmadığını belirtmiştir.²⁹³ Bundan sonraki nüshalarında da toplanılan rakama tesadüf edemedim. Rum gazetelerinde ifade edilen rakamın doğru olduğunu düşündüğümüzde bile bu kampanya ile çok önemli bir rakamın toplanmış olduğu görülür. Hiç şüphesiz bu rakama ulaşılmasında, basının sürekli bu konuyu gündemde tutarak, İstanbul halkını bu rozetleri almaya teşvik etmesi önemli rol oynamıştır. Daha sonra Cemiyet, kampanyaya katılanlara teşekkürlerini sunmuştur.²⁹⁴

²⁸⁹ İkdâm, 28 Ağustos 1912 (15 Ramazan 1330), nr. 5575

²⁹⁰ İkdâm, 26 Ağustos 1912 (13 Ramazan 1330), nr. 5573

²⁹¹ Tanin, 22 Ağustos 1912 (9 Ramazan 1330), nr. 1419

²⁹² BOA. DH. MTV, 16-2/50

²⁹³ Tanin, 27 Ağustos 1912 (14 Ramazan 1330), nr. 1424

²⁹⁴ İkdâm, 3 Eylül Ağustos 1912(21 Ramazan 1330), nr. 5581

Yine bir başka sosyal amaçlı yardım kampanyası da, Berri ve Bahri Tenezzüh İdaresi kurucu Şevki Bey tarafından kayık yarışları yapılması şeklinde planlanmıştır. Bu konuda yapılan çalışmalar sonucunda, Belediye 13. Dairesi'nin kontrolünde, Beykoz'da İbrahim Paşa Korusu yanında tertip edilen kayık yarışlarında 48 İngiliz Lirası hâsılat elde edilmiştir.²⁹⁵

Bu para mahalline gönderilmek üzere Anadolu Hisarı Dairesi veznesine teslim edilmiştir. Fakat Balkan Savaşı'nın başlaması ve Bigados'un işgal edilmesi üzerine toplanan bu meblağ afetzedelere ulaştırılamamıştır. Donanma-i Osmanî Müdafa-i Milliye Cemiyeti, 19 Mayıs 1913(6 Mayıs 1329) tarihinde Balkan Harbi dolayısıyla bu meblağın iane-i milliye olarak kendilerine verilmesini talep etmiştir. Şehremaneti ise, bu paranın depremzedeler için toplandığını, Donanma-i Osmanî Müdafa-i Milliye Cemiyeti'ne verildiği takdirde, bu yardıma vesile olan Şevki Bey'e ne cevap verileceği düşüncesi ile bu fikre karşı çıkmıştır. Şehremanetinin bu haklı itirazına rağmen, bu yardımın bilet satışı karşılığında halktan toplandığı ve dolayısıyla iane-i milliye olarak kullanılabileceği kararlaştırılmıştır.²⁹⁶

Başka bir sosyal organizasyonda Mısır'da düzenlenmiştir. Mısır'da İstanbul ve çevresindeki depremden etkilenenlere yardım toplamak için bir musiki müsamesesi tertip edilmiştir. Bu geceden yaklaşık 43 İngiliz lirası yardım toplanmıştır. Toplanan bu yardım, İstanbul'daki Osmanlı Bankası'na yatırılmıştır. Mısır Fevkalade komiseri de bu yardımın '*ırk ve mezhep ayrımı*' yapılmaksızın dağıtılmasını istemiştir. Deprem bölgesinin etnik kimliğinden dolayı böyle bir kayıt düşülmüş olabilir. Ayrıca bu durum Patrikhanenin ihtarlarını akla getiriyor. Buradan çıkan sonuç sanki Müslümanları kayırıldığıdır. Böyle bir yargıya Mısır fevkalade Komiseri'nin nasıl ulaştığı açıkçası muammadır. Sanırım bu durumda hükümetin böyle bir ayırım yaptığından çok yapmayın düşüncesinden ileri geliyor olmalıdır ki, bu bile kabul edilebilir bir yaklaşım değildir. Sonuçta toplanan bu yardım, 28 Ekim 1912 (15 Teşrinievvel 1328) tarihinde iane komisyonu emrine verilmiştir.²⁹⁷

Bir başka ilginç ve bir o kadarda anlamlı iane toplama teşebbüsü de Mekteb-i Hukuk-ı Osmanî mezunlarından Ganozlu Dimitraki'den gelmiştir. Dimitraki Ramazan dolayısıyla devam eden tiyatroların bir oyunun gelirlerini depremzedelere bağışlamaları

²⁹⁵ BOA. DH. MTV, 16-2/100

²⁹⁶ BOA. A. g. b.

²⁹⁷ BOA. DH. MTV, 16-2/96

isteğini gazetelere verdiği bir ilan ile Tiyatro Kumpanyaları'ndan talep etmiştir.²⁹⁸ Bu güzel isteğin sonucunu maalesef öğrenemedim

Sonuç olarak, başta İstanbul'da olmak üzere kurulan yardım komisyonları vasıtasıyla depremzedelere hamiyetperver Osmanlı halkının yardımları ulaştırılmıştır. Mürefte-Şarköy depremzedelerine yardım etmek amacıyla İstanbul'da kurulan iane komisyonu, özellikle Balkan Savaşı dolayısıyla iane toplama imkânı ortadan kalktığı için toplantılarına son vermek zorunda kalmıştır. Abdülmecit Efendi'nin fahri başkanlığında kurulan bu komisyonun başkanlığını yapan İstanbul Valisi İbrahim Paşa, valilikten istifa edince komisyon başkanının kim olacağı kafa karışıklığına neden olmuştur. Zira harpten dolayı çalışma imkânı bulamayan iane komisyonunun tamamlanamayan evrak ve muamelelerinin tamamlanması gerekmektedir. Bu tür halledilemeyen konuları çözmeye eğiliminde olan İstanbul'un yeni valisi Cemil Bey, komisyon başkanının kendisi mi yoksa eski vali mi olduğunu Dâhiliye Nezareti'ne sorma lüzumunu hissetmiştir. Bu noktada Sadarettin görüş istenmiş ve Sadaretin, komisyon başkanlığının valide değil, vilayet makamında olduğunu bildirmesi ile kafa karışıklığı giderilmiştir.²⁹⁹ Yeni vali vekâlet sorunu bu şekilde çözüme kavuşturulduktan sonra komisyon yarım kalan işlerini tamamlamak için hızla çalışmalara başlamıştır. İlk olarak komisyonun elinde bulunan ve herhangi bir yere kullanılmayan 7000 kûsür liralık meblağı İstanbul Vilayeti adına bankaya yatırılmıştır.

Maalesef, depremin açtığı yaralarını saramayan bölge halkının üzerine bir de savaş felaketi gelince, sorunları daha da içinden çıkılmaz bir hal almıştı. Depremin üzerinden yaklaşık iki ay geçtikten sonra Balkan Harbinin çıkması ve Bulgarların bir ay gibi kısa sürede Çatalca önlerine kadar gelerek hemen bütün deprem bölgesini işgal etmesi ve yaklaşık altı ay buralarda kalması afetzedelerinin durumunu gerçekten çok acıklı bir hale getirmiştir. Bu yetmiyormuş gibi bir de işgalin neticesinde Balkanlardan sayısız muhacir de bu bölgeye getirilmek zorunda kalmıştır. 12 Ekim 1913 (29 Eylül 1329) tarihinde bu duruma dikkati çeken Edirne'nin yeni valisi Adil Bey, İstanbul İane Cemiyeti'nin bankada bulunan ve depremzedeler için toplanmış olan 7000 kûsür liranın, Gelibolu'da bulunan ihtiyaç sahibi ve savaştan dolayı buraya göç eden muhacirlere barınmaları için yer yapmak üzere Edirne İskân-ı Muhacirin Komisyonu hesabına

²⁹⁸ İkdam, 26 Ağustos 1912 (13 Ramazan 1330), nr. 5573

²⁹⁹ BOA. DH. MTV, 16-2/98

gönderilmesini istemiştir. Dâhiliye Nezareti de bu görüşü uygun bularak, Şehremanetine gerekenin yapılması talimatını vermiştir.³⁰⁰

Toplanılan yardımların organizedeki problemlerine bir de Balkan Savaşları dolayısıyla bölgenin işgali eklenince, birtakım olumsuzlukların bir başka örneğini ise, Meclis-i Umumi Vilayet Bütçe Encümeni'nin yapmış olduğu bir araştırma neticesinde, İstanbul halkından, Şarköy hareket-i arz musabini için toplanıp, bankaya konulan 703 liranın kullanılmadığı anlaşılması oluşturmuştur.³⁰¹

Bu meblağın tespit edilmesinden sonra Valilik, İstanbul vilayet bütçesinin 1914 (1330) bütçesine gelir olarak aktarılması düşünmüş, Dâhiliye Nezareti de, bu paranın İstanbul halkı tarafından verildiğini söyleyerek bu isteğe olumlu yaklaşmıştır.

Bu son iki örnekte görüldüğü üzere, her ne kadar yardımları organize etmek için komisyonlar kurulmuş olsa da, özellikle Balkan Harbi ve dolayısıyla bölgenin işgal altında kalmış olması toplanılan paraların bile afetzedelere ulaştırılmasına en büyük engeli oluşturmuştur.

3. 3. 2. Dış Yardımlar

Bölge halkının çoğunluğunun gayrimüslim olması yabancı ülkelerin dikkatlerini bölgeye çekmiştir. Özellikle yabancı basının konuyu gündemde tutmaları Avrupa kamuoyu üzerinde etkili olmuş bunun sonucunda birçok ülkede, içinde devlet başkanlarının da olduğu yardım kampanyaları düzenlenerek afetzedelere yardımda bulunulmuştur.

Yardım gönderen ülkeler, yardımın iane komisyonuna ulaştığına dair hazırlanacak makbuzların gönderilmesinin üzerinde ısrarla durmuşlardır. Öyleki yer yer bu durumun sorun teşkil ettiği de olmuştur. Ben burada yardımın selametli bir şekilde ulaşip ulaşmadığını kontrolden ziyade hükümete veya kurumlara duyulan bir güvensizliğin olduğunu düşünmekteyim. Şimdi dış ülkelere yapılan yardımlara kısaca bakmak istiyorum.

Fransa

26 Ağustos günü Maiyet Vapuru ile Gelibolu'ya giden Fransa elçisi Bompar, Fransa hükümeti adına 50 Osmanlı Lirası yardımda bulunmuştur.³⁰²

³⁰⁰ BOA. DH. MTV, 16-2/101

³⁰¹ BOA. DH. UMVM, 126-30

³⁰² Tanin, 30 Ağustos 1912 (17 Ramazan 1330), nr. 1427

Augment İslam D'orient(Doryan Encümen-i İslam) adına toplanılan ve Bank-ı France vasıtasıyla gönderilen 200 İngiliz Lirası'nın tutarı olan 219 Osmanlı Lirası 75 Santim 26 Ağustos 1912 (13 Ağustos 1328) tarihinde alınmıştır.³⁰³ Fakat makbuzu gönderilmemiştir. Konu Sadrazama intikal edilince Sadaretin devreye girmesi ile makbuzun ancak 24 Kasım (11 Teşrinisani)'da gönderilmesi sağlanmıştır.³⁰⁴

Almanya

Alman İmparatoru, depremzedelere 10 bin marklık bir yardımda bulunmuştur. Ayrıca, Alman Sefareti hizmetinde bulunan Lorleyi Vapuru da ihtiyaç sahiplerine dağıtılmak üzere hazırlanmış erzak ve levazımla yüklü olduğu halde deprem bölgesine gitmiştir.³⁰⁵

Kuzey Bavyera'da bulunan Hohankammer'de Westernarh Baronluğu arazisi müdürü J. R Schmitth tarafından 20 marklık bir banka kaimesi gönderilmiştir.³⁰⁶ İstanbul'daki iane komisyonu tarafından alınan 20 marklık yardımın karşılığı olan 115 kuruşluk makbuz düzenlenerek ilgili yerlere bildirilmiştir.³⁰⁷

Gelibolu depremzedeleri için hayır sahibi bir kişi tarafından 100 marklık bir yardım yapılmıştır. Berlin Sefareti vasıtasıyla gönderilen bu meblağ, 6 Ekim (23 Eylül) tarihinde Hareket-i Arz İane Komisyonuna teslim edilmiştir.³⁰⁸

Mısır

Mısır'da yayın yapan Bors Ecipsiyen Gazetesi tarafından 21 İngiliz Lirası ve 15 Peniklik bir yardım toplanmış ve bu meblağ, Mısır Fevkalade Komiserliği tarafından 21 Eylül 1912 (8 Eylül 1328) tarihinde gönderilmiştir. Gönderilen çek, iane komisyonu tarafından bankadan alınmış ve karşılığında alındı makbuzu düzenlenmiştir.³⁰⁹

Ayrıca Valide-i Hidiv tarafından hususi memurlar vasıtasıyla gönderilen eşya ve mekulat iane komisyonuna ulaştırılmıştır.³¹⁰

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Mısır'da yardım için bir müzik organizesi yapılmış ve burada toplanılan 43 İngiliz lirası da Osmanlı Bankası'na yatırılarak gönderilmiştir.

³⁰³ BOA. DH. MTV, 16-2/68

³⁰⁴ BOA. DH. MTV, 16-2/97

³⁰⁵ BOA. DH. MTV, 16-2/43

³⁰⁶ BOA. İ. MBH, 9/1330/N-004

³⁰⁷ BOA. DH. MTV, 16-2/82

³⁰⁸ BOA. DH. MTV, 16-2/94

³⁰⁹ BOA. DH. MTV, 16-2/93

³¹⁰ İkdâm, 20 Ağustos 1912(7 Ramazan 1330), nr. 5567

Mısır'da bulunan İmrozlular ise, depremde etkilenen İmroz Adası halkına 2000 lira yardımda bulunmayı kararlaştırmışlardır.³¹¹

İngiltere

İngiltere'de Londra Belediye Başkanının başkanlığında Marmara depremzedeleri için bir iane komisyonu kurulmuş ve İngiliz kralı bu komisyona 100 İngiliz lirası bağışta bulunmuştur.³¹²

Daha sonra Londra Belediyesi, elçilik vasıtasıyla Hariciye Nezareti'ne başvurarak toplanılan yardımların depremzedelere gönderme istediğini bildirmiştir. Ayrıca, harap olan yerlerin isimleriyle afetzedelerin miktarının kendilerine bildirilmesini talep etmiştir. Bunun üzerine durum Hariciye tarafından 28 Ağustos'ta Dâhiliye Nezareti'ne bildirilmiştir. Konunun intikal ettiği Edirne Valiliği de, Gelibolu ve Tekfurdağı Sancakları dâhilinde depremde ve yangından zarar gören bina ve insanların sayısı ile şu anda ihtiyaç içinde olanları sayısını gösterir bir cedvelin hazırlanarak daha önceden gönderildiğini bildirerek yeni bir rapor göndermemiştir.

7 Eylül'e kadar, istenilen bu bilgiler kendisine ulaşmayınca Hariciye Nezareti, durumu tekrardan Dâhiliye Nezareti'ne iletmış ve karşılığında Edirne Valiliğinin yukarda belirttiğimiz ve cetvelin hazırlanıp gönderildiğini belirten bilgilerini içeren cevabını almıştır.³¹³

Araştırmalarım da ben de bu cetvele rastlayamadım. Londra Belediyesi'nin yapmayı planladığı yardımın akıbeti de şimdilik meçhuldür. Açıkçası depremin etkilediği yer isimleri neden bu kadar önemli onu da anlayabilmiş değilim. Sonuçta elçilikler ve basın sayesinde zaten yeteri kadar bilgi sahibi olmuş olmaları ki böyle bir yardıma niyet etmişlerdir. Fakat diğer taraftan da talep edilen bu bilgilerin verilmesindeki bu isteksizlik de doğrusu ayrı bir soru işareti oluşturmaktadır.

Yunanistan

Depremde etkilenenlerin büyük kısmının Rum olması Yunan hükümeti ile vatandaşlarının bu konudaki hassasiyetlerinin artmasına neden olmuştu. Aşağıda belirteceğimiz faaliyetlerin haricinde-zaten resmi yollarla göndermeyi planladıkları

³¹¹ İkdâm, 28 Ağustos 1912 (15 Ramazan 1330), nr. 5575

³¹² Tanin, 1 Eylül 1912 (19 Ramazan 1330), nr. 1429

³¹³ BOA. DH. MTV, 16-2/77

yardımlarda bile sorun oluşturmuşlardır- Patrikhane kanalıyla daha fazla yardımın gönderilmiş olacağını gözden ırak etmemek gerekir.

Yunanistan hükümeti tarafından 300 bin franklık bir yardım toplanmıştır. Atina metropolitinin başkanlığında bir iane cemiyeti oluşturulmuştur.³¹⁴ Yunan kralı da bu cemiyete 10 bin franklık bir yardımda bulunmuştur.³¹⁵

Ayrıca, Amerika’da(Otyonpantelenik) Cemiyeti tarafından depremzedeler için toplanılan 50000 dolar(10000 İngiliz Lirası) Rum Patrikhanesine gönderilmiştir.³¹⁶ Petersburg’ta bulunan Yunan kraliçesi, Rum Patrikhanesi’ne verilmek üzere 10 bin franklık bir yardımı Atina Bankası’na havale etmiştir.³¹⁷

1 Eylül 1912 tarihine kadar toplanan para 352 bin franka ulaşmıştır.³¹⁸ Yunan hükümetinin topladığı bu yardımın nasıl dağıtacağı sorun olmuştur. İkdâm Gazetesi Rumca yayın yapan Amirolipotos Gazetesi’ne dayandırarak verdiği haberinde, Yunan hükümetinin bu yardımı kendi memurları vasıtasıyla dağıtmak istediğini belirtmiş fakat Osmanlı Devleti’nin buna izin vermeyeceği düşünüldüğünden toplanılan miktarın Rum Patrikhanesi vasıtasıyla dağıtılması kararlaştırıldığını duyurmuştur.³¹⁹

Aşağıdaki bölümde ifade edeceğimiz gibi, gerek Rum Patrikhanesi gerekse burada gördüğümüz gibi Yunan hükümeti, toplanılan yardımların dağıtılması konusunda sürekli bir şüphe içerisinde bulunmuşlardır. Hâlbuki bölge halkının çoğunluğu zaten Müslüman değildi. Bundan dolayı kurulan iane komisyonlarında da başta İstanbul’daki olmak üzere, gayrimüslim üyeler bulunmaktaydı. Hatta en büyük hasarı alan yerlerden olan Mürefte ile Şarköy’ün mahalli hükümet görevlileri bile Türk değildi. Dolayısıyla Yunan hükümeti ve Patrikhanenin bu tutumu kesinlikle art niyetli olup, realitede hiçbir kabul edilebilir tarafı bulunmamaktadır.

Nitekim Bandırma Rum Metropolitidi tarafından İkdâm Gazetesi’ne gönderilen aşağıdaki mektup, resmi ve sivil kuruluşların dil, din, ırk, mezhep ayrımı yapmaksızın nasıl çalıştıkların göstermektedir. Bu mektub da; “*Mürefte ve havalisi hareket-i arz müsabininin tehvin ihtiyacına medar olmak üzere, mahalli-i sairede olduğu gibi bu raddede beynel ahali ianat-ı nakdiye, elbise vesaire derc edilmiş, Bandırma Belediyesi de ianeten 1000 kıyye ekmek ita eylemişti. Müracaat üzerine Seyrisefain idaresinin*

³¹⁴ İkdâm, 15 Ağustos 1912 (2 Ramazan 1330), nr. 5562

³¹⁵ İkdâm, 24 Ağustos 1912 (11 Ramazan 1330), nr. 5571

³¹⁶ Tanin, 27 Ağustos 1912 (14 Ramazan 1330) , nr. 1424

³¹⁷ İkdâm, 23 Ağustos 1912 (10 Ramazan 1330) , nr. 5570

³¹⁸ İkdâm, 3 Eylül Ağustos 1912 (21 Ramazan 1330), nr. 5581

³¹⁹ İkdâm, 17 Ağustos 1912 (4 Ramazan 1330), nr. 5564

Bandırma acentesi, gerek eşya gerekse hareket-i arz müsabinini meccanen nakl olunmuştur. Gerek seyrisefain idaresine gerekse Bandırma Vapuru 1. ve 2. Kaptanı Ahmet ve Yakup beylerin azimet ve avdet esnasında ibraz eyledikleri muaveneti dilnüvazeneye teşekkürlerimizin alenen beyanına ceride-i feridelerinin tavassutunu istirham eyleriz. ³²⁰

Sanırım Rum metropolitinin yardımlar karşısındaki bu samimi şükran hisleri, yardımlarda kasıt arayan Yunan hükümeti ve Rum Patrikhanesi'nin tutumunun yanlışlığını ortaya koymuş oluyor.

Patrikhanenin önyargılardan kaynaklanan bu olumsuz tavırlarını ayrı bir başlık altında ele almak istiyorum.

3. 4. Patrikhanenin Tutumu

Deprem bölgesinde yukarıda ifade ettiğimiz gibi genelde Rum nüfus yoğunlukta olduğu için, Rum Patrikhanesi'nin de gözü bölge üzerindeydi. Ölü ve yaralıların çoğunluğu Rum olduğu gibi, binaları ve işyerleri zarar görenlerin çoğunluğunu da Rumlar oluşturuyordu. Patrikhane ve bazı Rum kuruluşları ve hatta Yunan hükümeti de afetzedelere değişik boyutlarda yardımlarda bulunmuşlardı. Fakat her şeye rağmen Osmanlı Devleti'nin ve halkımızın yapmış olduğu fedakârlıklara karşı değişik duyumlar ki -bunların çoğu bir niyet okuyuculuğundan ileri geldiği anlaşıyor-vesilesiyle yardımlarda ayrımcılık yapıldığı iddiaları ile sürekli gündemi meşgul etmeye çalışmışlardır. Bunları belgeler ışığında açıklamaya çalışacağım.

Patrikhanenin bünyesinde kurulan ve aşağıda görüleceği üzere resmi olmadığı anlaşılan iane cemiyetinin varlığı sorun teşkil etmiştir. Öyleki, Patrikhane Adliye ve Mezahip Nezareti'ne yazmış olduğu bir takrirde, afetzedeler için Patrikhanede biri umumi diğeri hususi olmak üzere kurulan iane komisyonları vasıtasıyla toplanarak Mürefte'ye gönderilen kerestelerin bulunduğu deponun, 5 Kasım 1912 (23 Teşrinievvel 1328) tarihinde kaymakam tarafından açtırılarak kereste ve 38 balya muşambanın alındığını bildirmiştir. Rum Patrikhanesi bu takrirle kendi bünyelerinde kurulan komisyonu açık etmiş oldu. Gerçi Patrikhane daha önce de kendi bünyesinde kurulan komisyon tarafından Şarköy'de bir heyetin kurulduğunu, fakat bunun kaymakamlıkça fesh edilerek Müftünün başkanlığında başka bir komisyonun kurulduğunu belirtip şikâyetle bulunmuştu. Bu şikâyetle, komisyonun varlığından söz edilince Adliye ve

³²⁰ İkdâm, 19 Ağustos 1912 (6 Ramazan 1330), nr. 5566

Mezahip Nezareti’de bu komisyonun ianeyi ne şekil ve surette topladığını, makbuz karşılığında toplamış ise yardımın miktarını 25 Ağustos 1912 (12 Ağustos 1328) tarihi itibari ile patrikhaneden talep etmişti. Patrikhane bu talebe cevap vermeyince, Nezaret isteğini 11 Eylül’de yinelemiştir. Fakat aradan geçen sürede bir cevap verilmediği gibi, bir de yukarıda ifade ettiğimiz yeni takirde yine komisyon marifetiyle toplanan yardımlardan bahsetmiştir. Bu son gelişme üzerine Adliye ve Mezahip Nazırı, Dâhiliye Nezareti’ni 3 Aralık 1912 (20 Teşrinisani 1328) tarihinde Patrikhanedeki resmi olmayan komisyondan haberdar etmiştir.³²¹

Komisyonun varlığı ve resmiyeti bu şekilde sorun teşkil ettiği dönemde, İkdâm Gazetesi, Rum Patrikhanesi’nin deprem ve afetzedeler için teşekkül eden merkez komisyon tarafından iane toplanmasına, Kumkapı’da oturan Doktor Corci Çolakidis, Teberaki Papadopolos ve Nikolaki Beraskoidis Efendiler ile Eczacı Nusologos Efendinin tayin olunduğunun haber alındığını yazmıştır.³²² Öyle anlaşıyor ki, komisyonun varlığı ve faaliyetleri resmi makamlardan bağımsız olarak devam etmiştir.

Bölgenin en önemli ihtiyaçların biri olan baraka yapımı da, Patrikhane tarafından sıkı sık gündeme getirilmiştir. Barakalar için gerek para gerekse kereste ve usta bulmak büyük sorunlar teşkil etmiştir. Rum Patrikhanesi, Eriklice ve Arpalı Karyelerinde haneleri yıkılanlar için gönderilen kerestelerin, Mürefte sahilindeki askeri limanın tamirinde kullanıldığını belirterek bu durumun düzeltilmesi için Dâhiliye Nezareti’ne bir muhtıra vermiştir. Dâhiliye Nezareti’nin Edirne Valiliği’ne yaptırdığı tahkikat sonucunda böyle bir şeyin olmadığı hatta Mürefte sahilinde askeriyeğe ait bir limanın bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.³²³

Yıkılan mektep ve kiliselerin de yeniden inşası sorun teşkil etmiştir. Patrikhane Adliye ve Mezahip Nezareti’ne başvurarak Âşıklar Karyesi’nde yıkılan mektebin yerine yapılan ahşap mektebin inşaatının neden durdurulduğunu sorduğunda³²⁴ konu Dâhiliye Nezareti vasıtasıyla Edirne Valiliği’ne iletilmiştir. Fakat belgelerde olayın neticesiyle ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Aşağıda verilecek gelişme Âşıklar Karyesi’nde olduğu iddia edilen gelişmenin sıhhati hakkında bilgi verir niteliktedir. Mürefte’ye bağlı Uçmakdere Karyesi’nde yanan Rum kilisesinin arsasının genişletilerek bu arsa üzerine kargir bir kilise ile iki adet çan kulesi yapılmasına karar verilmiştir. İnşaat için bulunan

³²¹ BOA. DH. İ. UM. EK, 67/58

³²² İkdâm, 18 Ağustos 1912 (5 Ramazan 1330), nr. 5565

³²³ BOA. DH. E. 68/50

³²⁴ BOA. DH. E. 68/27

ruhsat talebi, bir irade-i seniye layihası ile verilmiştir.³²⁵ 16 Ekim 1912 (3 Teşrinievvel 1328) tarihinde Sadarettin çıkan inşaat ruhsatı mahalline gönderilerek kilise ve çan kulelerinin yapımına başlanması sağlanmıştır. Eğer hükümetin Rumların yıkılan binalarının yeniden yapımına karşı bir tavrı olsaydı, bu tavır ilk önce kilise yapımına uygulanırdı. Kaldı ki burada eskisinden daha büyük ve ilave çan kulelerinin yapılmasına da ruhsat verilmiştir.

Balkan Savaşı'ndan sonra Bulgarların Midye-Enez çizgisine çekilmesi bölgenin gerek depremden kalan gerekse istiladan kalan hasarını tamir etmek için çalışmalara başlanmasına imkân vermiştir. Bu çalışmalar sırasında Rum Patriğinin yine bir muhtırasıyla karşılaşyoruz. Mürefte kaymakamı, hükümet konağının yapımı için İstirna Karye'sinden 50 Osmanlı altını istiyor. Patrikhane ise, İslam köyü olan Çingirli'da ev inşaatı için İstirna Köyü'nden daha önceden istenilen 100 altının ödendiğini, köy halkının deprem ve savaş mağduru olduğundan şimdi neden böyle bir paranın istendiğini soruyor.³²⁶

Açıkkası Patrikhanenin para istenilen köyün İslam kimliğini vurgulayarak öne çıkarması ilginçtir. Sanırım sorun inşaat için para istenmesi değil, istenilen adresin kimliğidir.

Patrikhane bu sefer de, Mürefte'ye bağlı Hora ve Meylan karyelerindeki afetzedeler için gönderilen kerestelerin sadece Müslümanlara dağıtıldığını haber aldıklarını belirterek, buradaki halkın haklarının korunması için, 9 Ocak 1913 (27 Kanunısanı 1329) tarihinde Adliye ve Mezahip Nezareti'ne başvuruyor.³²⁷ Konu hakkında Edirne Valiliği'nden bilgi istenmesi üzerine Valilik, “ *Mürefte'de kaymakamlık bünyesinde çoğunluğu gayrimüslimlerden oluşan bir komisyon kurularak, yardımların bu komisyon tarafından ihtiyaç sahiplerine 'din ayrımı yapılmadan' dağıtıldığı*” cevabını vermiştir.

Patrikhanenin yanında, başka Rum kuruluşları da bölgenin etnik yapısından dolayı deprem ve sonrasında yapılması gerekenlerle ilgili olarak çalışmalara müdahil olmuşlardır. Bunlardan biri de siyasi bir kuruluş olan Rum Siyasi Meşrutiyet Cemiyetidir. Rum Siyasi Meşrutiyet Cemiyeti adına, başkan Yorgi Yuşu, 2. başkan

³²⁵ BOA. DH. İD, 162-1/18

³²⁶ BOA. DH. H, 3-1/36

³²⁷ BOA. DH. H, 4/14

Kozmidi ve kâtip Dolas, 27 Ağustos 1912 tarihinde Sadaret'e giderek hükümete, deprem bölgesinde yapılmasını istediklerini içeren bir istida vermişlerdir.³²⁸

Cemiyet; *"Bu felakette Şarköy, Mürefte, Hora, Gelibolu, Ganoz ve civarı etkilenmiş, hem yurttan hem yurt dışında büyük üzüntü yaratmıştır. 1000'nin üzerinde ölü, 2000'nin üzerinde yaralı ve 50 bin kişi de açıktadır. Bunlara gazetelerden öğrendiğimize göre Fransa Kralı, İngiliz Kralı ve Yunan Hükümeti yardım etmektedir. Ayrıca iane komisyonları da kurulmuştur. Fakat bunlar felaketin büyüklüğü ile kıyaslandığında yeterli olması mümkün değildir. "* diyerek tespitlerini sıralamış ve yapılması gerekenlerle ilgili olarak da şu teklifleri sunmuşlardır:

1) 50 bin kişiye hükümet 50 bin lira versin

2) Çadır ve baraka yapılsın

3) Bina yapımı için Maliye Nezareti İstanbul'da bir sendika kurmalı ve sonra ahali tarafından tediye ve tesviye edilmek üzere %5 faizli ve cüzi amortismanlı, hükümetin kefaleti altında bir milyon liralık bir istikraz akdi için sarf-ı himmet buyurulması

4) Beş senelik vergi, teklif ve hademat-ı nakdiye ve şahsiyeden muaf tutulmaları için bir madde-i kanuniyenin çıkarılması

Tekliften bir gün sonra Sadaretten Dâhiliye Nezareti'ne verilen cevapta ise; *"buradaki halkın ihtiyacı için hükümetçe tevarih-i muhtelifede mebali-i mukteziye ita kılınmış ve diğer taraftan iane cem edilmiş ve Evkaf-ı Hümayun Nazırı Paşa Hazretleri ile Edirne Valisi beyefendi hazretleri geçenlerde oralara giderek derece-i hasaratı ve ahalinin ihtiyacatını ruyelayn müşahade ve tedabir-i lazime ittihaz etmiş olmalarına nazaran, bittedkik bunlardan başka muavenet itasına luzum olduğu takdirde keyfiyetin işarına himmet buyurulması..."*³²⁹ Şeklindeki ifadelerle, Rum Siyasi Meşrutiyet Cemiyeti'nin bu tespitlerine gereken cevap vermiştir.

Sonuçta, bölgede afete maruz kalanların büyük çoğunluğu gayrimüslimdi. Bundan dolayı yalnız Rum Patrikhanesinin değil bazı Avrupa ülkelerinin de ilgisi bölge üzerinde olmuştur. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, değişik ülkelerde yardımlar toplanmıştır. Ama ilgiçtir ki, yardımların genelde Patrikhane kanalıyla dağıtılmasına

³²⁸ İkdâm, 28 Ağustos (15 Ramazan 1330), nr. 5575

³²⁹ BOA. DH. MTV, 16-2/75

gayret gösterilmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere, afetzedelere devletin adilane yaklaşmayacağı zannı sadece Patrikhanede yoktur.

3. 5. Vergi Düzenlemesi

Deprem felaketinin vurduğu bölgede binaların tamamına yakını az çok hasar görmüştü. Ayrıca verimli arazilerden dolayı gelişmiş bir tarım havzası olan bölgede, ziraatle uğraşanlar da oldukça zarara düşer olmuşlardı. Yukarıda belirttiğimiz üzere depremin hemen akabinde bölgeye giden Mülkiye Müfettişlerine, '*kâffe-i tekâlif-i maliyeden*' muaf tutulmalarını isteyen halkın imzalı başvuruları ulaşmıştır. Bu konuda yetkileri olmadığını belirten müfettişler, durumu Dâhiliye Nezareti'ne iletmişlerdir. Dâhiliye Nezareti de 22 Ağustos tarihinde bölge halkının bir yıl süreyle mali yükümlülüklerden muaf tutulduklarını bildirmiştir.³³⁰ Depremin üzerinden oniki gün geçtikten sonra böyle bir kararın alınması halkın desteklenmesi adına önemli bir gelişme olmuştur. Bununla yetinilmemiş bundan sonra da halkın üzerindeki değişik yükler hafifletilmeye çalışılmıştır. Şöyleki, bu acı tablo karşısında hükümet, haneleri tamamen yıkılanlardan henüz tahsil olunmayan müsakkafat(ev, bina, dükkân) vergilerinin affedilmesi ve zarar görmeyen binaların ise henüz alınmayan vergilerinin ertelenmesini kararlaştırmıştır.³³¹

Afetin getirdiği zararı hafifletmek üzere alınan bu karar doğrultusunda bir kanun teklifi hazırlanmıştır. Yıkılan binaların ödenmeyen vergilerinin affı ve depremden zarar görmeyen binaların vergilerinin ise tecilini öngören bu düzenleme, 4 Eylül 1912 (22 Ağustos 1328) tarihinde Meclis-i Vükela'da kabul edilmiştir.³³² Hemen uygulanmak üzere Edirne Vilayeti defterdarlığına tebliğ edilen düzenleme, Meclis-i Mebusan'ın açılmasında tasdik edilmek üzere kanun teklifi haline getirilerek, Maliye Nezareti tarafından 17 Ekim 1912 (4 Teşrinievvel 1328) tarihinde Şura-yı Devlete gönderilmiş ve buraca imza altına alınarak kabul edilmiştir. Maliye Nezareti de imzalanan tezkereye göre muamele yapmaya başlamıştır.³³³

Deprem felaketinden dolayı Meclis-i Vükela kararıyla 1912 (1328) hazinesinden henüz tahsil olunamayan ma'-ı techizat vergisinin affı da kararlaştırılmıştır.³³⁴ Bu maksatla, 1328 senesine ait olup henüz tahsil olunmayan ma'-ı techizat-ı temettu

³³⁰ BOA. DH. MTV, 16-2/75

³³¹ BOA. DH. MTV, 16-2/79

³³² BOA. MV, 168/29

³³³ BOA. ŞD. TN2, 463/19

³³⁴ BOA. MV, 170/100

vergisinin kaydının silinmesi için Maliye Nezareti tarafından verilmiş olan kanun maddesi Meclis-i Vükela'da görüşülerek 13 Kasım 1912 (31 Teşrinievvel 1328) tarihinde karara bağlanmıştır.³³⁵

Maliye Nezareti, bu şartlar altında istenilen yardımları karşılamada zorlanmaya başlayınca başka yollar aramaya başladı. Bu noktada ilk akla gelen ve bundan öncede sık başvurulmuş istikraz ve avans bulma olmuştur. Fakat bu girişimlerin sonuca ulaşması uzun zaman alacağından şu an için para kaynağı sağlamak üzere, hazineye ait olan ve Douche Bank ve Osmanlı Bankası'nda saklanan esham ve tahvilatın rehin bırakılarak bu bankalardan borçlanmaya gidilmesini düşünen Maliye Nezareti çalışmalara başlamıştır. Douche Bank; Berlin'de Könperin nezdinde mahfuz bulunan ve değeri 36 bin kûşur olan Alman istikraz-ı tahvilatı ile İngiliz konsolideleri için, 6 ay vadeli % 5, 5 faiz ile 33 bin Osmanlı altını borç verebileceğini bildirmiştir. Osmanlı Bankası ise, değeri 387 bin kûşur olup, kendisinde mahfuz bulunan tahvilat ve hisse senedi mukabilinde 6 ay vadeli %6 faiz ile 300 bin Osmanlı altını borç verebileceğini bildirmiştir. Maliye Nezareti bununla ilgili bir tezkere hazırlayarak 24 Ağustos 1912 tarihinde Meclis-i Vükela'ya göndermiştir. Meclis-i Vükela 29 Ağustos 1912 tarihli kararında; "rehin bırakılacak tahvilatın bir kısmının faizi % 4'ün altında olsa da, bu sırada esham ve tahvilatın fiyatı düşük olduğundan bunların piyasaya satılması uygun bulmamıştır. Ayrıca Osmanlı Bankası'nda bulunan Anadolu Demiryolu hisse senetlerinin de elden çıkarılmaması kararlaştırılmıştır. İleride piyasa düzeldiği zaman tahvilat-ı sairenin fûruhat-ı keyfiyetini nail olunmak üzere, şimdilik bilcümle tahvilat ile eshamın Şeraite Mebsute Dairesi'nde rehin bırakmak üzere bu bankalardan toplam 330 bin liranın alınması uygun görüldüğünü belirtmiştir."³³⁶ Meclisi Vükela, bu karardan 4 gün önce ise, Maliye Nezareti'ne 6 milyon liralık borçlanma yapmak üzere müzakerede bulunma izni vermişti.³³⁷

Deprem felaketi hasat mevsimine denk geldiği için, mahsulâtın toplanması artçı depremlerin devamından dolayı çok kolay bir şekilde yapılamamaktaydı. Aynı zamanda ambarların yıkılmasından dolayı zahireler de enkaz altında kalmıştı. Yerlerine yenisi yapılamadığından toplanılan ürünün muhafazasında da zorluklarla karşılaşılıyordu. Bütün bu olumsuzluklardan dolayı Mürefte mültezimleri, Ağustos ayı taksitlerinin Eylül ayı sonuna kadar ertelenme isteklerini Edirne Vilayeti'ne bildirmişlerdir. Edirne

³³⁵ BOA. ŞD. TN2, 2818/22

³³⁶ BOA. MV, 168/16

³³⁷ BOA. MV, 168/19

Vilayeti Defterdarlığı'nın Maliye Nezareti'ni durumdan haberdar etmesi ile konu, Maliye tarafından Sadarete bildirilmiştir.³³⁸ Ama sadareten verilen cevabın ne olduğu belgelerde yer almamaktadır.

Deprem ahalinin sadece ambarlarını yok etmemişti. Bölge ahalisi geçimini büyük oranda ziraatle sağladığından hayvancılık da önemli bir uğraş alanı oluşturuyordu. Ahırların yıkılması ve çıkan yangınlar sonucunda ahalinin elindeki hayvanların büyük kısmı telef olmuştu. Hayvan gücüne dayalı ziraat faaliyetleri bu durumdan büyük yara almıştı. Bu duruma dikkat çeken Edirne Valisi Halil Bey, 21 Eylül 1912 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne çektiği telgrafta;³³⁹ *“Zıraat Bankası şubelerinden ihtiyaç sahiplerine, kefalet-i müselsele ile bir sene zarfında ödenmek üzere, 100 kuruştan 1500 kuruşa kadar para verilmesini uygun olacağını”* belirtmiştir. Konu Sadarete intikal etmiş, Sadrazamlık da *“gayrimenkul sahiplerinin borçlanacak olanlara kefil olmaları, içlerinde böyle şartlara sahip olanların bulunmaması veya bu şartlara sahip olup da kefil olmak istememeleri durumunda, dışarıdan yine gayrimenkul sahibi olanların kefaleti altında Zıraat Bankası şubelerinden borç para alınmasını”* uygun bulmuştur. Bu şekilde borçlanacak olanlar, mahalli tahkik-i ihtiyaç komisyonunca hazırlanacak defterleri, bankanın meclis idaresine tasdik ettirildikten sonra, şubelere yetki verilmek üzere Zıraat Bankası İdare-i Umumiyesi'ne gönderilecektir. Bankanın kendini sağlama alması için kefil şartının zorunlu kılınması doğru olsa da, bu büyük felaketi yaşayan bölge halkından gerçek ihtiyaç sahiplerinin kefil problemini aşmaları zor olsa gerektir.

Ağustos ayı içerisinde, afete maruz kalan yerlerdeki ahali durumlarının kötülüğünden bahsederek ödemeleri gereken vergilerin affedilmesi gerektiğinden sürekli dert yanmışlardır. Nitekim Bolayır, Evreşe, Bayramiç, Kilisa, Şadıllı, Adeksan ve Koca Çeşme nahiye ve karyeleri ahalisi, *“hane, ahır ve samanlıkları yıkıldığından ki-bir gün muavenet gösterilmediğinden şikâyet edilerek- hasarlarının layıkıyla tahkik edilmesi, hayvanları için ahır yaptırılmasını ve 3 sene müddetle her türlü vergiden muaf tutulmalarını”* istemişlerdir.³⁴⁰ Bu istekleri de, Dâhiliye Nezareti vasıtasıyla İane Komisyonu'na iletilmiştir.³⁴¹ Sonucunu bilemiyoruz ama ahalinin maduriyetinin tamamen ortadan kaldırılamadığı açıktır.

³³⁸ BOA. ŞD. MLNFMRF, 465/29

³³⁹ BOA. DH. MTV, 16-2/90

³⁴⁰ BOA. DH. MTV, 16-2/78

³⁴¹ BOA. DH. MTV, 16-2/70

Deprem felaketi bölgede görev yapan memurları da oldukça olumsuz etkilemişti. Bundan dolayı, bu olumsuzlukları en aza indirmek için, mahalli makamlarca memurlara ikramiye talepleri olmuştur. Gelibolu Mutasarrıfı Cemil Bey, depremden etkilenen Reji, Divan-ı Umumiye ve emsali memurlara maaşı 1000 kuruştan az olanlara üçer, fazla olanlara ikişer ikramiye verilmesini talep etmiştir. Dâhiliye Nezareti ise durumun Maliyeyi ilgilendirdiğini belirtip konuyu oraya havale etmiştir.³⁴²

Meclis-i Vükela 1 Eylül 1912 (19Ağustos1328) tarihli kararıyla, Gelibolu, Tekfurdağı ve Kala-i Sultani'de depremden etkilenen memurlara, her ay maaşlarından %10 kesilmek suretiyle Zıraat Bankası şubelerinden ikişer maaş borç verilmesini kararlaştırmıştır.³⁴³

Ayrıca, Balkan Harbi dolayısıyla savaş bölgesinde bulunup zorunlu olarak memuriyetlerinden ayrılan ve bundan dolayı olağanüstü masraflar yapan Zıraat Bankası memurlarına, yukarıdaki karara göre uyarlanarak ikişer maaş tutarında para verilmesi ve verilen bu paranın, memurların her ay alacakları maaşlarından %3 kesinti yapılarak tahsil edilmesi kararlaştırılmıştır.³⁴⁴

Görüleceği üzere, bölge halkı genel olarak geçimi tarım ve hayvancılığa dayanıyordu. Ev, ahır ve samanlıkların yıkılması, ayrıca felaketin hasat mevsimine denk gelmesinden dolayı ürünlerin toplanması ve muhafazasını zorlaştırmıştır. Bundan dolayı, hükümet halkın toparlanmasını sağlamak adına vergilerde bu şekilde kolaylıklar sağlama ve zor şartlar altında görev yapan afetzede memurlarına da ikramiye dağıtımını yapmak zorunda kalmıştır. Burada dikkati çeken husus ise, vergilerin affı değil tehiridir. Diğer bir husussa, memurlara verilen ikramiyenin maaşlarından aylık belirli oranlarla geri alınacak olmasıdır.

3. 6. Güvenlik Endişesi

9 Ağustos 1912 depreminde büyük hasarların oluşması bazı güvenlik zafiyetlerine sebebiyet vermiştir. Mülkiye müfettişleri, yangın ve deprem dolayısıyla açıkta kalan ve enkaz altındaki eşyalarını henüz alamayan ahalinin, dışarıdan gelmeye başlayan eşırta(fesatçı-şerli)tarafından can ve mallarından emin olmadıklarından ve Mürefte'de bulunan 8-10 jandarma ile bir polisin devriyesinin de yeterli

³⁴² BOA. DH. MTV, 16-2/73

³⁴³ BOA. MV. 168/27(ayrıca bkz. İkdam, 2 Eylül 1912 (20 Ramazan 1330) nr. 5580)

³⁴⁴ BOA. MV, 171/5

olamayacağından çevreden gerekli jandarma ve polisin gönderilmesi gerektiğini Dâhiliye Nezareti'ne bildirmişlerdir.³⁴⁵

Dâhiliye Nezareti, durumun hassasiyetinden dolayı konuyu, Harbiye Nezareti ile İstanbul Polis Müdüriyeti ve Jandarma Komutanlığı'na bildirmiştir. Bunun üzerine 13 Ağustos'ta Edirne Jandarma Alayı için İzmir mektebinden 100 nefer Edirne'ye, 14 Ağustosta da İstanbul Polis Müdüriyeti'nden 6 polis Mürefte'ye gönderilmiştir. Ayrıca Edirne'de bulunan askerlerden küçük bir kuvvet Mürefte ve civarında görevlendirilmiştir.³⁴⁶ Bölgedeki gayrimüslimlerin çokluğundan dolayı afetin ilk gününden itibaren, dikkatlerini bölgeye yoğunlaştıran Patrikhane, güvenlik, çadır temini, iâşe, sıhhiye hizmetlerin yerine getirilmesi ve enkazın kaldırılması gibi konularda taktir verince, afetzedeler için yapılan hizmetler ve özellikle can ve mal güvenliği için görevlendirilen yukarıda belirttiğimiz bir bölük askeri kuvvetin varlığı Patrikhaneye de bildirilmiştir.³⁴⁷

Ayrıca, Tekfurdağı ve Gelibolu hapishanelerinin yıkılması da güvenlik endişesinin yaşanmasına neden olmuştur. Hapishanede bulunan 100 kadar mahkûm, durumun yarattığı şaşkınlık ve boşluktan yararlanarak kaçmak istemiş fakat Jandarmanın yerinde müdahalesi ve havaya ateş açması sonucunda bu girişimleri engellenmiştir.³⁴⁸

Bu arada Tekfurdağı Hapishanesi de aynı şekilde kullanılamayacak durumda olduğundan buradaki 93 mahkûm, 9 Ağustosta askeri kuvvetlerin muhafazasında geçici olarak bazı binalara nakledilmişlerdi³⁴⁹

Bölgede bulunan Evkaf-ı Hümayun Nazırı Mehmet Fevzi Paşa'nın durumdan Sadareti haberdar etmesi ile harap olan Gelibolu Hapishanesi'ndeki 95'in üzerindeki mahkûmun, 6 Ağustosta Mürefte'ye gidecek Giresun Vapuru ile oradan alınmasının ve bunlardan cinayet hükümlüsü 60 kadar mahkûmun İstanbul'daki hapishanelere nakillerinin kararlaştırıldığı, Sadaret tarafından Dâhiliye Nezareti'ne bildirilmiştir.³⁵⁰ Ayrıca durumdan Adliye ve Bahriye Nezaretleri de haberdar edilmiştir. Böylece halkın

³⁴⁵ BOA. DH. MTV, 16-2/42

³⁴⁶ BOA. DH. MTV, 16-2/34

³⁴⁷ BOA. DH. MTV, 16-2/39

³⁴⁸ İkdâm, 12 Ağustos 1912 (28 Şaban 1330), nr. 5559

³⁴⁹ BOA, DH. MB HPS, 104-24(Belgelerde Tekfurdağı e Gelibolu Hapishanelerinin kullanılamaz durumda olduğu açıkça belirtilirken, verilen bu doksân üç ve doksân dört mahkûmun ayrı ayrı mı yoksa ikisinin toplam sayısı mı olduğu net değildir. Benim yazışmalardan çıkardığım sonuç, her iki hapishanenin toplam mahkûm sayısının bu rakamları içerdiği'dir.)

³⁵⁰ BOA, DH. MB HPS, 104-24

güvenliği için tehlike arz eden bu çok önemli konu da çok yorucu bir çalışma ve yazışma trafiği sonunda çözüme kavuşmuştur.

Fakat Mürefte ve Şarköye gönderilen polislerin yevmiye talepleri ilginç gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur. Edirne valiliği, Dersaadetten gönderilen polislerin harcırah ve yevmiye talep etmekte olduklarını, bunlara yevmiye verilmesi icap ediyorsa miktarı ile ne surette ödeneceğini Dâhiliye Nezareti'nden sormuştur. Nezaret ise: *“polislere yevmiye verilmesine bütçe müsait olmadığı gibi temin-i asayiş gibi vazifeyle mükellef olan memurunin hasbülicap bir tarafa gönderilmelerinde kendilerine harcırahtan başka akçe verilmesi uygun değildir.”*³⁵¹ diyerek polislerin talebini geri çevirmiştir.

Bu polislerden 3'ü Mürefte'ye, diğer 3'ü de Şarköy'e gönderilmiştir. Bu sırada Kilitbahir de görevli tek polis memuru olan Nail Efendi, Şarköy'deki evi yıkılınca buraya gelmiş olduğundan ve 5-10 gün zarfında da geriye gitmesi mümkün olmadığından, Mülkiye Müfettişi Ali Seydi Bey, 15 Ağustos'ta, Şarköy'lü olup bu yüzden bölgeyi iyi bilen Dersaadet Deniz Merkezi memuru İsmail Hakkı Efendi'nin Kilitbahire görevlendirilmesini istemiştir. Dâhiliye Nezareti de ancak 5 gün sonra bu isteği Polis Müdüriyeti Umumisi'ne ilettiğinden³⁵² verilen kararın uygulanabilirliği ortadan kalkmıştı.

³⁵¹ BOA. DH. MTV, 16-2/88

³⁵² BOA. DH. MTV, 16-2/48

DEĞERLENDİRME VE ÖZET

Dünyada eşine az rastlanır felaketlerden biri olan 9 Ağustos 1912 Şarköy-Mürefte depremi, 26-27 Temmuz 1328 (8-9 Ağustos 1912) tarihinde Perşembeyi Cumaya bağlayan gece saat 01. 29'da gerçekleşmiştir. Deprem 7. 3 büyüklüğünde olup yaklaşık 50 saniye kadar sürmüştür. Kuzey Anadolu Fay hattının Marmara Denizi içerisinden geçen uzantısının Ganoz kısmında meydana gelen 9 Ağustos depremi, başta Mürefte, Şarköy, Tekirdağ, Gelibolu, Çanakkale, İstanbul, Çorlu, Çatalca, Limni Adası olmak üzere, Balıkesir, İzmir, İzmit, Romanya, Yunanistan ve Fransa'ya kadar çok geniş bir alanda etkili olmuştur.

9 Ağustos'taki ana şoktan sonra artçı şoklar yaşanmaya başlamıştır. İlk yirmi dört saatte 27, ikinci gün ise 23 artçı deprem olmuştur. Depremden bir gün sonra saat 10. 25'te gerçekleşen ve ana şokla aynı şiddette olan, ilk büyük artçı şok yaşanmıştır. İkinci büyük artçı şok da, 14 Eylül 1912 gece 00. 33'te (X) şiddetinde gerçekleşmiştir. Aynı gün saat 06. 55'te (IX) şiddetinde üçüncü büyük bir artçı sarsıntı daha meydana gelmiştir. Bu artçı şoklarda da hasarlar meydana gelmiştir.

Sonuçta, ana şokun yaşandığı 9 Ağustos ile 4 Kasım arasında 288 artçı deprem gerçekleşmiştir. Özellikle ana şoktan sonra meydana gelen sayısız artçı deprem, bölgedeki felaketi ziyadeleştirdiği gibi, halkın psikolojisini de oldukça olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Bundan dolayı halk, az hasarlı -ki bunun sayısı çok azdır-hanelerine dahi korkudan girememiş, mevsimin yaz olması avantajından dolayı bahçe ve tarlalarda ikamet etmek durumunda kalmışlardır. Hatta birçok kişi de yardım amacıyla bölgeye gönderilen gemilerle başta İstanbul olmak üzere değişik yerlere gitmişlerdir.

Depremden önce bir gürültü duyulmuş, ardından yerden şiddetli bir etki meydana gelmiştir. Altan gelen bu etki, yapıların bazı kısımlarını ters döndürmüştür. Bundan dolayı 9 Ağustos depremi 'amudi' olarak tarif edilmektedir. Bölgedeki yapıların genelde alt kısmı kargir üst kısımları ise ahşaptan yapılmıştı. Depremin bu tarzda meydana gelmesi sonucunda ahşap kısımların insanların üzerine yıkılmasına neden olmuştur. Bu yıkıntıların altında yüzlerce insan yaralı olarak çıkarılmıştır. Evlerin üst katlarının bu şekilde hafif malzemeden yapılmış olması insan kaybının fazla olmamasında etkili olmuştur. Buna ilaveten mevsimin yaz olması ve bundan dolayı halkın genelde harmanlarda bulunması da bu durumun oluşmasında etkili olmuştur. Evlerin yapı malzemesi, deprem esnasında kayıpların fazla olmaması üzerinde önemli

bir etkiye sahip olmuşken deprem sonrası meydana gelen yangınlar da ise, çok olumsuz gelişmelere sebebiyet vermiştir. Özellikle Şarköy ve Mürefte’de depremin hemen akabinde yere düşen lamba veya kibritlerin sebebiyet verdiği yangınların çıkması özellikle bu ahşap binaların enkazında kalıp çıkarılmayı bekleyen insanların sonu olmuştur. Bundan dolayı yangınlarda verilen kayıplar depremin verdiği kayıplardan çok fazla olmuştur.

Ölü sayısına baktığımızda, Mürefte’de 707, Şarköy’de 183, Gelibolu’da 33, Çanakkale’de 3, Limni Adası’nda 1, Erdek 1, Tekfurdagi’nda da 110 olmak üzere toplam 1038 kişidir. Bu rakamlara ağır yaralı olup da sonradan ölenlerle az da olsa kayda geçmeyenlerin olabileceği de düşünülürse kayıpların 1100’ü aşmayacağı kesindir. Bölgeye giderek araştırmalarda bulunan bu gözlemlerini de bir eserde toplayan Doktor Sadi, ölü sayısını 1115 olarak açıklamıştır. Belirttiğim gibi afetin boyutuna bakacak olursak bu kayıplar oldukça az seviyede kalmıştır.

Yıkılan binalara gelince, Mürefte de 3736 haneden 3382’si, Şarköy’de 3523 haneden 2647’si, Gelibolu’da 6699 haneden 2890’ı harap olmuştur. Özellikle, depremin merkez üssü diyebileceğimiz Şarköy-Mürefte de hanelerin yaklaşık %83’ü yıkılmıştır. Bazı yerlerde ise mesela Mürefte’ye bağlı Platanoz, Kirasiye, Kalamiç, Mürseli, Yaya, Yorgaç, Hora, Ganos, Meylan gibi yerlerde hanelerin tamamı yıkılmıştır.

Özellikle, Marmara Denizi’nin kuzey kıyılarında hasarın boyutu çok daha fazla olmuştur. Bölgedeki binaların yaklaşık 3/4’üne yakınının yıkılması afetzedelerin barınma sorununu ön plana çıkarmıştı. Fakat mevcut çadırların hem yetersiz olması hem de ordunun Balkan Harbi hazırlıkları dolayısıyla sefer hazırlıklarında bulunmasından dolayı askeriyedeki çadırların askere ayrılmasından bölge halkına yeteri kadar çadır temin edilemedi. Yenilerinin alınması da maddi imkânsızlıklara takılmıştı. Bu durumda baraka yapımı gündeme gelmiştir ki, bu da yine ekonomik zorluklardan dolayı bir türlü istenilen şekilde halledilememiştir. Depremin üzerinden bir hafta geçmeden baraka yapımı başlamış olmasına rağmen bu konuda önemli bir mesafe katedilememiştir. Depremin üzerinden aylar geçmiş fakat hala halkın büyük bir kısmı bağ ve bahçe gibi açık alanlarda veya çerke denilen toplu halde altına sığınarak kalınan iptidai derme çatma yerlerin içinde kalmaktaydı. Bulgarların Balkan Savaşı’nda Çatalca önlerine kadar gelmesiyle deprem bölgesinin hemen tamamına yakını işgal altında kalmış, dolayısıyla depremzedelerin maruz kaldıkları felaketin derecesi fazlasıyla ziyadeleşmiştir.

Depremi hemen akabinde başta Evkaf Nazırı Mehmet Fevzi Paşa olmak üzere, Edirne Valisi ve iki Mülkiye Müfettişi bölgeye gitmişlerdir. Bu görevliler afetin boyutu ve alınması gereken tedbirleri yerinde müşahade ederek yaraların bir an önce sarılmasına gayret göstermişlerdir. Fakat dediğimiz gibi özellikle iskân sorunu bir türlü çözüme kavuşturulamamıştır. Fakat bunun yanında özellikle yiyecek konusunda gerek afetin az etkilediği çevre yerleşim yerlerinden gerekse İstanbul'dan hemen imdada koşulmasından dolayı fazla bir sıkıntı yaşanmamıştır. Şarköy, Mürefte ve Gelibolu kasabalarına gemilerle, Çorlu, Çatalca ve havalisine de trenlerle ekmek, çadır vesair malzeme götürülmüştür. Aynı şekilde sıhhiye ekipleri de hemen hazırlanarak yola koyulmuş ve bu konuda da Gelibolu'daki serzenişler hariç kayda değer bir sorun olmamıştır. Özellikle depremin sabahında ağır yaralılar sahillere yanaşan gemilere alınarak İstanbul başta olmak üzere tedavi olabilecekleri hastanelerin bulunduğu yerlere nakledilmişlerdir. Zaten bölgeye ulaşan sıhhiye ekipleri de hafif ameliyatlar dâhil, mahallinde tedavisi mümkün olanları tedavi etmişler, mümkün olmayan durumu ağır olan hastaları da İstanbul'a nakletmişlerdir. Burada uygulamaya konulan çok önemli bir gelişmeden bahsetmek istiyorum. Özellikle Şarköy ve Mürefte sahilinde içinde barınılabilecek hemen hiçbir bina kalmamıştı. Bundan dolayı en azından yaralılara müdahale yapılarak tedavilerini sağlamak amacıyla bazı gemiler kullanılmıştır. Genelde seferden çekilen gemilerin bu şekilde kullanılması o dönem içinde çok pratik yararlar sağlayan önemli bir girişim olmuştur. Fakat günümüzde bazı araştırmacılar bu gemilerin kullanılmasının arka planını bilemediklerinden Osmanlı Devleti'nin bir hastane gemisine sahip olduğu fikrine kapılmışlardır.

Afetin boyutu ve maliyenin durumu göz önüne alındığında depremin ilk günü Edirne Valisi Halil Bey'in gayretleriyle iane komisyonları teşkil edilmeye çalışılmıştır. Bu cümleden olmak üzere, İstanbul'da Şehzade Abdülmecit Efendi'nin fahri başkanlığında, İstanbul Valisinin ise komisyon başkanı olduğu, komisyon üyeliklerine, Ticaret Odası Başkanı Ubud Efendi, Donanma Cemiyeti Başkanı Şefik, Rum Patrikhanesinden memur Patrici Bey, Meclis-i İdare-i Vilayet azasından Kostaki Doyani ve Reşad Efendi'nin de dâhil edildiği bir hareket-i arz iane komisyonu kurulmuştur. Komisyon ilk toplantısını 26 Ağustos 1912(13 Ağustos 1328) tarihinde Harbiye Nezareti'nin Beyazıd'taki binasının bahçesinde bulunan köşklardan birinde yapmıştır. İstanbul'da kurulan bu komisyondan başka gerek mahallinde yardımlara başvurmak gerekse İstanbul'daki iane komisyonu tarafından veya değişik yollarla deprem bölgesine

gönderilen yardımları organize ederek afetzedelere dağıtmak üzere mahalli iane komisyonları da kurulmuştur.

Bölge halkının en önemli geçim kaynağını tarım oluşturmaktaydı. Özellikle üzüm ve ipek böcekçiliği halkın başta gelen uğraş alanlarındandı. Ayrıca hayvancılık da yaygın olarak yapılmaktaydı. Deprem dolayısıyla açıkta kalan halkın ahırları da yıkıldığında hayvanları büyük oranda telef olmuştu. Ayrıca depremin hasat mevsimine denk gelmesi ve artçı şokların devam etmesinden dolayı ürünlerin toplanmasında sıkıntı yaratmıştır. Ürünler toplansa bile koyacak yerleri de yoktu. Görüleceği üzere, halkın özellikle tarımla uğraşan köylülerin durumu çok kötü durumdaydı. Bu olumsuzlukları değerlendiren Hükümet halkın ödemesi gereken vergilerini tehir etme yoluna gitmiştir. Ayrıca, bölgede çalışan bazı memurlara da ikramiye vererek afetin zararlarını hafifletmeye çalışmıştır. Osmanlı Devleti'nin ekonomik durumu bu dönemde iyi olmadığından afetzedelerin iskân sorunu başta olmak üzere mağduriyetlerinin kısa sürede halledilemediğini görmekteyiz. Yukarıda ifade ettiğim iane komisyonlarının varlığı bu sıkıntıları gidermeye yöneliktir. Para sıkıntısı o kadar hat safhada idi ki bu sıkıntıyı aşmak için Maliye Nezareti'ne 25 Ağustos 1912 tarihinde Meclis-i Vükela'dan altı milyon liralık dış borç alma girişimlerinde bulunma izni verilmiştir.

Bölge halkının büyük çoğunluğu gayrimüslim olduğundan Avrupa gazetelerinin ilgisi dolayısıyla Avrupa'da afetzedelerle ilgili olarak bir kamuoyu oluşmuştur. Bu yüzden gerek halktan gerekse hükümetler tarafından nakdi yardımlar gönderilmiştir. Fakat genelde bu yardımlarda hükümet bay-pas edilerek Rum patrikhanesi kanalıyla yardımların halka ulaştırılmasına çalışılmıştır. Hükümet kanalıyla ulaşan az sayıdaki yardımda da, ilgili komisyonlara ulaştığına dair hazırlanacak makbuzların Hariciye kanalıyla hemen ilgili ülkelere ulaştırılması üzerinde ısrarla durulmuştur. Bu durum hükümetin yardımlarda kayırmacı bir politika izleyeceği düşüncesiyle yapılmıştır. Mısır'dan gönderilen bir yardımda Mısır Fevkalade Komiserinin gönderilen yardımın ırk ve mezhep ayrımı yapılmaksızın dağıtılmasını istemesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bunun yanında Rum Patrikhanesi de yardımların dağıtımı ile ilgili birçok dilekçe vermiştir. Patrikhanenin dikkati çektiği konuların hepsinde yanlış bilgilendirildikleri ortaya çıkmıştır.

Ayrıca Patrikhanenin yardımların dağıtımında sürekli Müslim gayrimüslim ayrımı yapıldığına dair asılsız isnatlarda bulunması bunların niyetlerinin sıhhati noktasında şüpheye düşmemize neden olmaktadır.

Sonuç itibariyle 9 Ağustos 1912 şarköy- Mürefte depremi özellikle Marmara Denizi'nin kuzeyindeki sahil şerisinde oldukça fazla hasara sebebiyet vermiştir.

EKLER

MARMARA FELAKETİ-1³⁵³

Suret-i mahsusada izam eylediğimiz muhabirimiz bildiriyor.

Taninin intişar etmediği zamanlarda Marmara havzasını alt üst eden bu büyük bir felaket zuhur etmişti. Bu felaket birkaç gün içinde unutuldu. Marmara'nın güzel ve mamur köylerini bir avuç toprak haline getiren büyük felaket sebb ü şitem ile dolan gazete sütunları arasında ancak birkaç gün yaşadı. Halbuki bu felaket bizden ziyade ecnebileri müteessir etmiş, her taraftan birçok muhabirler gönderilmiş, Avrupa gazeteleri birçok resimler neşr eylemişlerdi. Tanin Marmara'nın şimal u garp havzasını alt üst eden bu felaket karşısında tetkikat de bulunmak üzere muhabirlerden bir zatı seyahate memur etmiştir. İntişar etmediğimiz bir zamanda vukua gelen bu büyük felaket-i milliyeye ait en doğru tafsilatı karinelerimiz bu mektuplarda bulacaklardır.

Başlangıç Vapuru'nda.

17 Ağustos 1327(tarih yazımında yanlışlık yapılmış. 1328 olmalıydı.)

İstanbul'dan hareket ederken Marmara Ekspres Vapuru'na binmiştim. Bu vapurlar için denize dayanmaz demişlerdi. Filhakika az bir havada sallanıyor. Fakat hem seri gidiyor hem de İstanbul'dan sabahleyin hareket ediyor. Bir de temizlik. Bakınız bu hususta ziyadesiyle müşkilpesendim. Fakat bu vapurda bundan şikâyet mahâl bulamadım. Bugün Tekfurdağı'ndan kalkarak Şarköyü'ne gelmekte olduğum Başlangıç Vapuru ise pek pis. Hâlbuki insan helal taşıyan bir geminin daha temiz olmasını candan istiyor. Eğer Ekspres Vapuru Şarköy'üne posta yapmış olsaydı onu yine tercih ederdim. İnsan böyle ferdi âlemlerinde rahat ve tahareti daha ziyade arıyor. Bununla beraber çok az yolcusu ve yükü olan Ekspres'e mukabil Başlangıç, hemen hınca hınç. Bunda daha ucuzluğun da tesiri olsa gerek. Ucuzluk iyi. Fakat temizlik birçok kimselere daha ziyade tercih olunur.

İstanbul'un hariçten görünüşü ne kadar azametli, muhteşemdir. Bu azamet ve ihtişam birbiri içine girmiş. Birbirinin üstüne çıkmış gibi duran boyasız kara tahta binalardan ileriye geliyor. Bir kere mevkiin tabiatında insanı hürmet ve hayrete düşüren bir uluvviyet var. Sonra eski ve sos bir medeniyetin Osmanlı celadeti önünde eğilen muazzam kubbeleri, abideleri var. Ondan sonra da bu büyük babalarımızın irfan ve

³⁵³ Tanin, 5 Eylül 1912 (23 Ramazan 1330) nr. 1433

sevap için yaptırdıkları nurdan bir sütun gibi İstanbul'un sakin simasına doğru yükselen minareleriyle yüzbinlerce İslamın secdesini kabul eden müzeyyen camileri, medreseler imaretler var. Bütün bunlar ve bunların arkasında gayet koyu gölgelikleri altında beşeriyetin en itiraf olunamayan acizeleri ile sırlarını saklayan selvilikler var ki İstanbul'a başka bir cazibe bir halâvet, başka bir gariplik, bir hazinlik veriyor.

İstanbul'a garp usulünde binalar yapmak manzarasından samimi olan şarklılığı kaldırmak, öyle zannediyorum ki affedilmez bir cinayet olacaktır. İstanbul'u geniş sokaklar, büyük meydanlar, âli binalarla tezyin etmeli, fakat bütün bunlar İstanbul'un ibtidaiyetini (originalite) bozmamalıdır. İstanbul'da ne Mısır, ne gotik ne de Arap mimarisi tarzlarında bina yapmayı bilmem(Rönesans), bilmem(on dördüncü) Lui üslublarını bizim memleketimize sokmayı şarkın sanatı Türklük, Osmanlılığın azimetini ile mütenasip bulamam. İstanbul'un eski Bizans şekli nasıl henüz baki ve mahsus ise bunu muhafaza etmeli sonra da bu şekle pekiyi imtizaç eden Osmanlı sanatı eserlerini iyice tetkik ederek yapılacak abidelerde, binalarda o sanatı uyandıracak ve ilerletecek sureti ihtiyar eylemelidir. Tramvay yolu üzerine tesadüf ettiği için Osmanlı sanatınca mahalde bir eser olan bir medreseyi yıkmaya kalmak kıymet bilmemezliktir.

Tekfurdağı'na giden Ekspres Vapuru Marmara'nın şimal sahilini pek yakından takip ediyor. Silivri'ye gelinceye kadar iki köyün önünde durduk. Ve oralara yolcu çıkardık. Silivri'nin bir iskelesi var ki, vapurumuz oraya yanaştı. Sahilde birtakım gençlerin (laterna) ile hora tepmekte olduğu görülüyordu. Zelzele ciddi hasara uğramadığı için oraya çıkmağa lüzum görmedim. 5-6 dakika tevkiften sonra buradan hareket ettik. İki iki buçuk saat sonra Marmara Ereğlisi'nin önünde biraz durduk. Birkaç yolcu çıkardık. Yine yolumuza devam ettik. Erikli, küçük şık bir nahiye merkezidir. Karşıdan kırlarda şemsiyelerle dolaşan birtakım kadınlar görülüyordu. Burada da pek az bir hasar vardı. Onun için çıkmadım. Erikli'nin pek yakınındaki yerini dolaşınca, sahilde yüksekte bir harabe gördüm. Burası eski Bizans İmparatorluğu'ndan kalma bir mabet imiş. Sonra Şarki Romalılar zamanında kiliseye tahvil edilmiş. Şimdi harabe bir halde bulunuyor. Söylediklerine bakılırsa burası gayet muhkem imiş. Eğer iyi muhafaza edilse imiş pek güzel bir halde kalabilecek imiş. Fakat ihmal edilmiş. 35-40 santim büyüklüğündeki tuğlalarını ahali sökerek evlerinin holilerini döşemişler. Marmara'nın şimal sahili pek latif manzaraları ihtiva ediyor. Boğaziçi'nde kıyıdan giden şirket vapurları sanki insana sokaktan geçiyormuş gibi bir his veriyordu. Hâlbuki burada sahili latif ve ruhu okşayan bir nehir içinde yürünüyormuş zan olunuyor. Güzel ve asude bir

hava ile zevali saat 5'te Tekfurdağı önüne demirledik. Burası zelzele dairesinin müessir muhiti dâhiline tesadüf etmiş olduğu için, haylice hasar var deniliyordu. Onun için bir sandala binerek karaya çıktık.

Tekfurdağı'nın denizden görünüşü hoştur. Çünkü şehir bir sırtın öteki üzerinde yükselerek şarktan garba doğru uzanıyor. Binalar birbiri üzerine yükselmiş gibi. Yine İstanbul'un o kara ahşap binaları. Bu yeknesaklığı bazı sarı pembe kargir binalarla camiler ihlal ediyor. Karaya çıktık. Sahilde mevcut olan oteller dolu olduğu, bir ikisi de pek pis olduğu için beğenmedik. Bize bir Musevi hanesini tavsiye ettiler. Burada birinci gece tahtakurusundan uyuyamadık. Ertesi gece temizlettirerek rahat yatabildik. Tekfurdağı'nın sokakları hiçbir intizamı haiz değildir. Kaldırımları pek bozuktur. Şöyle 4-5 dakikalık düz ve istikamette bir sokağa tesadüf edemedim. Bununla beraber yollar sanki belediye yokmuş gibi pistir. Süprüntülerle örtülüdür. İhtimal ki zelzelenin tesiridir de başka zamanlar daha temizdir! Zelzele burada İstanbul'dakinden pek çok daha şiddetle tesirini icra etmiştir. İlk hareketten 16-17 gün kadar geçmiş olduğu halde henüz halkın büyük bir kısmı ya sokaklarda veya evlerinin holilerinde yatmaktadırlar. Misafir olduğumuz evin sahipleri bizim gibi evin üst katında yatmağa cesaret edemiyorlardı. İki gün evveline gelinceye kadar zelzele hafif hafif mahsus imiş. Akşam olmakla beraber kasabayı gezmeye başladım. Evlerin alt kısmı topraklı çamur harç ile yapılmış taş duvardır. Yukarı kısmı ise ahşaptır. Her sokakta yıkılmış bir iki bina tesadüf ediliyor. Diğer binalarda az çok hasarlıdır. Henüz inşası hitam bulmayan hükümet dairesi diğer resmi binalardan ziyade çatlamıştır. Yüz lira kadar tahmin olunan bir zararı var. Tamir edilse bile bina daima kusurlu kalacaktır. Tekfurdağı'nın en büyük ve ali eserleri Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazamı Rüstem Paşa'nındır. Bu zatın şehrin vasatında güzel ve metin bir camii var. Burada hemen hiç hasar yoktur. Diğer camilerin hepsi az çok hasar görmüştür. Bir saat kulesi var imiş ki yarısı ayrılarak düşmüş. Ayakta kalan kısmı büyük bir tehlike teşkil ediyormuş. Nihayet cesaretli bir adam bunu yıkmayı taahhüd etmiş ve yıkmış. Üç Ermeni kilisesinden büyük ve müzeyyen olan (Takover) kilisesi ziyade hasar görmüştür. 1000 liralık bir tamir masrafına ihtiyaç arz ediyor. Rum kiliseleri de ziyade mutazarrır olmuştur. Vaktiyle medrese iken üzerine ahşap bir kısım çıkılarak mektep haline getirilen Mülki İdadisi'nin duvarlarında hiçbir şey yoktur. Yalnız içerisindeki mermer merdivenin biraz yerinden oynamış olduğu söyleniyor. Ahali tarafından inşa ettirilmiş olan (Menba'-ı İrfan) İbtidai Mektebi de sıvaları dökülmek suretiyle cüzi bir hasara uğramıştır.

Kızlara tahsis olunan diğer üç mektep zelzeleden müteessir olmamışlarsa da esasen içerilerinde oturulamayacak kadar fena, harap, sıhhate mugayirdir. Pek güzel bir surette yapılmış olan iki Ermeni mektebinde de hasar varsa da az bir masrafla tamir olunabilir. Fakat Rumların cidden fedakârlık ihtiyarıyla müzeyyen ve muntazam bir surette inşa edilen iki mekteplerinden birisi çok hasar görmüştür. Bu mektep Odese’de bulunan Rum bir hayır sahibi tarafından verilen 2000 lira ile inşa edilmiştir. Bunun tamiri için bir iki yüz lira kadar masraf lazım geliyor ki bunu da tabii o hayır sahibi tesviye edecektir. Diğer mektebe gelince bu Yorkiyadis namında bir Tekfurdağlı’nın himmeti ile vücuda gelmiştir. Ötekinden daha büyük ve müzeyyendir. Daha geçen sene inşaatı hitama ermiştir. Yorkiyadis denilen zat Mısır’da mı bilmem nerede bulunuyormuş. Geçenlerde daha vatanının mektepleri için 7000 lira vermiş.

İtiraf etmeliyiz ki Rum vatandaşlarımız içinde servetinin büyük kısmını hayırlı işlere hasr eden pek çoktur. Hangi kasaba veya büyücek bir köye gitseniz orada Rumlara ait binlerce liralara yaptırılmış kiliseler, mektepler, hastaneler, yetimhaneler görürsünüz. Mesela Selanik’te (Payafi) namındaki sanayi mektebi bir hamiyetli Rumun verdiği 30. 000 lira ile vücuda gelmiştir.

Eski hayır sahibi babalarımızı istisna edersek bizim böyle muazzam eserler bırakan hiçbir zenginimiz yoktur. Hepsi kazandıkları paraları kendi keyiflerine sarf etmekten haz alırlar. Bizde de bir (Avarof) çıkmasını gönül isterdi. Bu talep o kadar şiddetli olmazdı. Mesela bir (Gazi Muhtar Paşa) idadi mektebini, bir (Said Paşa) ıslahhanesini görmek şiddetle temenni edilecek şeylerdir. Nerede? Biz içtimai maneviyatların tesirini duymayan sırf ferdi yaşamakla cemiyet için tıfılı bir hale gelen insanlarımız, zenginlerimiz de kavmi şereflerle istihza eden bir kayıtsızlık vardır. Bari çocuklarımızı böyle enayi bir fikirle yetiştirmesek de haleflerimize müşe’şe’ ve metin bir hayat hazırlasak.

Tekfurdağı içindeki zelzele hasarı diğer mahallere nispetle ehemmiyet verilecek derecede değildir. Zelzele Tekfurdağı’nın cenub cihetlerinden gelmiştir. Merkezinin Mürefte kasabasına tabi (Mürselli) köyü olduğu söyleniyor.

Tekfurdağı’nın beş altı saat garbında bir sırt üzerinde 1000-1200 haneli bir Işıklar Köyü varmış ki burada yine tamire muhtaç ancak 50 ev kalmış, mütebakisi kâmilen yıkılmış. Bütün ahali kırlarda açıkta yatıyor. Halkın kâffesini barındıracak kadar çadırlar gönderilmediği gibi barakalarda inşa edilememiştir. 57 kadar telef olmuş

nüfus var. 300'e yakın mecruh bulunuyor. İstanbul'a gönderilen sıhhi heyetler bu köye giderek mecruurları tedavi etmişlerdir. Bu heyetlerden birini Tekfurdağı'nda İstanbul'a avdet ederken gördüm. Bu heyet Harbiye Nezareti tarafından gönderilmiş.

Elhasıl Işıklar'ın hali cidden düşünülecek ve ağlanılacak derecede felaketlidir. Aç kimse yok. Fakat çobanlıkla fakir yaşayan halk, bütün bütün fakir, eşyasız ve melce'siz elim bir sefalet içinde bulunuyor. Çare bulunup da yağmurların ve soğukların zuhuruna kadar bunlar iskân edilemezse hastalıklarla mahv olacaklardır.

MARMARA FELAKETİ-2³⁵⁴

Gelibolu 21 Ağustos 1328

Zelzele mıntıkasının şarki muhiti dâhilinde bulunan Tekfurdağı'nın Simitli, Naib, Panados, Kumbağı Çanakçı namındaki köyler Işıklar'dan sonra hasara uğramışlardır. Tekmil Tekfurdağı kazasında 70 kadar telefât vardır. Deniz kenarında bulunan Panados'un ahalisi muhtelitdir. Burada birkaç ay evvel bir yangın olmuş köyün büyük bir kısmı yanmış.

Tekfurdağı'nın Erikli Rum Metropolitdi Garigoryos Efendiyi ziyaret ettim. Sevimli ve muhterem bir zat. Önümüze düştü bize kiliseleri, mektepleri gezdirdi. Kendi odası olmadığı halde, Mürefte Metropolitdi ile muhabere ederek o taraftaki hasara dair malumat edinmiş. Odasındaki harita üzerinden zelzelenin istikametini takip ettik. Zelzeleyi müteakip tettebbu'da bulunmak üzere Romanyalı bir zelzele mütehassısı gelmiş. Metropolit Efendi onunla görüşmüş. Bu adamın tetkikine göre hareketin merkezi Mürefte'ye tabi olan (Mürselli) köyüdür. Burada taş taş üstünde kalmamış bütün köy yerle yeksan olmuştur.

Bazı yerlerde hareket o kadar şiddetli olmuş ki binaların temelleri yukarı fırlamış, çatıları yere gömülmüş. Metropolit Efendi köye kadar gitmiş hasarı, felaketi gözleriyle görmüş.

Zaten ucuz kurtulan Tekfurdağı'nda bile halkın yüzüne bakılsa geçirmiş oldukları korkunun eseri mahsus oluyor. Kimse gülmüyor. Gülmek istemiyor. İnsan bir bu hali görüyor, bir de İstanbul'un kayıtsızlığını. Felaket görenlere yardım için çalışanların yalnız bazı hayır cemiyetlerine münhasır kalmış olduğunu herkesin zevk ve sefasında bulunduğu düşünüyor da ne söyleyeceğini bilemiyor.

³⁵⁴ Tanin, 7 Eylül 1912 (25 Ramazan 1330) nr. 1435

Tekfurdağı'nın Ramazan geceleri pek sakindir. Yukarı çarşıdaki kahveler doludur. Gürültüsüz ve sakin musahebelerde bulunurlar. Yeni bir bina olan Belediye Dairesinin yanında oldukça müzeyyen bir bahçe ve orta yerinde İttihat ve Terakki Kulübü binası var. Bu bahçede memurin oturuyorlar. Her yerde bir sükûn hüküm sürüyor. Yalnız gece yarısından sonra sahur davulunun muttrid dan danları erken yatanları uyandırmağa uğraşırken uzaklarda hazin akisler husule getiriyor. Aramıza yıkılmış evlerin üstünden bir baykuş sedası uzun bir sayha gibi inliyor ve matem içinde yaşayan köylülerin felaketiyle şehir halkının korkusuna tercüman olmaya çalışıyor.

Cuma günü pek erken sahilde beklemekte olan Başlangıç Vapuru'na bindik. Vapurda haylice yolcu, birçok eşya var. Vapura vardığımız vakit hemen hareket edeceğini zannediyorduk. Meğer Tekfurdağ'a çıkarılacak sair eşyadan başka 90 çuval un varmış. Çuvalları vinç ile yukarıya aldıktan sonra ucu çengelli bir şeyle uçlarından tutup çekiyorlar, sandalın içine atıyorlardı. Zaten pek sağlam olmayan çuvallar bu çekiştirmeye dayanamıyor patlıyor. Unlar okkalarla geminin güvertesine dökülüyordu. Şüphesiz bu unlar tüccar malı değildi. Tüccar un çuvallarının böyle üzülmüne unların alabildiğine yerlere dökülmesine tahammül edemezdi. Binaenaleyh bu unlar zelzele musabı olan köylülere aitti. Gemiden çıkarırken kimse bakmıyordu. Ortada onu teslim edecek bir kimse bulunmuyordu. Zevali saat dokuza doğru vapur Tefurdağı'ndan ayrılmaya başladı. Sıra ile sahildeki köylerin önünde durarak oralara ait yolcuları, üzüm küfelerini çıkarıyordu.

İlk önce Panados Köyü'ne uğradık. Uzaktan hasarın derecesi anlaşılamıyordu. Kumbağı Köyü'ne de uğradık. Uçmaktare Köyü'nün yüksek iki tepe arasında gayet sık ağaçlar altında gizlenmiş olması, yıkık binaları uzak nazarlardan saklıyordu. Yalnız sahildeki kulübe görünüyordu. Fakat Ganos Köyü'ne geldiğimiz zaman hasar bütün dehşeti ile nazarlara çarptı. Evlerin %75'i yerlere kapanmış. Enkazın ötesinden berisinden direkler fırlamış idi. Köye baktıkça demir bir pençenin kalbi sıkmakta olduğu hissediliyordu. İnsan tesirinden boğulacak gibi idi. Bütün bu yıkılan meskenlerin halkı nerelerde oturuyor, yatıyordu? Ortada bu kadar halkı barındıracak ne çerke, ne çadır ne baraka vardı.

Ganos Köyü'nün eski ismi(Egos Potamos) imiş. Eski İranlılarla Atinalılar arasında büyük bir muharebeye cereyan mahalli olmakla tarihinde şöhreti varmış. Zavallı köy! Zaman kendisine bir de bu zelzele felaketini gösterecekmiş.

Ganos'tan sonra (Hora)'ya uğradık. Burası daha beter. İki üç yüz bina içinde pek az kaim bulunuyordu. Hayır! Bu zavallı köylerin zavallı halkını teselliye edecek bir kuvvet yoktu. Artık bunlar pek çok zaman gönül şokuyla gülemeyeceklerdi.

Uzaktan bir kasaba görüldü. Burası (Mürfte)'dir. Karşıdan ne güzel manzarası var! Fakat yaklaştıkça kasabanın felaketi göze çarpıyordu. Zelzelenin yıktığı binalar, ekserini teşkil etmiyordu. En büyük hasarı yangın yapmıştı. Bu yangın kasabanın en güzel yerlerini silip süpürmüştü. Mürefte'de vapur bir saat kalacaktı. Deniz de biraz ziyadece dalgalı olduğu için çıkmak istedim. Lakin vapurda Mürefte için yüzden ziyade demir su kütükleri varmış. Bunlar çıkarılıncaya kadar tam dört saat Mürefte önünde sallandık.

Bu kadar müddet kasabayı adam akıllı ziyarete müsait olacağı için denizin çırpıntılarına ehemmiyet vermeyerek mutlaka dışarıya çıkardım. Ne yapayım ki kamarota aldanmış idim.

Mürefte'den sonra (Eriklice)'ye uğradık. Buradaki hasar da rebî'nisbetinde. Sonra (Şarköy) kasabasına geldik. Artık buradan öteye vapur Anadolu sahiline geçiyordu. Ben Şarköy'den sonra Gelibolu'ya geçecektim. Onun için Şarköy'üne indim. Şarköy, karşıdan harabeden başka bir şey değildi. Kasabanın garp cihetindeki Hristiyan mahallesini müthiş bir yangın kâmilten tahrip etmişti. Burada nerede ikamet edecektik?

Karaya çıktık. Kaymakam (Kıleon) Efendi iskele dibindeki Rusumat dairesinde odada çalışıyordu. Biz de eşyamızı Rusumat dairesine naklettik. Zelzele bu küçük kargir binada hiçbir hasar yapmamıştı. Yatacak bir yer aradık. Bize kasabanın şimal cihetindeki çadırları tavsiye ettiler. Oraya gittik ve çadırlara yerleşen memurların himmet-i eseri olarak bir boş çadıra yerleştik. Gece oldu. Yanımızdaki zeytin ve peynirden nevaleleri yedik. Kaymakam Beyin lütfi eseri olarak bize verilen bir ince fanila yorganı altımıza serdik. Üzerimize de kendi pelerinlerimizi aldık. Pire hücumundan, toprağın sivriliklerinden sabahlara kadar uyuyamadık.

Sabahleyin uyandığımız vakit-eğer bu tabiri burada kullanmak caiz ise-daha herkes derin uykusunda idi. Çünkü Ramazanda erken kalkılmazdı. Burada Mürefte Kazası'na dair elime bir cetvel geçti. Kaza dâhilindeki haneleri, nüfusu ve hasarı yekünü ile gösteren bu cetveli şuraya kayd ediyorum. Rakamların müthiş pilağını birçok yazılardan daha açıktır.

Tekmil Mürefte Kazası'nın haneleri mecmuu	3736
Umum nüfus.....	22705
Telef Olanların miktarı.....	707
Ağır mecruhlar	243
Mahv ve münhedim haneler.....	3382
İşe yarar haneler	354
İaşeye muhtaç hane	3050
İaşeye muhtaç nüfus.....	18755
Şarköy'den yazıyor.	

Son hareket-i arzın en ziyade savlet-i tahribine maruz olan yerlerden birisi de Şarköy'dür. Burada insan öyle manazıra tesadüf ediyor ki ağlamamak kabil değildir. Bütün ahali çoluk çocuk bahçelerde, tarlalarda öteden beriden tedarik eyledikleri bezden kulübeler altında ve pek elim bir sefalet içinde evkatgüzardır.

Kış ta geliyor. Hükümet ise bunlara mesken değil barakalar inşasını bile düşündüğü bu kadar. Mürefte'de bu cihet temin edilmiş. Hiç olmazsa felaketzedeler başlarını sokabilecek barakalar bulmuşlardır. Eğer hükümet cemiyat-ı muavenetin, ashab-ı fütüvvet ve mürüvvetin ianatı, kanayan bu yarayı tedaviye kâfi olacağını zannediyorsa pek çok aldanıyor. Binaenaleyh hükümet hemen buradaki binlerce aç ve çıplak Osmanlıların muavenetine şıtab etmelidir.

MARMARA FELAKETİ-3³⁵⁵

22 Ağustos 1328

Marmara'nın şimal sahilinde pek latif bir mevki' işgal eden (Şarköy) kasabası binden ziyade haneyi, 5214 nüfusu muhtevi imiş. Zelzele esnasında Hristiyan mahallesinde bir de yangın zuhur etmiş. Ana baba günü herkes kendi başının çaresine bakarken, kimse yangını düşünememiş. O sırada esen rüzgâr yüzünden yangın tevsî' etmiş. Bu suretle 192 hane yanmış, 293 hane kâmilten yıkılmış, 450'si içinde oturulamayacak kadar münhedim olmuş ve ancak iskânı kabil 123 hane kalmış.

Vapurdan çıkıp da yukarı çadırlara kadar kasabayı şöyle bir dolaştığım vakit, yangın yerlerinden, yıkık evlerden başka bir şey görmedim. Ahalinin çoğu çalı çırpıdan

³⁵⁵ Tanin, 9 Eylül 1912 (27Ramazan 1330) nr. 1437

uval parçalarından veya yelken bezlerinden vücuda getirdikleri erkemsi yerlerde oturuyorlar. Memurlarda pek azı aileleri ile çadır altında idi. Gelibolu'dan gönderilen 30 kadar çadır henüz tevzi edilememişti.

Bir harabe yanında geçerken bir ihtiyar kadının başını dizleri arasına sokmuş, başını siyah bir örtü ile örtmüş olduğunu gördüm. Zavallının evi yıkılırken iki çocuğu enkaz altında kalmış fakat bir şey olmamış, ertesı günü sağlam çıkarmışlar. Fakat içinde barınacak yeri, ne de kullanacak bir şeyi kalmamış. Kasaba müfettişinin evinin yanından geçiyorduk, gösterdiler. Evin kargir olan alt katı yıkılmış, ahşap olan üst kısmı olduğu gibi kayarak yanına düşmüş. Bu hadisede müfettişin bir yavruağı ezilip vefat etmiş.

Hükümet konağının duvarları dışarıya fırlamış, düşmüş. Düşen parçalar can korkusu ile içeriden dışarıya kaçan iki jandarmanın kafasına isabet etmiş. Zavallılar yerlerinde kalmışlar. Bütün bu feci sahneleri tekrara hacet görmüyorum. Yukarıda zikrettiğim rakamlar, size bu hususta müthiş bir fikir verebilir. Bununla beraber bu yerleri görmedikçe felaketin derecesi hakkıyla anlaşılamaz.

Hâlbuki halkın merhametini tahrik ederek ziyade iane celbine çalışmak için felaketi lazimi gibi tasvir etmek icap eder. Bizim gazeteler bunu yapmadılar, yapamadılar. Hatırlıyorum: Mesina zelzelesi vukua geldiği vakit ben Selanik'te idim. Bir içtima'da bulunuyordum. Hatibin biri kalktı. O felaketi o kadar suzeşli bir surette tasvir etti ki dayanamadım, ağladım ve kudretim pek çok fevkinde bir ianede bulundum. Hâlbuki bu sefer felaket daha büyük ve çarptığı kimseler canım gibi sevdiğim vatandaşlarım olduğu halde derecesini takdir edemedim. Hatta tesadüf edip de yakama bir kırmızı iek bile takamadım! Ben eve kırmızı iek tevzi'inin yalnız bir güne hasr edilmesini istemiyordum. Bu işe cumadan başlanabilirdi. İşlam kadınlarından komisyonlar teşkil edilir, aileler arasına gönderilebilirdi. Böyle olmadı. Hem birçok vatandaşlar bu muhterem ianeye iştirake nail olamadılar, hem de yakalarını milli renkte o güzel çiçeklerle bezeyemediler. Acaba bayram günlerinde bunun telafisi imkân dâhilinde değil midir? Halkımız biraz da o mülevves siyasiyat erkabının içinden başını çıkarsın da insanlığa ve Osmanlılığa yakışan ulvi fikirlerle düşünsün. Eğer Sultan Ahmet İttihat ve Terakki Kulübü'nün alicenab hareketini biroklarımız takip etmiş olsaydık, bugün buralarda açıkta yatan zavallılardan bir kısmını olsun barındıracak kulübeciklerin inşası kabil olurdu.

Açıkta kalanlara baraka yaptırılmak üzere Şarköy'e kereste gönderiliyor. Hükümet şimdiye kadar 25-30 liralık kereste ancak gönderebilmişken, Rum Patrikhanesi'nin gönderdiği kereste miktarı birkaç yüz liralığı bulmuştur.

Burada yiyecek, giyecek tevzi' etmek, gönderilecek levazımı ahz u kabz eylemek üzere hükümet tarafından bir komisyon teşkil edilmiş. Hâlbuki aynı zamanda Patrikhaneden gönderilen şeyler için ahalice ayrı bir komisyon yapılmış. Bu iki komisyon birbirinin işinden haber alamazmış. Kaymakam Kleon Efendi bunların tevhidini düşünmüş, Patrikhane tarafından memur olarak gönderilen bir zatın delaletiyle buna muvaffak olmuş. Şimdi her taraftan gelen eşya vesair şeyler bir yerde toplanıyor, güzel güzel dağıtılıyor.

Şarköy, evvelce ne bahtiyar bir kasaba imiş. Bu felaket haliyle beraber yüzündeki tebessümünü muhafaza ediyor. Bu tebessüm şimdi pek hazindir, fakat yine pek güzeldir. Şarköy'ün etrafı dağlıktır, bahçeliktir. Burada zahire, şarap ve kovul yetişiyor.

Kazanın 24 köyü var. Bunları tekmiil nüfus 10115 imiş. Bunların 126'sı telef olmuş. Buna Şarköy Kasabası'nda telef olan 57 kişiyi zam ederseniz telef olanları miktarı 183 eder. Kasabada 100, köylerde 246 mecruh var. Köylerde 21 hane sağlam kalmış, (1795)'i büsbütün, 450'nin bir kısmı yıkılmış.

Köylüler kâmilten açıktadır. Fakir oldukları için kendilerini barındırabilecek birer çerke bile yapamamışlar. Zavallılar kendilerini hiç düşünmüyorlar. Akılları fikirleri hayvanlarında, zahirelerindedir. Kendilerinden evvel hayvanlarını barındırmak, kışlık samanlarını şöyle bir örtü altına almak istiyorlar. Fakat hükümet, elinde mevcut gördüğümüz vasıtalarla bu işi nasıl becerebilecek? Çok, pek çok para ister. Ben öyle zannediyorum ki herkes kesesinin ağzını açma ki, kazancının bir kısmını bu yerler için açılan sandıklara dökmelidir. Geçen her gün bizi yağmurlara, kışa yaklaşıyor. Hâlbuki yağmur ve kış zelzeleden çok fena bir felaket olacaktır. Zelzelenin hasarı bugün bir dereceye kadar telafi olunabilir. Fakat vakti geçerse, felaketin tamiri hiç de kabil olmaz.

Zelzelenin gece vukubulması çiftçi halkının harmanlarda bulunmasıdır ki telef olan ve yaralananların nisbeten az olmasını mucip olmuştur. Yoksa zelzele gündüz olmuş, harman zamanı bulunmamış olsa idi, yıkılacak yerlerin altında ezilecek halkın miktarı on binleri bulacaktı. Şarköy ve Mürefte'de teşkil eden komisyonlara valinin emriyle ikişer jandarma yüzbaşısı memur edilmiş. Şarköy'dekiler, Dimatoka ve

Dedeagaç bölükleri kumandanları idi. Buraya geldikleri vakit Edirne Valisi Halil Bey de Şarköy'e gelmiş. Yüzbaşılar, inzibat ve asayişine doğrudan doğruya mesul oldukları mahallerden ne için kaldırıldıklarını herkesin yapabileceği bir iş için neden buraya getirildiklerini validen sormuşlar. Vali Bey de: 'buranın havası güzeldir, havayı tebdil edersiniz!' cevabını vermiş!

Yüzbaşılar bölükleri başına iadelerini istedikleri için, terhis edilmelerine intizar ediyorlardı. Burada gördükleri iş yalnız tevzi'e nezaretten ibaret olduğu için pek sıkılıyorlardı. Hükümetin hikmetine kimin aklı erer? Sonra bu yüzbaşılara her gün 20 kuruş da fazla bir yevmiye veriliyordu. Zannederim ki bu zavallı 20 kuruşlar bir yere toplanınca birkaç fakirin barakasını inşaya yarardı. Bölük kumandanları da işlerinden olmazlardı. Siz ve karileriniz bundaki nükteyi çok iyi anlarsınız ya!

Şarköy'de 100 hane kadar İslam var. İslamlar çiftçilik ile meşguldür. Bir takım nizamiye askeri de var. İnzibatı temin için hariçten fazla jandarma ve bir iki polis de gönderilmiş. Mamafih asayiş gayet mükemmeldir. Bu ihtiyati kuvvet olmasa bile halkın sükûneti muhafaza edeceği anlaşıyor. Buralardaki ahali sükûnetlidir. Asayiş ihlal edecek hareketlerde bulunmuyorlar. Tekfurdağı'ndan tefrik edilen askeri kuvvet bütün hasar gören köylere müfreze müfreze, yerleştirilmiş. Şarköy'e de sair yerler gibi İstanbul'dan sıhhiye ve muavenet heyetleri gönderilmiştir. Hatta bu heyetler lüzumundan fazla bile gelmiştir. Bunların ilk günlerdeki muavenetleri yerindedir. Fakat bu kadar heyet yerine köylüleri barındırmak üzere para gönderilse idi, daha büyük âlicenaplık olurdu. Muhtaç bir fakire hal hatır sormaktan ziyade, eline ihtiyacını tatmin edecek bir şey vermek insaniyettir.

Nazır gelir, vali gelir, bilmem kim gelir birçok vaadlerde bulunurlar da para gelmez ve köylülerin hala barınmasına teşebbüs edilmezse o heyetlerin ne faydası olur. Zelzele vuku bulalı 26 gün oluyor. Henüz daha 26 köylü ailesinin hayvanı samanı örtülmemiştir.

Bu gece Gelibolu'da müthiş rüzgârlar, yağmurlar oldu. Kim bilir köylerde yeniden ne zararlar vardır! Mürefte'de 707 telef olduğunu yazmıştım. Şimdi öğreniyorum ki enkaz altında yeniden yeniye leşler çıkarıyorlar. Ticaret için dolaşan birçok gezginci yabancılardan da haberler yok. Binaenaleyh telefata tahmin olduğundan çok ziyadedir. Bu yara ancak himmet ve mürüvvetle iltiyam bulabilir. Verin zavallılara' şairi ne duruyor?

MARMARA FELAKETİ-4³⁵⁶

Çanakkale 24 Ağustos 1328

Bu mektuplarıma ihtiva ettikleri facialar dolayısıyla, matem yazıları demek lazımdır. Bir ay evvel Marmara'nın mütebessim dalgalarına eteklerini öptüren mahmur asude giysi içinde mesut yaşayan (Şarköy) şimdi eninlere makes olan bir harabe teşkil ediyor. Gecenin hazin rekudeti içinde baykuşların ısıklarıyla sarsılıyor.

Mürefte ve Şarköy. . Bu iki kasabanın halkı 40 bini tecavüz ediyor. Bu 40 bin vatandaşın da her biri az çok zarardidedir. Her birinin kendi felaketine göre bir matem vardır. Köyler, hele köyler. . Denilebilir ki bu zelzele afeti yalnız köylülerle fakirleri, bir daha bellerini doğrultamayacak derecede ezmiştir. Vaktinde yetişilemezse, bu havali seneler için mahv olmuş sayılır. Yağmur, kar ve soğuk, zelzele mıntıkası dâhilinde bulunan 100 bine yakın insanı zahiresinden, hayvanından mahrum etmek üzere geliyor. Zahiresi ve hayvanı mahv olan köylü, bu dünya ve bu vatan için artık mevcut değildir.

Hâlbuki hükümetin henüz yerinden oynadığı yok. Gönderilen tahtalarla birtakım memurlar ahaliye baraka yapmak fikrindedirler. Baraka. İyi. Fakat hayvanı için ahır, zahiresi için anbarı olmayan köylüye, nefesini havanın tesirinden koruyacak barakadan ne fayda gelir?

Şarköy'de bir çarkenin önünden geçiyorduk. Genç bir kadın oturmuş, ağlıyor. Biçarenin sakat bir zevci, bütün maişetlerini temin eden iki mandası var. İki odalı bir yer evi varmış. Zelzeleden kısmen münhedim olmuş. 'Bana baraka yapacaklarmış. Ben hayvanları da barakada barındıracağım. Hâlbuki beş on para ile şu yıkık duvarları tamir ettiriverseler, benim daha ziyade işime yarar' diye şikâyet edip duruyor. Hâlbuki daha yapılacak barakaların şekli bile takarrür etmemiş, muhtelif memurlar gelmiş, her biri bir suret tarif etmiş. Mahalli komisyon ne yapacağını bilemiyor. Asıl mesul memurunin gösterdiği resimde baraka yapmak istiyorsa da, bu şeklin münasebetsizliğine halk itiraz ediyor. 'Böyle yapılacağına hiç yapılmasın' diyor.

Bununla beraber baraka yapılırsa bile hayvanlar içinde ayrıca ahırlar yapmak zarureti kendini gösteriyor. Elbette burası da düşünülür. Fakat kim düşünecek? Bugünkü 'Jön Türk' te okuyorum: Hükümet, Edirne vilayetinin işarı üzerine zelzele müsablarına muavenet için daha 20 bin kuruş göndermeye karar vermiş! 20 bin kuruş!

³⁵⁶ Tanin, 10 Eylül 1912 (28 Ramazan 1330) nr. 1438

Yalnız halkın mesken ihtiyacı için bunun 500 misli ancak kâfidir! İhtiyacın beş yüzde birini göndermekle hükümet zavallı köylüye yardım ettiğine mi kâildir?

Hükümetin Arnavutluk'a 15 bin lira göndereceğini yine İstanbul gazetelerinde gördüm. Arnavutlar hakikaten bu vatanın evladı oldukları iddiasında iseler bu 15 bin lirayı almazlar. Zelzeleden zarar gören buradaki fakirlere tevzi'ini isterler!

Hükümet, elbette bütün zarar ve ziyânı telafi edemez. Kulübesini kendi kendine pek zahmetlerle yapabilecek kimselere muavenet istemez. Yalnız en aciz ve hakikaten çıplak kalan köylülerin imdadına yetişse kâfidir. Bunun için ise ancak 100 bin liraya, yani 20 bin kuruşun 500 misli paraya ihtiyaç vardır!

Gelibolu'da iken öğrenmiştim ki mutasarrıf Cemal Bey, yalnız Gelibolu Kazası'ndaki fukaranın açıkta kalmaktan kurtulması için 16 bin liraya ihtiyaç göstermiş. Vilayet bu parayı istiksar etmiş! Şimdi ise muhaberede ne olacak? Ben hiç zannetmiyorum ki, hatta tek mil zelzele ile hasar gören yerler için bu kadar para gönderilsin. Fakat bari bu taayyün etse. Kazalardan livalara, livalardan vilayetlere, vilayetlerden İstanbul'a yazılır. Sonra oralardan uzun uzun cevaplar verilirse, şüphesiz zelzeleden daha hain olan kış zavallı ahaliyi fena halde bastırır. O vakitte 16 bin lira esirgense Gelibolu merkez kazasından yalnız bu seneye mahsus olmak üzere en aşağı 10-15 misli bir zarara hazırlanmalıdır.

Görüyorsunuz ya, hakikat bu kadar acıdır. Hakiki vatancılar bu felaketlere çare aramakla uğraşırlar. Bizi ise siyasiyatçılık yiyip bitiriyor.

Şarköy'de ahalinin ianesi ile bir rüşdi bir de ibtidai mektebi inşa edilmiş. Rüşdi mektebin büyük bir hasarı yok. 60-70 lira ile müceddeden tamir edilebilir. İhtiyar edilecek masraf çok çok 100 lirayı ancak geçer. Mektep büyücek tutulmuş. Hâlbuki içindeki talebenin miktarı ancak 15'tir.

İbtidai mektebin yalnız bir duvarı yıkılmış. O da şöyle böyle 40-50 lira ile yerine gelebilecek.

Şarköy hükümet konağının üst katı bütün bütün yıkılmış, alt katı da ziyade rehnedar olmuş. Tamir ve tecdidi hem çok paraya, hem de hayli zamana muhtaçtır. Şimdi hükümet memurları, çadırlarda iş görüyor. İşe yarar bir bina yok ki oraya nakledilsinler. Kaymakam az zamanda tamiri kabil olan Rüşdiye mektebinin muvakkat bir zaman için hükümet konağı ittihaz edilmesini arzu ediyordu.

İstanbul'dan Şarköy'e kadar vapur var. Hem de köylere kadar uğruyor. Şarköy'den Gelibolu'ya ise, vapur yok. Bu sırada araba da yok. Şarköy önünde iki römorkör bulunuyorsa da bunların Gelibolu'ya azimetleri muayyen değildir. Ancak kömürleri yettiği vakit Gelibolu'ya gidiyorlar. Artık kayıktan başka bir nakil vasıtası yok. Karadan hayvanlar da gidilebilir. Fakat bu sıcaklarda sekiz dokuz saat hayvan sırtında yol almak herkesin karı değildir. Sonra da hayvan ücreti pek pahalıdır. Gelibolu'ya gidecek bir buğday kayığı vardı. Bir buçuk gün bu kayığın hareketini bekledik. Nihayet hareket etti. Pek hafif bir poyraz esiyor. 18 tonluk kayığımız saatte bir iki mil süratle yürüyordu. İki üç saat sonra rüzgâr biraz şiddetlendi. Geminin sürati de iki buçuk mile çıktı. Rüzgâr o kadar şiddetli olmadığı halde deniz ziyade çalkalanıyordu. Kaptandan öğrendik ki Marmara'nın açıklarında deniz şiddetli imiş. Onun serpintisi buralara kadar gelirmiş. Hülâsa böyle sallana çalkana sekiz saat içinde Gelibolu'ya muvasalat müyesser oldu.

Gelibolu, vapurla her geçenini görmüş ve takdir etmiş olduğu vecihle harici manzarası pek latif bir kasabadır. Hoş bir yarım adanın üzerine mebnidir. Şark tarafı dik bir kaya üzerine istinat eder. Bu tarafta küçük ve güzel bir köyü vardır. Asıl limanı garp tarafındadır ki lodosa maruzdur.

Kayıkların barınması için bir iç limanı var. Oradan üzerinde açılıp kapanan bir köprü bulunan geçitle küçücük bir havza girilir. Burası odun iskelesidir. Deniz kenarında bulunan resmi binaların hemen kâffesi pek ziyade hasar görmüştür. Ne gümrük ne karantina binaları içinde oturulacak gibi değildir. İç limanın etrafındaki mağazalar, kahveler, oteller de hasarlanmış. Yalnız bir otelçik ahşap olduğu için hasardan kurtulabilmiş ki o sayede bizi de üç gece barındırdı. Gelibolu hey'atiyle Tekfurdağı'ndan daha iyi. . Sokakları daha muntazam. Yolları makadam usulünde şose yapılmış. Zelzelenin pek ziyade tahribine mukabil sokakları Tekfurdağı'ndakilerden daha temizcedir.

Gelibolu'da Mürefte ve Şarköy kasabalarında olduğu gibi, zelzeleyi yangın takip etmiş. Eğer yukarı Hristiyan mahallesinde yangın zuhur etmiş, evlerin sık ve ahşap sokakların dar olması münasebetiyle hiçbir hanenin kurtulması imkânı olmayacakmış. Aşağı İslam Mahallesi için de aynı korku varmış. Bereket versin yangın zuhur etmemiş. Yalnız limanda bir kargir binanın içinde iki defa yangın başlangıcı olmuş ise de derhal önü alınmış.

Bu hale göre zelzelenin bütün hasarı Gelibolu'da çok daha iyi anlaşılıyor. Mevcut binaların hemen 1/3'ü yıkılmış. 2/3'ü de az çok zedelenmiştir. Hiçbir zarar görmeyen ancak 5-10 binadır ki fenni surette inşa edilmiştir.

En çok mutazarrır olanlar fakirlerdir. Hususiyle bunların yıkılan yerlerini yapacak kudretleri yoktur. Bunların hepsi hükümetin verdiği çadırlar, ya kendi uydurabildikleri çarkeler altında yatıyorlar. Havanın her türlü tesirine maruz bulunuyorlar.

Gelibolu kasabasında zelzeleden yalnız 5 kişi telef olmuştur. Bir miktar da mecruh var. Sıhhi heyetler bunları mudavat etmişlerdir. Gelibolu'da hemen hiçbir minare kalmamıştır. Hepsî yıkılmıştır. Tahtadan yapılmış küçük minareler elbette hesaba katılmaz.

Hatta Gazi Süleyman Paşa merhumun camiindeki minare de yıkılmıştır. Caminin içindeki direklerden parçalar kopmuştur. Duvarlarda pek az hafif çatlaklar vardır. Her ne kadar hiçbir tehlike yoksa da süratle tamire muhtaçtır. Bu cami hem mukaddes bir mahaldir, hem de Osmanlılık hatıralarının en muazzez abidelerinden biridir. Beş yüz küsür seneden beri Türklerin Rumeli'ye geçmelerine bir belîğ ve mühibb-i şahit gibi duruyor. Evkaf Nezareti bu milli abideyi, vakit geçirmeksizin tamir ve termim ettirmelidir.

Buralarda hasarın böyle ziyade olmasında iki sebep var: Birisi umumiyetle evlerin çamurla yapılmış olmasıdır. Taş taş üstüne çamurla durdurulursa ufak bir harekette birbirinin üzerinden kayması tabiidir. Diğerî kargir binalarda duvarların bağlanmasına ehemmiyet verilmemesidir. Bu yüzdendir ki en büyük en muallâ binalar yerle yeksan olmuştur.

MARMARA FELAKETİ-5³⁵⁷

2 Eylül 1328

Gelibolu'ya ait felaket sahnelerini uzun uzadıya tasvir etmezden evvel, Şarköy'e ait daha bazı söyleyeceklerim var. Bu küçük kasaba ile 24 parça köyünden bugün bir sefalet feryadından başka bir neşe avazesi yükseliyor. Şarköy'lülerden biri bana diyordu ki: *“yarısı yıkılan bina altından bir mucize eseri olarak, çoluk çocuğumla beraber kurtulunca dimağıma büyük bir atalet arz oldu. Ne düşündüğümü ne söylediğimi bilemiyordum. Hayran u vale idim. Yememiz, içmemiz şuursuz bir halde tabi'at sevgiyle*

³⁵⁷ Tanin, 14 Eylül 1912 (2 Şevval 1330) nr. 1442

vukubuluyordu. Tehlike anında yalnız can kurtarmayı düşünüyordum. Kurtulduktan sonra sanki dimağım durdu. Şimdi daha müthiş bir kazaya düşer olsa idim, kaçıp kurtulmayı düşünmeyecektim. Bir iki gün bu büht hali devam etti. Sonra bütün bu harabeler, bu ağlamalar, feryatlar eninler arasında hayata karşı bir istikra husule geldi. Yaşamak, fakat bundan sonra kabilmeydi? Canımızdan başka kurtulmuş bir şeyimiz yoktu. Kurtarabildiğimiz eşya ile ancak bir çerke kurabildik, altına sığındık. Fakat insan yavaş yavaş felakete de alışıyor. Mahrumiyet de i'tiyad ile tabi'i bir hal oluyor. Artık şimdi yüzümüzde tebessüm emareleri görebiliyorsunuz. Kalplerimizde metin bir tevekkül var. Şu çerke altında çoluk çocuğumla yağmurlara, karlara intizar ediyoruz. Belki barakalar yapılır da biz de sığınacak bir yer buluruz. ”

Bu son cümleyi acı bir tebessüm takip etti. Ben orada iken merkezden ancak 20-30 liralık kereste gönderilmişti. Buna mukabil Patrikhanenin 450 liralık kerestesini kayıklardan çıkarıyorlardı. Burada Patrikhanenin teşkil ettiği muavenet komisyonuna insaniyet ve Osmanlılık adına teşekkürler de bulunmak bir vecibedir. Şarköy'ün 5214 kadar nüfusu varmış. 57 vefat, 100 mecruh var. 293 hane büsbütün, 450'si kısmen yıkılmış, 192 hane yanmıştır. İskânı kabil yalnız 123 hane kalmıştır!

Köylere gelince: 15039 nüfustan 126'sı vefat, 236'sı mecruh olmuş, 1795 hane büsbütün, 420 hane kısmen yıkılmış, 21 hane sağlam kalmıştır!

Öyle zannediyorum ki bu müthiş rakamlar felaketin derecesini fikirde layıkvechiyle tecessüm ettirecek bir mahiyeti haizdir.

Şarköy Kasabası'nda yetişen mahsüller, üzüm ve üzümünden yapılan içecekler, hububat ve bu meyanda kuşyemi, ipek kozasıdır. Dikkate şayandır ki, kaya üzerine mebni olan evlerde, hasar nisbeten azdır. Düzlüğe ve çukura tesadüf eden yerlerdeki binalar yerlere yuvarlanmış, bu gibi yerlerde yangın da vaki olmuştur.

Zarif Gelibolu Kasabası, zelzelenin merkezine yakın bulunuyor. O güzelim kasabacıkta artık bir minare göremiyorsunuz. İki fabrika bacası da yerlere yuvarlanmış. Boğazın med haline ziyasını med eden fener kulesi de boydan boya müthiş yarılmış. Onun için kayanın ta bir ucuna bir fener makinesi reks edilmiş. Daha gerideki Fransız mezarlığında da bazı hasarlar var. Bir sütun yıkılmış, büyük mahzen kapıları yerlerinden oynamış, sütunun yıkılmayan yerinde iki çelenk gördüm. Bunlara merbut olan kurdelanın üzerinde 'İzmit Redif Fırkası'nın Kırım Muharebesi'nde vefat eden

Fransız silah arkadaşlarına şükran nişanesi’ namında bir ibare yazılı idi. Osmanlı vatani için kanlarını döken bu kahraman Fransız askerlerini biz de selamladık.

Biraz daha geride Gelibolu Mevlevihanesi nurani sikkesiyle Marmara’ya doğru kutsiyetlerini arz ediyordu. Buranın da minaresi yıkılmış, semahanesinde bazı hasar vukubulmuş. Limana çıktıktan sonra yol sağa ve sola ayrılıyor. Sağdaki yol biraz doğru gittikten sonra kıvrıla kıvrıla yukarıya, Hıristiyan mahallesine çıkıyor. Soldaki yol daha sola, deniz kenarına doğru girintili, çıkıntılı bir sokak bıraktıktan sonra, şimale doğru yükseliyorken sağ tarafa genişçe bir cadde bırakıyor. Bu cadde ile hükümete kadar gidiyorsunuz.

Hükümet konağı kalan meşe hatilli duvarlar üzerine ahşaptan yapılmış bir binadır. Oldukça büyüktür. Cenuba doğru yüksekten denize nazırdır. Burası ahşap olması hasebiyle yıkılmamış, fakat duvarlarında, sıvalarında birkaç yüz lira ile ancak tamir edilebilecek bir hasar bırakmıştır. Hükümetin yanı başında Posta ve telgrafhane varmış. Zaten çatlak olduğu için zelzeleden bir müddet önce tahliye edilen bu bina, zelzelede fena halde harap olmuştur. Adliye dairesinin üst kısmı büsbütün yıkılmış, hapisane ağır hasara uğramıştır. Hükümet avlusuna kurulan çadırlara hükümet devairi yerleştirilmiştir. Bir çadırın üzerinden açılan delikten içerisine birçok teller giriyordu. İşte burası telgrafhane idi. Bunun Şarköy’dekinden farkı tellerinin ve memurlarının biraz daha fazlalığıydı. Telgrafhane! Çadırının yanında posta çadırı vardı. Çadırın bir köşesine emanet kasası yerleştirilmişti. Daha ilerde bir çadır Nafia İdaresi’ni ihtiva ediyordu. Burada bir genç, Bolayır’daki cami ile avlusunun bir köşesinde inşa edilen Kemal Bey’in türbesini gösterir bir planı resm ediyordu. Kemal Bey’in sekiz köşeli olan türbesi bu hareketin neticesinde hemen yerle yeksan olmuştur.

Evet, Kemal Bey’in türbesi yerle yeksan olmuştu ve İstanbul’daki gençlik bundan habersiz, kim bilir neler düşünüyordu! Biz de bu yüklerimizin gemilerini nakl ve hıfz edecek bir ‘panteon’ yoktur! Garip bir atide bile bunun düşünölemeyeceği aşikârdır. Fakat bari Kemal Bey’i cidden büyük yetişmiş, cidden büyük işler görmüş, büyük fikirli bir dâhimizin türbesini zelzeleden harap olmuş bir halde bırakmak bugünkü mütefekkir ve mütehassıs gençlik için kolayca silinemeyecek büyük bir ayıp lekesi teşkil edecektir.

Hükümet belki bunu düşünmüştür. Şehzade Süleyman Paşa merhumun türbesiyle beraber Kemal’in de türbesini tamir ve tecdide niyet etmiştir. Belki Nafia

çadırında şu planı yapan gence merkezden bir emir vermiştir. Fakat Kemal gibi bu vatanda ilk Türk gençliğini temsil eden, ilk vatan aşkını terennüm eden büyük dâhimizin işlerini yalnız hükümete bırakmaya bugünkü gençlik için nankörlük derecesinde bir teseyyüb addederim.

Adliye dairesinin arka tarafında İdadi binası var. Bu bina vaktiyle binlerce liralara sarf edilerek vücuda getirilmiş, kargir ve muazzamdır. Fakat zelzele o kadar insafsızca dokunmuş ki mektebin üst kat duvarlarından şimal ve cenüb tarafındakiler oldukları gibi yıkılmış, çatının birer ucu şöyle asılı kalmıştır. Milletin fedakârlığıyla vücuda gelen bu binanın böyle bir hasara uğraması yalnız maddi bir zarar değildir. Bunda manevi bir tesir de vardır. O da vatan yavrularının bir hayli müddet, kira ile tutulacak bir yerde eğreti bir surette kalmalarını mucib olacaktır. Mektebin yeniden tamiri 800 bin liraya bakıyor. Bu para, bilmem ki Maarif Nazırı bütçesinin istida'atı içinde midir?

Gelibolu Kasabası'nda 2344 hane, 13127 nüfus var. Zelzele esnasında vefat edenler 5, mecruh olanlar 16 kişidir. Resmi binalardan 16'sı kâmil, 14'ü kısmen yıkılmıştır. 152 hane büsbütün, 621 hane kısmen, 20 mağaza ve dükkân kâmil, 19 kısmen hasara uğramıştır. 529 kişi meskensiz ve işe muhtaçtır. Gelibolu'nun köyleri Deniz kazasına tabi' Bolayır ve Evreşe nahiye merkezleri ve köylerinde 4350 hane, 18136 nüfus var. Bundan 28 telef, 126 mecruh bulunuyor. 581 hane büsbütün, 2442 hane kısmen yıkılmıştır. 1141 kişi melce'sizdir.

Ahalisi Hristiyan olan Maydos Kasabası'nın 1442 hanesinde 7426 nüfus vardır ki ikisi telef, üçü mecruh olmuştur. Maydos Kazası'na tabi dört İslam köyünde 325 hane, 1361 nüfus var. 107 hane kâmil, 84 kısmen yıkılmıştır. 149 kişi evsiz işe muhtaçtır.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

1. 1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi(BOA), İstanbul

1. 1. 1. Hariciye Nezareti

- İdare Kısmı (DH. İD)
- Dâhiliye Nezareti, Mütenevvi (DH. MTV)
- Dâhiliye Nezareti, Hapishaneler Müdüriyeti (DH. MB. HPS)
- Dâhiliye Nezareti, Emniyet-i Umumiye (DH. İ. UM. EK)
- Dâhiliye Nezareti, Meclis-i Vükela (DH. M. V)

1. 1. 2. Meclis-i Vükela Kararları (M. V)

1. 1. 3. Şura-yı Devlet (Ş. D)

2. Süreli Yayınlar

2. 1. Gazeteler

- İkdam
- Tanin

3. Kitaplar ve Makaleler

- Aykut Barka-Ali Er, ‘Deprem Bekleyen Şehir İstanbul’. Epsilon Yayıncılık, İstanbul 2006.
- E. Ayhan, E. Alsan, N. Sancaklı, S. B. Üçer, ‘Türkiye ve Dolayları Deprem Kataloğu (1881-1980)’Boğaziçi Üniversitesi
- Fatma Ürekli, “ İstanbul’da 1894 Depremi” İletişim Yayınları, İstanbul 1999
- Haluk Eyidoğan, ‘Marmara’nın Depremselliği ve İstanbul’. İkinci İstanbul ve Deprem Sempozyumu, 27 Mayıs 2000, Maya Basın Yayın, Ekim 2001.
- Justen McCarthy, “ Ölüm ve Sürgün” İnkılâp Kitapevi, İstanbul 1998
- Kemal Gurulkan, Dr. Sadi “Marmara Havzası’nın 26-27 Temmuz 1328 Hareket-i Arzı” “7. 2’lik Marmara Depremi”Tarih ve Düşünce. Sayı:5, Mart 2000.

- **M. Yavuz Erler**, ‘1912 Marmara Havzası Depremi’ Toplumsal Tarih, Sayı:35. Kasım 1996.
- **Muammer Dizer**, ‘Deprem’ Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi, Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, İstanbul 1991.
- **Nafiz Çamlıbel**, ‘İstanbul’da tarihi yapıların depreme karşı dayanıklılığının araştırılmasına ilişkin bir sistem araştırması’ Yıldız Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Baskı İşbirliği, İstanbul 1992.
- **Rifat Uçarol**, ‘Siyasi Tarih’ Filiz Kitabevi, İstanbul 1995
- **Nusret Sancaklı**, “Marmara Bölgesi Depremleri” Kastaş Yayınevi, İstanbul 2004
- **Recep Karacakaya**, ‘Şarköy-Mürefti Depremi(1912)’. Tarih Boyunca Anadolu’da Doğal Afetler ve Deprem Semineri, 22-23 Mayıs 2000, s. 203-218, Globus Dünya Basımevi, İstanbul 2001
- **Selçuk Sipahioğlu**, ‘Sistomektonik ve Metodları’. MEB Kandilli Rasathanesi Sismoloji Yayınları.